

POLITICKÉ POMERY NA KYSUCIACH V ROKOCH 1938 – 1945

Martin Gácik

Klub muzeálnej a galerijnej spoločnosti Bytča, máj 2022

Pod'akovanie

Moja vďaka patrí vedeniu Univerzity Mateja Bella v Banskej Bystrici, pracovníkom Fakulty Humanitných vied a katedry histórie za pomoc pri vypracovaní mojej rigorózneho práce. Menovite chcem poďakovať prof. PhDr. Karolovi FREMALOVI, CSc. za usmernenie počas tvorenia mojej práce. Rigoróznou prácu som obhajoval v roku 2009.

ÚVOD.....	4
1 SPOLOČENSKÉ A POLITICKÉ POMERY V ROKOCH 1938 – 1945	9
1.1 Národnostná, náboženská, sociálna a politická štruktúra obyvateľstva	9
1.2 Od vyhlásenia autonómie po vznik samostatného štátu	23
1.3 Po vzniku samostatného štátu.....	40
2 TRAGÉDIA ŽIDOVSKÉHO OBYVATEĽSTVA.....	58
2.1 Zbavovanie Židov ľudských a občianskych práv	58
2.2 Arizácia.....	64
2.3 Prvá vlna deportácií.....	70
2.4 Druhá vlna deportácií Židov.....	73
2.5 Pomoc obyvateľstva Židovským spoluobčanom.....	74
3 PROTIFAŠISTICKÝ ODBOJ, SNP, OSLOBODENIE	76
3.1 Počiatky odboja v oblasti Kysúc	76
3.2 Príprava na ozbrojené vystúpenie, na Povstanie	80
3.3 Povstanie na Kysúciach	82
3.4 Odboj na Kysúciach od jesene 1944 do konca druhej svetovej vojny	85
3.5 Koniec druhej svetovej vojny na Kysúciach	95
ZÁVER.....	98
ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV	103
Použitá literatúra:.....	103
Použité periodiká:	105
Archívne pramene:	107
Internet:.....	107
Spomienky:.....	107

ÚVOD

Do roku 1989 obyvatelia Slovenska nemali možnosť dozvedieť sa objektívne skutočnosti, získať pravdivé informácie a poznatky o prvej Slovenskej republike v rokoch 1939 – 1945. Marxisticko-leninská, ale aj československá historiografia vykresľovala jej obraz výlučne negatívne, neobjektívne a nepravdivo. Historické fakty a udalosti s ňou spojené hodnotila podľa obmedzených straníckych, triednych, ideologických a čechoslovakistických kritérií alebo ich zmlčovala. Po roku 1989 sa situácia v spracovaní a hodnotení tejto problematiky radikálne zmenila. Vyšli desiatky monografií, stovky zborníkov a tisícky štúdií a článkov, konali sa početné medzinárodné i domáce vedecké konferencie, vyšli pamäti popredných predstaviteľov Slovenskej republiky atď., ktoré viac-menej objektívne spracovali politicko-spoločenské, hospodárske, kultúrne pomery v tomto štátnom útvare ako celku. Chýba však doteraz spracovanie problematiky Slovenského štátu v regiónoch, okresoch a vo väčších mestách.

Aj z týchto dôvodov hlavným cieľom rigoróznejšej práce je podať ucelený obraz problematiky z rokov 1938 – 1945, v čase prvej Slovenskej republiky na Kysuciach. Kysuce v tomto období tovrili dva okresy. Okres Čadca, ktorý bol špecifický svojou polohou, svojou stratou územia a tiež svojou intenzitou hospodárskeho vývoja. Okres Kysucké Nové Mesto mal tiež svoju špecifickú intenzitu hospodárskeho vývoja. V oboch okresoch práve na základe menej priaznivého hospodárskeho vývoja dochádzalo v dávnejšej minulosti pred vznikom prvej Slovenskej republiky k veľkej nezamestnanosti a následnému vysťahovalectvu. Hospodársky vývoj mal okrem iného vplyv na spoločensko-politický vývoj Kysúc. Práve nespokojnosť s hospodárskymi, sociálnymi a materiálnymi podmienkami života v tomto regióne vytvárala u obyvateľov živnú pôdu na nespokojnosť s pomermi v minulosti, ale tiež nové nádeje, ktoré vkladali do autonómie, ktorá prišla začiatkom októbra 1938 a neskôr do štátnej samostatnosti.

Z pozitív, ktoré existencia prvej Slovenskej republiky priniesla Kysuciam, možno spomenúť do istej miery ekonomickú prosperitu. Aj obyvatelia chudobnejších dedín a osád nachádzali prácu na stavbách pri budovaní okresu i na prácach v Nemecku. Odstránila sa nezamestnanosť. HSĽS okrem negatív robila aj pozitívnu prácu, napríklad sociálnu starostlivosť o chudobné rodiny a vojakov, zbierky, dobročinné akcie atď. Medzi ľuďmi boli popri radikáloch aj umiernení ľudia, ktorí sa snažili posudzovať veci objektívne. Taktiež organizácii HM sa nedajú uprieť mnohé pozitíva, ku ktorým patrila kultúrna a telovýchovná práca s mládežou. Nastal rozvoj kultúry, osvety, športu aj na Kysuciach.

Problematika, vymedzená na oblasť Kysúc a ohraničená rokmi 1938-1945 je dosiaľ komplexne nespracovaná. Toto obdobie je nesporne zaujímavé, predstavuje množstvo bielych miest, ktoré si žiadajú objasnenie. Taktiež je potrebné vyvrátiť niektoré mýty, rozšírené marxistickou historiografiou, najmä o kľúčovej úlohe komunistickej strany v odboji a o partizánskom hnutí. Dôležité je zrekonštruovanie tragického osudu židovského obyvateľstva, o ktorom komunistickí historici z ideologických príčin mlčali.

Rigorózna práca vychádza najmä z archívnych prameňov, ktoré neboli doposiaľ publikované, teda z archívnych fondov, z menej znamých článkov v dobovej tlači a zo spomienky pamätníka. Tieto pramene sa analyzovali a porovnávali navzájom s existujúcou literatúrou.

Informácie k rigorózskej práci sa čerpali z troch skupín literatúry. Z literatúry do roku 1945, z literatúry z obdobia rokov 1945 až 1989 a z literatúry vydanej po roku 1989. K dobovej literatúre patrí napríklad Lexikón obcí Slovenska alebo Štatistický lexikón obcí v republike Československej. Aj od autora L. Luptáka z diela *Čadca v boji o samostatnosť Slovenského štátu*. Túto vydala ho Matica slovenská. Sú tu podrobne rozpisané udalosti z októbra a novembra 1938.

Literatúra z obdobia rokov 1945 – 1989 pozostáva z dvoch diel, a to *SNP a Turiec* od Jána Keveša a od autorov Petra Marakyho a Ladislava Šeligu dielo *Čadca a okolie*. V týchto dialach bolo nutné rozlíšiť, čo bolo reálne a čo bolo dobovo nadhodnotené. Podstatnú časť literatúry tvorila literatúra vydaná po roku 1989.

Obdobím rokov 1938-1945 na Kysuciach sa zaoberalo vaicero autorov. No najviac o tomto období publikoval alebo spolupublikoval autor Rudolf Gerát. Okrem iných je autorom monografie mesta Čadca. Od autora Ladislava Paštrnáka poslúžilo dielo *Tlač na Kysuciach, Kysuce v tlači*. Mnohé kysucké obce vydávali najmä v 90. tých rokoch svoje publikácie, v ktorých sa nachádzajú zaujímavé fakty o období prvej Slovenskej republiky. K významným dielam patrí napríklad publikácia *Za oponou Kysuckých dejín* Jána Podmanického alebo dielo autora Milana Straňana *Kysucké Nové Mesto*. Všeobecné informácie k jednotlivým kapitolám sa získavali napríklad aj z diela kolektívu autorov Róbert Letz, Peter Mulík, Alena Bartlová *Slovenská ľudová strana v dejinách 1905 – 1945*, alebo Petra Salnera *Prežili holokaust*, autora Eduarda Nižňanského *Holokaust na Slovensku*.

O Kysuciach boli publikované články v mnohých časopisoch a novinách. No náš záujem sme sústredili len na dobovú tlač. Počas existencie prvej Slovenskej republiky v rokoch 1939 až 1945 nevychádzala na Kysuciach žiadna regionálna tlač. Neboli na to ani tlačiarenské podmienky. Vychádzali sme teda z celoštátnych časopisov a novín, najmä zo Slováka a Gardistu a tlačovina Organizačné zvesti HSLS a časopis Nová Mládež, ktorý vydávala HM. Z mimodobových zdrojov

sme čerpali pramene zo Žilinského večerníka a časopisu vydávaného Ústavu pamäti národa s názvom Pamäť národa. Dobová tlač je samozrejme poznačená dobou v ktorej bola publikovaná a hlavne vydavateľom. Poskytuje však cenné informácie o oficiálnych udalostiach v okrese. Prináša cenné spravodajstvo z významných návštevách v okrese a významných udalostiach.

Archívne pramene sú najdôležitejším zdrojom informácií. Pri písaní práce sme použili materiál zo Štátneho oblastného archívu v Bytči a jeho pobočiek v Liptovskom Mikuláši a v Čadci. Materiály sme taktiež získali v Archíve Múzea SNP v Banskej Bystrici. Priamo v archíve v Bytči sme získali materiály, ktoré patrili do fondu spisov Trenčianskej župy a štátnych policajných úradov ako aj Situačné správy za celé obdobie rokov 1938 až 1945. V pobočke v Čadci sme získali materiál z fondu Okresného úradu v Čadci a z fondu Okresného úradu v Kysuckom Novom Meste. Takisto aj materiály z notárskych úradov. V Archíve Múzea SNP v Banskej Bystrici sme získali pramene o odboji na Kysuciach.

Dôležitým ale obsahovo najmenším prameňom je spomienka pamätníka. Pamätníčka udalostí konkrétne z roku 1945 ich vyrozprávala pod podmienkou nezverejnenia jej mena. Jej žiadosti vyhovujeme.

Posledným použitým prameňom je internet. Ústav pamäti národa na svojej webovej stránke uverejňuje zoznam likvidovaných židovských podnikov na Slovensku a teda aj podniky v okresoch Kysucké Nové Mesto a Čadca. Takisto sme navštívili webové stránky Múzea SNP Banskej Bystrici a webové stránky kysuckých obcí.

Práca je rozčlenená do troch hlavných kapitol. Prvá kapitola *Politické pomery v rokoch 1938 – 1945*. stručne oboznamuje s oblasťou Kysúc. Kysuce z administratívnej stránky tvorili v rokoch 1938 – 1945 dva okresy - Čadca a Kysucké Nové Mesto. Pre lepšie pochopenie situácie v oboch okresoch, kapitola vykresľuje nielen počet obyvateľstva, ale najmä jeho národnostnú, náboženskú, sociálnu a politickú štruktúru. Z tohto hľadiska región má svoje špecifiká a odlišnosti od ostatných slovenských regiónov ako aj celého Slovenska. Boli to okresy s najvyšším počtom slovenského a katolíckeho obyvateľstva na Slovensku, čo ovplyvnilo jeho politickú zameranosť, štruktúru a zmýšľanie. HSLS tu mala najväčší vplyv a najvyšší počet voličov, čo sa okrem iného prejavovalo aj tým, že KSČ zo všetkých okresov na Slovensku tu získavala mizivé percento voličských hlasov a nemala takmer žiadne stále miestne organizácie strany.

Podkapitola *Od vyhlásenia autonómie po vznik samostatného štátu*, ktorá vymedzuje prelomové obdobie od vzniku autonómie po vyhlásenie samostatnosti Slovenska, mapuje udalosti tohto obdobia na Kysuciach. Patrí sem zakladanie HG, národných výborov, zastavenie činnosti politických strán, voľby do Slovenského snemu, „*Homolov puč*“. Sú tu tiež ukázané územné požiadavky Poliakov a zabratie územia v časti Kysúc Poľskom.

Posledná podkapitola *Po vzniku samostatného štátu* pojednáva o udalostiach po vyhlásení samostatnosti. Ukazuje zmeny v komunálnej politike, najmä v obecnom zastupiteľstve. V susedstve Kysúc vznikol nový štátny útvar Portektorát Čechy a Morava, teda ostro strážená hranica. Na severe Kysúc existovala zasa problematická a nedobrovoľná hranica s Poľskom. V podkapitole sú opísané tiež oficiálne udalosti, ktoré sa udiali po vyhlásení samostatnosti. Teda udalosti, ktoré ovplyvňovali každenný život obyvateľov Kysúc.

Druhá kapitola pod názvom *Tragédia židovského obyvateľstva* pozostáva zo štyroch podkapitol. Je v nich osvetlená a analyzovaná problematika židovského obyvateľstva. Jeho postupné odsúvanie na periferiu, jeho vyradovanie zo spoločenskopolitického života ako aj zbavovanie ľudských a občianskych práv. Toto dianie dosiahlo svoj vrchol v prvej a druhej vlne deportácií. No nie každý z Kysučanov vyradil Židov zo spoločnosti. Našli sa aj takí ktorí svojim spoluobčanom napriek vysokému riziku aj pomáhali. Táto pomoc tvorí záver druhej kapitoly. Kapitola poukazuje aj na špecifiká regiónu, konkrétne málo veľkých hospodárskych podnikov v židovskom vlastníctve, málo pôdy, malý počet humanitnej židovskej inteligencie, o to viac židovských obchodníkov, živnostníkov, remeselníkov a chudobných obyvateľov židovského etnika.

V tretej a zároveň poslednej kapitole pod názvom *Protifašistický odboj, SNP, Oslobodenie* sa analyzuje problematika protifašistického odboja na Kysuciach, Povstania a následný koniec druhej svetovej vojny. Táto téma bola po roku 1945 najviac spracovávaná. No najmä po roku 1948 aj najviac deformovaná, čo sa týka objektivity. Komunistická historiografia minimalizovala občiansky odboj a glorifikovala zásluhy komunistickej strany v protifašistickom odboji. Takisto marxisticko-leninská historiografia nepriznávala existenciu presudopartizánov, ktorí terorizovali civilné obyvateľstvo, okrádali ho a aj vraždili. Títo presudopartitáni sa odsúdeniahodnými činmi nepričinili o pád nedemokratického režimu, ale zavinili poškodzovanie imidžu skutočných bojovníkov proti tomuto režimu. Komunistická historiografia zamlčovala zámerné provokácie nemeckého vojska zo strany pseudopartizánov, ale aj partizánov a povstalcov. Nedomyšlené a často zbytočné akcie mali za následok vyvražďovanie obyvateľstva a vypaľovanie osád. Mnoho obyvateľov Slovenska a teda aj Kysúc, kvôli tomu zbytočne zahynulo a nedožilo sa konca druhej svetovej vojny.

Prvá podkapitola *Počiatky odboja na Kysuciach* sa zaoberá a osvetľuje prvé kroky odboja na Kysuciach, formovanie odbojových skupín a ich propagandistickú činnosť. Podkapitola je časovo ohraničená od vzniku samostatnosti až po jar 1944. V druhej podkapitole *Prípravy na ozbrojené vystúpenie* sa ukazuje príprava na ozbrojené vystúpenie. Analyzuje sa „*horúce leto 1944*“. V tretej podkapitole je opísané vypuknutie Povstania a jeho priebeh až do konca druhej svetovej vojny. Je v nej vznik POHG, činnosť

pseudopartizánov, ale aj skutočných povstalcov. V podkapitole sa nachádza aj zopár informácií o tom, ako sa režim snažil kamuflovať blížiacu sa porážku a aké robil opatrenia.

V poslednej podkapitole je opis záveru druhej svetovej vojny a teda odchodu nemeckého vojska a príchodu Sovietskej armády. So Sovietskou armádou prišli aj nové pomery. V tejto súvislosti sa uskutočnili aj deportácie obyvateľov ČSR a aj obyvateľov Kysúc do sovietskych gulagov. S koncom druhej svetovej vojny zanikla aj prvá Slovenská republika, spolu s ňou aj jej všetky inštitúcie a orgány. Nastalo obdobie hodnotenia a zúčtovania, no nie vždy spravodlivého a objektívneho. Prílohy ako súčasť práce pre ich pomerne veľký rozsah sú pripojené osobitne na CD. Aj v tejto kapitole rigorózna práca zaznamenáva určité jedinečné osobitosti od vývoja celého Slovenska- vôbec najslabší odboj komunistickej strany, prevaha občianskodemokratického odboja nad komunistickým, najväčší počet pseudopartizánskych jednotiek a ich viaceré excesy voči civilnému obyvateľstvu, žiadosti a prosby civilného obyvateľstva na nemecké jednotky, aby zasiahli proti tzv. partizánom ako aj prejavy ich vďačnosti (ďakovné listy) za oslobodenie spod partizánskeho teroru.

1 SPOLOČENSKÉ A POLITICKÉ POMERY V ROKOCH 1938 – 1945

1.1 Národnostná, náboženská, sociálna a politická štruktúra obyvateľstva

Názov rieky Kysuce dal podklad pre vznik ľudového názvu celému okolitému kraju. Kysuce sa nachádzajú na severozápade Slovenska a hraničia s Poľskom a Českou republikou. Prirodzeným ohraničením tohto územia je na západe horské pásmo Javorníkov, Slovenské Beskydy na severe a na juhu Kysucká brána, ktorá oddeľuje Kysuckú a Žilinskú kotlinu.¹

Prvá písomná zmienka o Kysuciach je z roku 1244. Zem zvanú Kysuce popri iných majetkoch daroval, ako z listiny vyplýva, v roku 1244 uhorský panovník Belo IV. Bohumírovi. Obdarovaný bol županom Trenčianskej stolice, do ktorej patrili aj terajšie Kysuce

Najstaršou písomne doloženou obcou na Kysuciach je Kysucké Nové Mesto.²

Štátna správa na Slovensku je až do roku 1918 súčasťou uhorskej štátnej správy. Na prelome 13. storočia a 14. storočia komitátne zriadenie prechádza na autonómne stolice. Kysuce patrili do Trenčianskej stolice. V roku 1849 sa rušia stolice a do štátnej správy sú zavedené civilné dištrikty, ktoré ako články štátnej správy fungujú do roku 1859. Nižšími článkami štátnej správy sa stávajú župy a slúžnovské okresy. Kysuce sú súčasťou Trenčianskej župy bratislavského dištriktu.³

Trenčianskú župu tvorilo v roku 1856 osem slúžnovských okresov a na Kysuciach sa vytvorili dva okresy Čadca (14 obcí) a Kysucké Nové Mesto (37 obcí).⁴

Po vzniku Československej republiky (ďalej ČSR) sa nositeľom štátnej správy stala vláda. Ako samosprávne články sú ponechané župy a slúžnovské okresy. Od 1. januára 1923 je reorganizovaný systém žúp. Kysuce patrili do Považskej župy. Nižším článkom štátnej správy sú okresné úrady v čele s okresným náčelníkom.⁵

¹ ŠVÁBIK, Jaroslav: *Dolné Kysuce*. Rudinka : Obecný úrad, 1998. 56 s., s. 3. ISBN 80-968048-0-4

² STRAŇAN, Milan: *Kysucké Nové Mesto*. Žilina :RUN, 1998. 125 s., s. 120. ISBN 80-967962-1-6

³ GERÁT, Rudolf: *Kysuce a Kysučania*. Čadca : Kysucké múzeum, 1994. 280 s., s. 56. ISBN 80-967171-1-1

⁴ ŠVÁBIK, Cit. 1, s. 3.

⁵ GERÁT, Cit. 3, s. 56.

Okresní náčelníci - vedúci okresných úradov mali dozerat' na obce svojich okresov. Funkcia okresných náčelníkov trvala až do roku 1945. Menoval ich minister vnútra.

Funkciu okresného náčelníka v okrese Čadca vykonával v rokoch 1922 -1923 Vojtech Kállay, 1933 – 1940 Ján Vloššák, 1941 – 1945 Ján Šturcel.

Funkciu okresného náčelníka v okrese Kysucké Nové Mesto vykonával v rokoch 1923 – 1924 Štefan Fábry, 1924 – 1939 Aurel Rutšek, 1940 – 1945 Koloman Galvánek.⁶

Od 1. januára 1928 vláda zaviedla na základe zákona o organizácii politickej správy č. 125/1927 Zb. (organizačný zákon) jednotné územné členenie v ČSR. ČSR tvorili štyri krajiny, Česká krajina, Moravsko – Sliezska krajina, Slovenská krajina a krajina Podkarpatská Rus. Nižšími článkami štátnej správy zostávajú okresy. Po vzniku prvej Slovenskej republiky (ďalej SR) sa vytvára dvojstupňová štátna správa. Sú obnovené župy, nižšími článkami zostávajú okresy. Kysuce patrili do Trenčianskej župy, naďalej existujú okresy Čadca a Kysucké Nové Mesto.⁷

Od januára 1940 bola na nových politických základoch obnovená dvojstupňová štátna správa – župy a okresy. Dovtedajšie krajinské zriadenie tvorila jedноступňová správa iba okresy.

Notariáty v okrese Kysucké Nové Mesto sa nachádzali v obciach Kysucké Nové Mesto, Nová Bystrica, Stará Bystrica, Krásno nad Kysucou, Ochodnica, Povina, Nesluša a Horný Vadičov,

Notariáty v okrese Čadca sa nachádzali v obciach Čadca, Raková, Staškov, Turzovka, Vysoká nad Kysucou, Makov, Skalité, Oščadnica, Zákopčie.

Žandárska stanica v okrese Kysucké Nové Mesto sa nachádzala v obci Kysucké Nové Mesto, Nová Bystrica, Stará Bystrica, Nesluša, Krásno nad Kysucou,

Žandárska stanica v okrese Čadca sa nachádzala v obci Čadca, Podvysoká, Turzovka, Vysoká nad Kysucou, Skalité, Oščadnica.⁸

V roku 1945 Slovenská národná rada (ďalej SNR) svojimi nariadeniami č. 26 z apríla 1945 a č. 96 z 23. augusta 1945 zrušila župné zriadenie a začali vznikat' národné výbory v Čadci a Kysuckom Novom Meste.⁹

Národné výbory preberali na oslobodenom území kompetencie bývalých okresných a notárskych úradov.

⁶ GERÁT, Cit. 3, s. 40.

⁷ GERÁT, Cit. 3, s. 56.

⁸ Ministerstvo vnútra SR, Štátny oblastný archív Bytča (MVSR ŠA), fond Trenčianska župa II, Župný úrad v Trenčíne, krabica číslo 68, 80/1-13/prez.

⁹ GERÁT, Cit. 3, s. 40.

V Čadci ako sídle okresu sa vytvoril okresný i miestny národný výbor. Prvý okresný národný výbor sa konštituoval 5. mája 1945. Predsedom okresného národného výboru sa stal Jozef Hnitka.¹⁰

V Kysuckom Novom Meste bol taktiež ustanovený v súlade s nariadením Predsedníctva SNR č. 26/1945 miestny a okresný národný výbor. Predsedom Okresného národného výboru sa stal Anton Macášek, predsedom Miestneho národného výboru Štefan Kubička.¹¹

Osídľovanie Kysúc prebehlo pôvodným sedliackym osídľovaním južnej časti Kysúc, neskôršie to bola valašská a kopaničiarska kolonizácia. Ťažké robotovanie na „*svojom*“ i na panskom v nehostinných podmienkach vyžadovalo toľko životnej energie, že veci ktoré prekračovali rámec každodennej všednosti neprichádzali na myseľ. Cirkev zastávala úlohu jedinej ustanovizne, ktorá presadzovala nadosobné, teda duchovné záujmy obyvateľstva.

Tento model života sa tu udržoval bez väčších zmien po celé stáročia. Až koncom 18. storočia v súvislosti s činnosťou členov Slovenského učeného tovaríšstva dochádza k duchovnému prebúdzaniu obyvateľstva. Udalosti nasledujúcich rokov už nútili ľudí rozhodovať sa, reagovať. Rok 1848, otvorenie Košicko – bohumínskej železnice, píly a súkenky v Čadci, prvá svetová vojna, rozpad Rakúsko – Uhorska, to boli udalosti, ktoré viedli aj Kysuce na scénu moderných dejín.

Rozpad Rakúsko - Uhorska a vznik ČSR znamenali nové podmienky pre vývoj vo všetkých oblastiach života. Podstatné zmeny sa udiali napríklad v školstve, kde zanikol predvojnový odnárodnovací tlak. Vytvárali sa možnosti vzdelávania v národnom jazyku. Nádeje vkladané do nového vývoja však občas narážali na tvrdú realitu. Treba pripomenúť, že v tomto období boli elektrifikované len mestá a že väčšina obyvateľstva na horných Kysuciach žila na osadách vzdialených od ústredia obce tri, päť a viac kilometrov. V dvadsiatych rokoch žili v týchto osadách ešte tri štvrtiny obyvateľov. V celom kraji sa nenachádzalo počas prvej ČSR nemocničné zariadenie.¹²

Od konca 19. storočia sa začína vysťahovalectvo do zámoria, ktoré nadobudlo výraznejší charakter v prvých desaťročiach 20. storočia, kedy vysťahovalci smerujú do Severnej Ameriky. Vysťahovalectvo do Ameriky (Kanada, USA, Argentína) pokračuje aj po vzniku ČSR v súvislosti s ťažkým dopadom hospodárskej krízy v rokoch 1921 – 1923. V ďalších obdobiach už vysťahovalectvo nie je také výrazné.

¹⁰ GERÁT, Rudolf – ŠČÚRYOVÁ, Mária, VELIČKA, Jaroslav: *Čadca, monografia mesta*. Čadca : MAGMA, 2005. 153 s. ISBN 80-89172-03-2

¹¹ GERÁT, Rudolf: *Pamäť Kysúc*: Čadca : MAGMA, 2003. 124 s. 5 s. ISBN 80-968917-15

¹² GERÁT, Cit. 11, s. 19.

Počas 19. storočia sa Kysučania významne podieľali na osídľovaní Slavónie v Chorvátsku. Najväčšia časť Kysučanov sa do Slavónie vystaňovala v poslednej tretine 19. storočia z obcí Stará Bystrica, Nová Bystrica a Riečnica. Poslední Kysučania sa pristáňovali do obce Ledník ešte v roku 1936.

Osobitnú kapitolu kysuckého vystáňovalectva predstavovali drotári, ktorých časť sa koncom 19. storočia a začiatkom 20. storočia trvalo usadila najmä v Rusku.¹³

1.1.1 Počet obyvateľstva, národnostná nštruktúra

Počet obyvateľstva na Kysuciach výrazne ovplyvnilo vystáňovalectvo do Ameriky (Kanada, USA, Argentína), Ruska a Chorvátska.

Podľa sčítania obyvateľstva z roku 1910 obývalo okres Čadca 40 033 obyvael'ov. Toto číslo predstavuje hustotu osídlenia 82,4 obyvateľa na 1 kilometer štvorcový. Okres mal rozlohu 486 kilometrov štvorcových.

Podľa sčítania obyvateľstva z roku 1910 obývalo okres Kysucké Nové Mesto 27 578 obyvateľov. Toto číslo predstavuje hustotu osídlenia na 1 kilometer štvorcový 66,1 obyvateľa. Rozloha okresu predstavovala 485 kilometrov štvorcových.¹⁴

Sčítanie ľudu, ktoré sa uskutočnilo ČSR 21. augusta 1919 nadobudlo právoplatnosť 1. januára 1920. Do počtu obyvateľov započítali aj vojsko.¹⁵

	slovenská	rusinská	nemecká	maďarská
Rok 1880	969,8	nikto	22,5	3,1
Rok 1890	973,7	nikto	18,1	4,7
Rok 1900	972,7	nikto	13,2	8,0
Rok 1910	964,4	nikto	16,3	12,3

Tabuľka 1 Počet obyvateľov jednotlivých národností na 1000 osôb

V tabuľke č. 1 uvádzame za politický okres Čadca počet obyvateľov hlásiacich sa k materinskej reči slovenskej, rusínskej, nemeckej, maďarskej z počtu 1000 obyvateľov na základe sčítania obyvateľstva.

	česko-slovenská	ruská	nemecká	maďarská	židovská
Rok 1921	986,2	0,8	3,7	0,8	7,0
Rok 1930	995,6	0,1	1,4	0,4	0,7

¹³ GERÁT, Cit. 3, s. 63.

¹⁴ *Štatistický lexikón obcí v republike Československej*. Praha : Ministerstvo vnútra Štátny štatistický úrad, 1936. 185 s., s. 165

¹⁵ Straňan, Cit. 2, s. 124.

Tabuľka 2 Pokračovanie tabuľky č. 1

Počet obyvateľov hlásiacich sa k národnosti československej, ruskej, nemeckej, maďarskej, židovskej z počtu 1000 obyvateľov na základe sčítania obyvateľstva v ČSR za politický okres Čadca.

V politickom okrese Čadca žilo v decembri 1930 44 279 obyvateľov.¹⁶

	slovenská	rusínska	nemecká	maďarská
Rok 1880	982,2	nikto	13,5	3,0
Rok 1890	979,5	nikto	16,4	2,8
Rok 1900	975,1	nikto	12,9	8,0
Rok 1910	975,0	nikto	10,5	11,1

Tabuľka 3

Počet obyvateľov hlásiacich sa k materinskej reči slovenskej, rusínskej, nemeckej, maďarskej z počtu 1000 obyvateľov na základe sčítania obyvateľstva za politický okres Kysucké Nové Mesto.

	česko-slovenská	ruská	nemecká	maďarská	židovská
Rok 1921	993,7	0,9	1,3	0,8	2,8
Rok 1930	994,6	0,1	0,5	0,2	0,6

Tabuľka 4

Politický okres Kysucké Nové Mesto a počet obyvateľov hlásiacich sa k národnosti československej (ďalej čs.), ruskej, nemeckej, maďarskej, židovskej z počtu 1000 obyvateľov na základe sčítania obyvateľstva.¹⁷

	Okres Čadca	Okres Kysucké Nové Mesto
Celkom obyvateľstvo	51 443	37 945
slovenská	50 590	37 391
česká	669	315
rusínska	5	3
nemecká	44	20
maďarská	11	18
poľská	18	6
židovská	52	85
Cigánska	35	98
iná	19	9

Tabuľka 5

¹⁶ Lexikón obcí Slovenska. Bratislava : Štatistický úrad, 1942. 137 s., s. 15.

¹⁷ Lexikón obcí Slovenska, Cit. 16, s. 165.

Výsledky sčítania obyvateľstva v roku 1938 za okresy Čadca a Kysucké Nové Mesto.¹⁸ Výsledky sčítania obyvateľstva sme obsiahli do piatich tabuliek. V tabuľkách číslo jedna a dva uvádzame národnostné zloženie obyvateľstva v okrese Čadca. Tabuľka číslo jeden predstavuje obdobie Rakúsko – Uhorska, tabuľka číslo dva sčítanie obyvateľstva v rokoch 1921 a 1930 teda obdobie prvej ČSR. V tabuľkách číslo tri a štyri uvádzame národnostné zloženie obyvateľstva v okrese Kysucké Nové Mesto. Tabuľka číslo tri predstavuje obdobie Rakúsko – Uhorska a tabuľka číslo štyri sčítanie obyvateľstva 1921 a 1930, teda obdobie prvej ČSR.

Zo štatistických údajov vyplýva, že v oboch okresoch mala slovenská národnosť najsilnejšie zastúpenie. Okresy patrili počtom slovenského obyvateľstva na prvé miesta na celom Slovensku. V okresoch Čadca a Kysucké Nové Mesto patrilo najslabšie zastúpenie maďarskej národnosti vo všetkých nami uvádzaných sčítacích rokoch. Počas trvania Rakúsko – Uhorska sa k národnosti rusínskej nehlásil nikto. V rokoch 1921 a 1930 je uvedená národnosť ruská avšak ani táto národnosť nemala silné zastúpenie.

V tabuľke číslo päť uvádzame výsledky sčítania obyvateľstva v roku 1938.

Politické okresy Čadca a Kysucké Nové Mesto patrili v decembri 1938 do druhej ČSR. Nachádzali sa v nej v rámci autonómneho Slovenska. Súčasťou politického okresu Čadca boli aj obce Čierne, Skalité, Svrčinovec. Práve tieto obce alebo ich časti sa stali súčasťou Poľskej republiky.¹⁹

	Okres Čadca
Slováci	6694
Česi	247
Židia	36
Nemci	25
Cigáni	10
Maďari	8
Poliaci	7
Rusíni	2
Iné	13

Tabuľka 6

¹⁸ *Územie a obyvateľstvo Slovenskej republiky*. Bratislava : Štátny štatistický úrad, 1939. 82 s., s. 9.

¹⁹ *Územie a obyvateľstvo Slovenskej republiky*, Cit. 18, s. 3.

V obci Čadca žilo ku 31. decembru 1938 celkom 7 042 osôb. Tabuľka znázorňuje ich národnostné rozvrstvenie. K najsilnejšej skupine patrí slovenská národnosť a druhá najsilnejšia bola česká.²⁰

Nasledujúce sčítanie obyvateľstva bolo vykonané v čase, keď politické okresy patrili do SR už v čase prebiehajúcej druhej svetovej vojny. Poľská republika v tom čase nejstvovala a zabraté územia politického okresu Čadca boli prinavrátené SR.

Sčítanie obyvateľstva bolo započaté 15. decembra 1940 o 8 hodine ráno. Vykonávali ho sčítací komisári a základ sčítania tvoril popisný hárok.²¹

Podľa sčítania obyvateľstva vykonaného v roku 1940 počet obyvateľov v politickom okrese Čadca predstavoval 53 072 obyvateľov. Počet obyvateľov v politickom okrese Kysucké Nové Mesto predstavoval počet 35 847 obyvateľov.²²

V okrese Čadca žili aj bývalí príslušníci Zväzu sovietských socialistických republík (ďalej ZSSR). Jozef Mulin v Turzovke Ústredí, Demeter Didecky v Zákopčí, Benjamín Klementiev, Roman Zelenij v Čadci. V okrese Kysucké Nové Mesto žili v Starej Bystrici Vladimír Oboznenko s manželkou Ľudmila Oboznenko. Michal Samochodkin mal bydlisko v Kysuckom Novom Meste. Ignác Huzenko žil v obci Ochodnica.²³

V apríli 1941 úrady vypracovali súpis utečencov z odstúpeného územia južného Slovenska Maďarsku. Ale len tých, ktorí mali slovenskú národnosť. Tento zoznam obsahoval v Kysuckom Novom Meste 13 ľudí. Boli to tri rodiny, ktoré sa zdržiavali predtým v Nových Zámkoch (Imrich Mindek s rodinou), v Šali (Ľudovít Čapka s rodinou) a v Užhorode (Ján Kudláč s rodinou).²⁴

1.1.2 Vierovyznanie

Na celých Kysuciach dominovalo ako v stredoveku tak aj v polovici 19. storočia takmer výlučne katolícke vierovyznanie. Inonáboženskú zložku tvorili Židia, ktorých v polovici 19. storočia bolo vyše 800 v osemnástich obciach, najpočetnejšie v Čadci (134), Starej Bystrici (76), v Turzovke (150), vo Vysokej nad Kysucou (200), v Hornom a Prostrednom Vadičove (68).²⁵

²⁰ GERÁT, Cit. 10, s. 89.

²¹ Sčítanie. In: Slovák, 1940, roč. 23. č. 286. s.3.

²² Lexikón obcí Slovenska, Cit. 16, s. 26

²³ Ministerstvo vnútra SR, Štátny oblastný archív Bytča (MVS SR ŠA), pobočka Čadca, Fond Okresného úradu (OÚ) Kysucké Nové Mesto, 248/1943

²⁴ Straňan, Cit. 2, s. 86.

²⁵ Gerát, Cit. 3, s. 25.

Koncom 19. storočia získavajú Židia vedúce pozície v hospodárskom živote (obchod s drevom, piliarsky priemysel). Medzi najväčších podnikateľov patria Popper, Lowy, Roth, Eichenwald. Židia pracujú aj ako lekári, notári, advokáti, sudcovia, podieľajú sa na verejnom i spoločenskom živote. Židovské obyvateľstvo bolo vnútorne organizované do židovských náboženských obcí. Na území Kysúc si židovské náboženské obce postavili niekoľko synagóg a modlitební.²⁶

	Rok 1910	Rok 1921	Rok 1930
rimskokatolícke	978,3	979,6	981,3
gréckokatolícke	0,2	0,3	0,2
Evanjelická cirkev augšburgského vyznania	1,5	2	2,2
Evanjelici reformisti	0,4	0,3	0
izraeliti	19,4	16,6	12,9
iné	0,2	1,2	3,4

Tabuľka 7

V tabuľke číslo sedem uvádzame štatistické údaje za roky 1910, 1921 a 1930 v politickom okrese Čadca. Náboženské vierovyznanie obyvateľstva na 1000 prítomných obyvateľov. Rímskokatolícke vierovyznanie získalo prvenstvo vo všetkých rokoch. Za katolíkmi nasledovali Izraeliti.

	Okres Čadca, počet obyv.
Rímsko - katolícke. vyznanie	50 787
Grécko - katolícke	9
Evanjelická cirkev augšburgského vyznania	110
Čs. cirkev	37
Českobr. Jednota pravosl. veriacich	8
Baptisti	1
Bez	25

Tabuľka 8

²⁶ Gerát, Cit. 3, s. 271.

V tabuľke číslo osem uvádzame náboženské zloženie obyvateľstva v okrese Čadca z decembra 1938. K najsilnejšiemu vierovyznaniu patrilo rímskokatolícke vierovyznanie. Žiadnu vieru nevyznávalo 25 obyvateľov.²⁷

V Čadci žilo k 31. decembra 1938 6614 obyvateľov rímskokatolíckeho vierovyznania, židovského bolo 329 obyvateľov, evanjelikov bolo 55, grékokatolíkov 7, ostatných náboženstiev 20 a ateistov 17.²⁸

	Rok 1910	Rok 1921	Rok 1930
rímskokatolícke	984,7	989,8	992,5
grékokatolícke	0,2	1,2	0,1
Evanjelická cirkev augsburgského vyznania	0,6	0,9	0,7
evanielici reformisti	0,1	0	0
izraeliti	14,4	7,2	4,5
iné	0	0,9	2,2

Tabuľka 9

V tabuľke číslo deväť uvádzame roky 1910, 1921 a 1930 v okrese Kysucké Nové Mesto. Počet uvádzame na počet obyvateľov 1000. Prvenstvo v okrese Kysucké Nové Mesto získalo rímskokatolícke vierovyznanie. Izraelitom patrilo druhé zastúpenie po rímskokatolíckom vierovyznaní.

	Okres Kysucké Nové Mesto
rímsko katolícka cirkev	37698
grécko katolícka cirkev	8
Evanjelická cirkev augsburgského vyznania	72
ČS bratská cirkev	6
Židia	133
Pravoslávne vyznanie	7
Baptisi	0

²⁷ Územie a obyvateľstvo Slovenskej republiky, Cit. 18, s. 12.

²⁸ Gerát, Cit. 10, s. 89.

Bez vyznania	6
--------------	---

Tabuľka 10

V tabuľke číslo desať je počet obyvateľstva okresu Kysucké Nové Mesto hlásiacim sa k vierovyznaniám. Najsilnejšie zastúpenie malo rímskokatolícke vierovyznanie. Výsledky sú z decembra 1938.²⁹ Skutočnosť, že obidva kysucké okresy mali najviac slovenského a katolíckeho obyvateľstva na Slovensku mala ďalekosiahly vplyv na výsledky volieb od roku 1923. V nasledujúcich voľbách vždy na Kysuciach suverénym spôsobom vyhrávala HSLS a napr. KSČ dostávala mizivé percento hlasov kysuckých voličov. Tento trend sa prejavil aj v roku 1946, keď jednoznačne vyhrala DS a ešet aj v roku 1948, keď kysuckí voliči odmietli komunistický prevrat najvyšším počtom hlasov proti kandidátske NF. Pozri nasledujúce tabuľky o výsledkoch volieb na Kysuciach.

1.1.3 Politická štruktúra obyvateľstva

Pre demokratický systém v ČSR bol typický značný počet politických strán. Na Kysuciach však bola nízka politická i odborová organizovanosť.

Do roku 1923 vznikli politické organizácie Čs. sociálnodemokratická strana v Kysuckom Novom Meste, Vraní, Brodne, Oščadnici, Čadci, Zborove, Turzovke, Rakovej, Horelici, Svrčinovci a Krásne Nad Kysucou. V Čadci vzniká okresný sekretariát Čs. sociálnodemokratickej strany, ktorý vyvíja činnosť do decembra 1938. Komunistická strana Československa (ďalej KSČ) mala svoje organizácie v Kysuckom Novom Meste, Čadci a Turzovke. Miestne organizácie existovali v Rudine, Ochodnici, Vraní a Svrčinovci. V roku 1932 vytvorili okresné vedenie na čele s F. Černekom, ktoré čoskoro zaniká. Zo všetkých miest a obcí na Slovensku najmenšiu a najslabšiu organizačnú štruktúru KSS môžeme dokumentovať práve na Kysuciach. Činnosť KSČ bola na Slovensku 9. októbra 1938 zastavená.

Hlinková slovenská ľudová strana (ďalej HSLS) buduje svoje organizácie začiatkom 20 tých rokov. Jej organizácie vznikli v 21 obciach. Činnosť týchto organizácií riadil obvodný sekretariát HSLS v Žiline. Taký vplyv HSLS ako mala na Kysuciach nenájdeme nikde na Slovensku.

Čs. strana ľudová (Martin Mičura) mala organizácie v Turzovke, Zákopčí, Makove, Vysokej, Rakovej, Oščadnici a Ochodnici.

Republikánska strana maloroľníckeho ľudu mala organizácie na Makove, Rakovej, Oščadnici a Starej Bystrici.

Slovenská národná strana (ďalej SNS) vyvíjala činnosť v Rakovej.

²⁹ Územie a obyvateľstvo Slovenskej republiky, Cit. 18, s. 12.

Čs. národno – socialistická strana vyvíjala svoju činnosť v Čadci, Rakovej, Kysuckom Novom Meste a Krásne Nad Kysucou.

Židovská strana mala svoju organizáciu v Čadci.

Prvé demokratické voľby sa Slovensku sa uskutočnili v roku 1920. V okrese Čadca získala Čs. sociálno demokratická strana 10 934 hlasov (71,8%) a v okrese Kysucké Nové Mesto 10 054 hlasov (70,9%).³⁰ Podobné výsledky boli na celom Slovensku. Po vojne sa vždy situácia radikalizuje a ľavicové smery a strany získavajú najviac hlasov.

	HLSĽS	Československá strana lidová (Mičurová)	KSČ	ČSSD ³¹	Agrárna strana
Poslanecká snemovňa, počet hlasov	11 599	1377	1049	762	470

Tabuľka 11

Tabuľka číslo 11 uvádzame volebný výsledok vo voľbách roku 1925 do poslaneckej snemovne. Výsledky sme spracovali za okres Čadca. Prvenstvo v okrese Čadca získala HLSĽS. V poradí druhá skončila KSČ.

Obdobná situácia bola i v okrese Kysucké Nové Mesto, kde po HLSĽS sa na druhom mieste umiestnila KSČ.³²

Poslanecká snemovňa obec Čadca	Rok 1925	Rok 1929	Rok 1930
HLSĽS	1209	816	899
Čs. strana lidová	-	441	218
KSČ	309		148
Čs. strana sociálnod.	172	468	398
Agrárna strana	-	-	-
Židovská strana	288	180	-
Republikánska strana	137	259	610

Tabuľka 12

³⁰ Gerát, Cit. 5, s. 174.

³¹ Československá strana sociálno demokratická

³² Gerát, Cit. 5, s. 251.

V tabuľke číslo 12 uvádzame počet mandátov získaných vo voľbách v rokoch 1925, 1929, 1930 do poslaneckej snemovne za samotnú Čadcu, teda nie za okres. Prvé miesto získala HSEŠ. Druhou najsilnejšou stranou sa na základe výsledkov stala KSČ. V tabuľke uvádzame politické strany s väčším volebným výsledkom.

V máji 1935 sa uskutočnili posledné parlamentné voľby v medzivojnovnej ČSR. Prvenstvo v obci Čadca získala HSEŠ. Druhí v poradí skončili republikáni.³³

V okrese Kysucké Nové Mesto a Čadca sa konali prvé komunálne voľby v roku 1923. V okrese Kysucké Nové mesto zvíťazila Slovenská ľudová strana. (od roku 1925 HSEŠ) Toto jej prvenstvo trvalo po celé obdobie prvej ČSR.³⁴

Čadca počet mandátov	Rok 1923	Rok 1927	Rok 1931
Republikánska strana	-	2	11
HSEŠ	12	12	8
Strana robot. a maloroľníkov	21	11	-
Židovská strana	3	4	-
Československá strana ľudová	-	6	3
Národní socialisti	-	1	8
Československá strana sociáldemokratická	-	-	2

Tabuľka 13

V tabuľke číslo 13 uvádzame volebné zisky politických strán v obecných voľbách v prepočte na získané mandáty v obecnom zastupiteľstve v obci Čadca.

V septembri 1923 sa konali obecné voľby v Čadci, kde kandidovali 3 politické strany, ktoré si spolu rozdelili 36 mandátov. Prvenstvo získala Strana robotníkov a maloroľníkov, HSEŠ skončila ako druhá a tretia skončila Židovská strana.

V obecných voľbách v roku 1927 v Čadci voliči odovzdali 2535 platných hlasov, najviac získala HSEŠ 877 hlasov. Strana robotníkov a maloroľníkov 750 hlasov), mičurovci 422 hlasov, Židovská strana získala 269 hlasov, Republikánska strana 137 hlasov, Čs. strana národných socialistov získala 80 hlasov.

³³ Gerát, Cit. 10, s. 85.

³⁴ Gerát, Cit. 5, s. 252.

Do tabuľky číslo 13 sme zahrnuli výsledky obecných volieb aj z roku 1931. Výsledky uvádzame v prepočte na mandáty. Prvenstvo v týchto voľbách získala Republikánska strana, ktorá získala 673 hlasov. Ďalej nasledovali sociálni demokrati so ziskom 547 hlasov, HSLS 532 hlasov, Mičurovci 110 hlasov a sociálni demokrati získali 81 hlasov.

Posledné obecné voľby v medzivojnovom období sa uskutočnili v máji 1938.³⁵

	Čadca
HSLS	12
Republikánska strana maloroľnícka	8
Republikánska strana robotnícka	4
Strana maloroľníkov	4
Národní socialisti	3
Židovská strana	1

Tabuľka 14

V tabuľke číslo 14 uvádzame počet mandátov, ktoré získali politické strany v obci Čadca v obecných voľbách v roku 1938. Prvenstvo patrilo HSLS.³⁶

V Horelici bola predložená spoločná kandidátka miestnych politických strán (sociálny demokrati, národní socialisti, mičurovci, republikáni a HSLS, ktoré vytvorili koalíciu pod názvom Jednota horelických občanov. Kandidáti uvedení na spoločnej kandidátke boli vymenovaní za členov obecného zastupiteľstva 31. mája 1938. Voľba starostu sa uskutočnila 25. júna 1938 a občania si zvolili Františka Škorvána.³⁷

	Čierne	Horelica	Raková	Skalité	Svrčinovec	Turzovka	Vysoká Nad Kysucou	Zákopčie
HSLS	15	12	4	21	7	29	9	6
Krest. Odb.	-	-	-	-	2	-	-	9
Agr. str.	1	-	-	-	5	2	7	-

³⁵ Gerát, Cit. 10, s. 85.

³⁶ Výsledky v obciach. In: Slovák, roč. 20. č. 136. s. 2

³⁷ Gerát, Cit. 10, s. 85.

Odb. Jend. agr.	-	-	-	-	1	-	-	-
Jednota	-	-	-	-	1	-	-	-
Soc. dem.	6	-	-	-	-	3	2	2
Hasiči	-	-	-	-	-	-	-	1
Lidov. str.	4	-	-	-	-	1	8	1
Social. str.	2	-	-	-	-	1	1	-
KSČ	2	-	-	-	-	-	-	-
Odb. jed. zam.	-	-	-	-	-	1	-	-

Tabuľka 15

Výsledky obecných volieb sme zhrnuli do dvoch tabuľiek. Do tabuľky číslo 14 sme zahrnuli výsledky za samotnú Čadcu. Do tabuľky číslo 15 sme zhrnuli výsledky obecných volieb v roku 1938 za ostatné obce okresu Čadca. Prvenstvo v zisku mandátov získala HSLS vo všetkých obciach.

	HSLS	Agrarna strana	KSČ	Lidová strana	Jednota	Social. demokr.	Socialist. strana
Brodno	9	6	-	1	-	5	-
Horný Vadičov	11	-	-	-	-	-	-
Klubina	6	-	7	-	2	-	-
Lieskovec	11	6	-	1	-	-	-
Lutiše	13	2	-	3	-	-	-
Nesluša	19	1	-	4	3	3	-
Nová Bystrica	27	1	-	2	-	-	-
Pažítie	9	3	-	-	-	-	-
Povina	11	4	-	1	-	-	-
Radôstka	14	11	-	-	-	-	-
Riečnica	10	-	-	-	5	-	-
Rudina	3	4	-	-	1	4	-
Rudinská	5	4	2	2	2	-	-
Vranie	4	-	-	-	-	-	-
Zborov	7	5	-	7	-	-	-

Tabuľka 16

Z uvedených údajov tabuľky číslo 16, výsledkov obecných volieb v roku 1938 vyplýva, že HSĽS mala najviac mandátov zo všetkých politických strán, no v obci Klubina tomu tak nebolo.³⁸

V prepočte na hlasy voličov v Kysuckom Novom Meste získala HSĽS 580 hlasov, agrármici 215 hlasov, soc. demokrati 156 hlasov, socialisti 117 hlasov, komunisti 156 hlasov, ľudovci 86 hlasov.

Odborová organizovanosť začína na Kysuciach v roku 1919. V roku 1918 vzniká v Žiline Obvodná odborová rada pre severozápadné Slovensko. Na Kysuciach vznikli odborové organizácie v súkenke Čadca, na parných pilách v Oščadnici, Turzovke, Kysuckom Novom Meste, pri veľkosklade dreva Účastinnej spoločnosti pre zúžitkovanie dreva v Čadci a vo výhrevni organizácie na píle v Oščadnici a v 30 tých rokoch v Krásne nad Kysucou a Zborove nad Bystricou.³⁹

V Kysuckom Novom Meste pôsobila Telovýchovná jednota Sokol od roku 1919. Telovýchovnú jednotu založil Bedřich Vaněk, úradník českej národnosti, náčelník žilinskej sokolskej jednoty.

Tiež v tomto meste pôsobila telocvičná jednota Orol od roku 1920, jej zakadateľom sa stal kaplán Postényi.

Miestny odbor Matice slovenskej (ďalej MS) v Kysuckom Novom Meste pracuje od 27. februára 1921. Predsedom sa stal okresný náčelník, Štefan Fábry, podpredseda notár František Adamko, tajomník kaplán František Masár, pokladník Ignác Čuntala, zapisovateľka Antonia Hološová.

Mariánska kongregácia bola obnovená kaplánom Františkom Miklošovičom 18. júla 1929.⁴⁰

1.2 Od vyhlásenia autonómie po vznik samostatného štátu

1.2.1 Obdobie od januára do októbra 1938

Rok 1938 bol posledným rokom existencie prvej ČSR. Vzťah Čechov a Slovákov bol po dvoch desaťročiach existencie ČSR spolu s problémami obrany republiky proti vonkajšej hrozbe a postavením nemeckej menšiny najdôležitejšou neriešenou otázkou štátu. Jednotlivé politické strany neboli s existujúcim štátoprávnym postavením Slovenska spokojné. HSĽS sa usilovala využívať čs. krízu na presadenie požiadavky autonómie. 12. marca 1938 nemecké vojská

³⁸ Výsledky v obciach. In: *Slovák*, 1938, roč. 20. č. 138. s. 2.

³⁹ Gerát, Cit. 5, s. 77.

⁴⁰ Straňan, Cit. 2, s. 76

obsadili Rakúsko (anšlus Rakúska). Postavenie ČSR sa výrazne zhoršilo. Slovensko sa stalo susedom Veľkonemeckej ríše.

20. a 21. mája 1938 prezident republiky Edvard Beneš na žiadosť vlády povolal do zbrane jeden ročník zálohy a príslušníkov špeciálnych a technických jednotiek. Vo večerných hodinách 23. mája 1938 zaujali jednotky takmer celú zostavu ostrahy čs. hraníc a ich početný stav vzrástol približne na 371 000 mužov. Úplne uzavreli hranice čs. republiky a čs. letectvo bolo uvedené do stavu bojovej pohotovosti. .

22. mája 1938 a 29. mája a 12. júna 1938 sa konali na celom území ČSR voľby do obecných zastupiteľstiev. Tieto voľby boli posledné demokratické voľby v predmníchovskej ČSR. Voľby sa nekonali v obciach, kde bola prihlásená len jedna kandidátka, alebo sa utvorilo zoskupenie, ktoré navrhovalo toľko kandidátov, koľko členov zastupiteľstva malo byť zvolených. V termíne sa volilo len v 31 obciach, druhé kolo prebehlo len v 19 obciach a v treťom kole sa volilo v 1404 obciach. Publikovanie celkových výsledkov zakázali.

V prvý deň volieb sa konalo verejné zhromaždenie v Rakovej za účasti senátora Antona Hancka (HSLŠ).⁴¹ Ďalšie verejné zhromaždenie sa konalo v obci Vysoká. Na tomto zhromaždení vystúpil predstaviteľ Mičurovej strany Vanek, ktorý na ňom povedal, že „každého hlinkovca treba obesit' a zahlušiť.“ Na zhromaždení tiež vystúpil E. Kianička, ktorý tieto výroky odsúdil. Povedal, že do volieb idú jednotne pod zástavou Hlinkovou a víťazstvom strany zapchajú ústa podobným Vaňkovcom. Na zhromaždení prehovoril tiež senátor A. Hancko (HSLŠ), ktorý po zhromaždení v Rakovej takto prišiel povzbudiť voličov. Senátor A. Hancko sa priklonil na stranu jednoty a pozýval na manifestáciu do Bratislavy. Zhromaždenie zakončil učiteľ Tencer. Na všetkých zhromaždeniach bola zaspievaná hymna „*Hej Slováci*“. Na všetkých obecných zhromaždeniach boli účastníci pozývaní na manifestáciu do Bratislavy 5. júna 1938, pri príležitosti výročia podpisu Pittsburskej dohody.⁴² Verejné zhromaždenie v obci Makov prebehlo 26. mája 1938 za účasti senátora A. Hancka a v ten istý deň na Zákopčí za účasti tajomníka Hrehora.⁴³

V máji 1938 manifestácie v Bratislave sa 5. júna zúčastnilo 25 – 35 000 ľudí (podľa ľudákov vyše 100 tisíc) a organizovala ju HSLŠ. Svojou prítomnosťou mali účastníci tejto manifestácie vyjadriť spolupatričnosť s Pittsburskou dohodou. O deň neskôr Agrárna strana usporiadala v Bratislave manifestáciu. Mottom manifestácie bolo 90. výročie zrušenia poddanstva a 20. výročie vzniku ČSR. Zhromaždenia sa zúčastnilo okolo 35 000 ľudí (aj podľa organizátorov tejto manifestácie sa jej zúčastnilo 100 tisíc ľudí).

⁴¹ Verejné zhromaždenie. In: *Slovák*, 1938, roč. 20. č. 126. s. 2.

⁴² Verejné zhromaždenie. In: *Slovák*, 1938, roč. 20. č. 119. s. 3

⁴³ Manifestácia, In: *Slovák*, 1938, roč. 20. č. 120. s. 2

Veľmi dobré výsledky v obecných voľbách dosihla HSLS v Turzovke. Denník Slováč sa vo svojom vydaní z 15. júna 1938 vyjadril nasledovne: „Turzovka sa krásne zdržala. Veľký je úpadok hlavne lídakov a sociálnych demokratov a komunisti úplne zmizli, hoci do parlamentu dostali 246 hlasov.“⁴⁴ Denník Slováč vo svojom vydaní z 20. júla 1938 uverejnil článok s nadpisom Turzovka – vzorná Hlinková obec.

Zo 14 obcí okresu Čadca boli zvolení v 11 obciach za starostu kandidáti HSLS. Boli to obce Makov, Turzovka, Vysoká, Raková, Staškov, Zákopčie, Olešná, Skalité, Čierne, Oščadnica a Horelica.⁴⁵

16. augusta 1938 v Ružomberku zomrel Andrej Hlinka. V súvislosti s touto udalosťou sa na Slovensku konali smútočné zhromaždenia. V obci Zborov SKM usporiadalo 28. augusta 1938 smútočnú schôdzu, ktorá sa začala modlitbou za A. Hlinku. Schôdzu otvoril predseda SKM Jakub Celuch. Po zaspievaní piesne „Kto za pravdu horí“ recitoval Karol Dvorčák báseň „I klesol orol“ od Ignáca Grebáča – Orlova. Smútočnú reč predniesol kaplán dp. Karol Kuchár. Smútočnú schôdzu zakončili hymnou „Hej Slováci“.⁴⁶

V septembri 1938 podala Hodžova vláda demisiu. Prezident E. Beneš vymenoval novú vládu na čele s Jánom Syrovým, ktorá, vyhlásila mobilizáciu. Mobilizácia v Čadci prebehla bez incidentov a podľa poriadku. V prvých dňoch nastali menšie nedostatky v zásobovaní. Príčinou bolo zabezpečovanie neprimerane veľkých zásob občanmi. Obchodníkom nariadili, aby sa postarali o primerané nákupy a vyvarovali sa neprimeranému zdražovaniu.

Vyučovanie v štátnej meštianskej škole v Čadci ako i v iných školách vykonávali pravidelne. Nováčikov odvedených v roku 1938 a to i tých, ktorí už dostali povolávacie lístky upozornili, aby 1. októbra 1938 nenastúpili prezenčnú vojenskú službu, ale túto, aby nastúpili až na zvláštny rozkaz. Obyvateľstvo upozornili, aby sa nepribližovalo k vojenským zariadeniam, hlavne k telefonickému a telegrafnému zariadeniu. Koho by pristihli pri jeho poškodzovaní, hrozil mu okamžitý trest smrti.

Obec Stará Bystrica mala strategickú polohu, preto sa stala sa predmetom záujmu armády, a prideliť jej početnú vojenskú jednotku. Išlo o prápor pešiakov a horskú kanónovú batériu, ktorí v obci zriadili hlavný štáb pre obsadenie poľských hraníc. Miestni gazdovia povinne odovzdali armáde 121 koní aj s vozmi, ktoré vojsko využívalo na odvoz munície do prednej línie.⁴⁷

29. septembra 1938 v Mníchove veľmoci podpísali dohodu o odstúpení pohraničných území Československej republiky Nemecku. Súčasťou

⁴⁴ Turzovka. In: *Slovák*, 1938, roč. 20, č. 136, s. 3.

⁴⁵ Starostovia za HSLS. In: *Slovák*, 1938, roč. 20, č. 171, s. 2.

⁴⁶ Smútočné spomienky. In: *Slovák*, 1938, č. 187, s. 2.

⁴⁷ DUBOVICKÝ, PODMANICKÝ, Cit. 43, s. 145.

mníchovského diktátu bolo aj rozhodnutie o vyriešení požiadaviek Maďarska a Poľska do troch mesiacov, čo sa dotýkalo integrity Slovenskej krajiny.

1.2.2 Vyhlásenie autonómie, národné výbory

Začiatkom októbra 1938 sa v Žiline zišli predstavitelia najvyšších orgánov HSLS, ale aj zástupcovia takmer všetkých strán pôsobiach na Slovensku. Predstavitelia HSLS rokovali v Katolíckom dome a ostatní s napätím čakali na výsledok tohto rokovania v hoteli Rémi. Zástupcovia KSČ sa sústredili v hoteli Astória. 6. októbra 1938 podpísali predstavitelia HSLS s ostatnými predstaviteľmi politických strán (okrem KSČ, SDS a židovských strán) dokument Žilinskú dohodu. Znamenala schválenie koncepcie budovania slovenskej štátnosti v rámci čs. štátu.

Vyhlásenie autonómie malo na Kysuciach kladný a nadšený ohlas. 6. októbra 1938 o tretej hodine popoludní priniesli očitý svedok Žilinského manifestu kaplán Rudolf Jánoš a jeho družina radostný chýr „*Máme autonómiu*“. V Čadci začali obyvatelia vyvesovať zástavy. Prvú vlajku vztýčili na fare a druhú na dome Artúra Bolgára. V ďalších dňoch sa po celých Kysuciach konali manifestácie, ktoré oslavovali autonómiu. Radikálni predstavitelia útočili na členov republikánskych strán, komunistov a Židov. Po menších výtržnostiach boli rozbité okná na domoch Hassa a Júliusa Špičku, obaja zvolili radšej útek z Kysúc.⁴⁸

Po vyhlásení autonómie v októbri 1938 slovenská vláda uzákonila v celoslovenskom meradle slovenské národné výbory ako pomocné orgány štátnej správy. Ich najvyšším orgánom bol Ústredný národný výbor v Bratislave, výkonným orgánom bola Hlinková garda (ďalej HG).⁴⁹

Predseda autonómnej vlády J. Tiso sa prostredníctvom obežníka vydaného v Bratislave 12. októbra 1938 vyjadril ku vzťahu slovenských národných výborov na Slovensku k úradom nasledovne: „*Takto utvorené národné výbory, alebo im podobné útvary nech sú úradmi podľa možnosti dotazované na mienku v každom takom prípade, kde účelnosť alebo dosah zamýšľaného úradného opatrenia nemožno bezpečne predvídať.*“, „*Mienka národného výboru je pre úrad síce nezáväzná, treba však brať na ňu vážny zreteľ pri hodnotení motívov zamýšľaných úradných opatrení.*“

Slovenské národné výbory (ďalej SNV) neskôr rozpustili. Ministerstvo vnútra Slovenskej krajiny výnosom z 10. januára 1939 číslo 5307/1/1939 oznámilo

⁴⁸ EUPTÁK, Ľudovít: *Čadca v boji o samostatnosť Slovenského štátu*. Martin : Matica Slovenská, 1939. 12 s., s. 5.

⁴⁹ Ministerstvo vnútra SR, Štátny oblastný archív Bytča (MVS SR ŠA), pobočka Liptovský Mikuláš, Fond Okresného úradu (OÚ) v Liptovskom Mikuláši 348/39 prez.

prezídium krajinského úradu v Bratislave, že vláda Slovenskej krajiny rozhodla na zasadnutí 19. decembra 1938 o rozpustení SNV.⁵⁰

V kysuckých obciach postupne od začiatku októbra utvárali SNV. V Čadci ho vytvorili 10. októbra 1938. Predsedom sa stal A. Bolgár, tajomníkom R. Jánoš a Ondrej Jariabek. Členovia výboru boli: Ferdinand Hirsch, Emil Glováž, Pavel Jurga, Frentišek Lipovský, Jozef Bukovan, Ľudovít Poliak, Pavol Grušpíer, Anton Bajo, Halai, Robert Pauer. Neskôr bol SNV rozšírený tak, aby v ňom mala zastúpenie každá osada.

V meste Kysucké Nové Mesto (okres Kysucké Nové Mesto) SNV založili 11. októbra 1938. Za predsedu zvolili Kolomana Horniša povolaním štátny učiteľ, za prvého podpredsedu Františka Adamka notára, za druhého podpredsedu Pavela Brežného povolaním roľník, za tretieho podpredsedu Adalberta Ďuranu povolaním obchodník, za tajomníka Jána Letka aktúar adj. Členmi výboru sa stali Jozef Lacko (roľník), Štefan Veselý (roľník), Robert Kosliar (obchodník), Robert Veselý (obchodník), Peter Vyletel (robotník), Ján Kyša (robotník), Jozef Králik (krajčír), Andrej Kavecký (pekár a cukrár), Julius Pöbiš (správca školy), Štefan Holienčík (správca sprostredkovateľne), Gustáv Turček (administrátor fary), Gustáv Mattyašovský (hostinský).⁵¹

16. októbra 1938 sa členovia SNV rozišli po celých Horných Kysuciach, aby oboznámili občanov s novým štátovým postavením Slovenska. Do jednotlivých dedín delegovali týchto členov: obec Skalité Tibor Klimeš, Čierne Štefan Gahér, Oščadnica kanonik Kratman, Raková O. Jariabek, Staškov Anton Bahjo, Turzovka Rudolf Števuľa, Zákopčie Jozef Gajdoš, Makov Pavol Grušpíer.

19. októbra 1938 nový krajinský prezident Julián Šimko vydal nariadenie, podľa ktorého *„pri prechode do nových hospodárskych a politických pomerov na Slovensku bude potrebné v mnohých obciach, najmä tam, kde by doterajšie zoskupenia obecnej správy neposkytovali dostatočnú záruku rýchleho konsolidovania pomerov, alebo kde na čele obce je starosta za dnešných časov sa nehodiaci, okamžite rozpustiť obecné zastupiteľstvá a na čelo obce postaviť vládneho komisára, ktorý si priberie podľa potreby poradnú komisiu...“*. Tento zásah do samosprávneho systému, ešte spresnený vo februári 1939, upevňoval vplyv HSĽS v správe obcí a miest na úkor nielen pre ňu neprípustných (komunistických, sociálnodemokratických či židovských), ale aj jednoducho nepohodlných politických prúdov napríklad SNS.

SNV v Čadci usporiadal začiatkom októbra 1938 manifestácie po obciach okresu. Rečníci na týchto manifestáciách vyzdvihovali deň 6. október, slovenskú vládu, nové pomery na Slovensku.

⁵⁰ Ministerstvo vnútra SR, Štátny archív Bytča, pobočka Čadca, Fond Okresného úradu (OÚ) Čadca, 199/1939 prez.

⁵¹ MVSR ŠA, Cit. 23, OÚ KNM, 10746/1938

Manifestáciu občanov Čadce zorganizovali 16. októbra 1938 napoludnie pred mestským domom prejavom ju otvoril A. Bolgár. (predseda HSLS v obci Raková) O organizácii Hlinkovej gardy prehovoril krajinský poslanec a senátor Kovalík (HSLS). O miestnych otázkach prehovoril R. Jánoš r.k. kaplán v Čadci. (m, cadca, 199, 1939), R. Jánoš tiež pripomenul miestne požiadavky na očistu verejného života od nepriateľských živlov. Cechmajster Lipovský poukázal na chudobný stav Kysúc.⁵²

Na manifestácii sa zúčastnilo približne 500 osôb. Rečníkov manifestujúci prerušovali vykrikovaním hesiel: „My chceme slovenských prednostov!, My chceme slovenských četníkov!, Hásik, to je Kysúc d'as, nech sa stratí, kým je čas! Na pošte nám čosi smrdí, chceme tam mať svojich ľudí!“⁵³

Slávnostné manifestácie sa konali aj v iných obciach okresu a tiež bez incidentov.

1.2.3 Zastavenie činnosti politických strán

Jedným z prvých opatrení slovenskej autonómnej vlády bolo zastavenie činnosti KSC na Slovensku (9. 10. 1938) a Čs. sociálno – demokratickej strany robotníckej (23. 11. 1938). Rozhodnutím vlády v januári 1939 rozpustili všetky predmníchovské politické strany na Slovensku. Zároveň rozpustili ich odborové zväzy, organizácie a spolky, zakázali predaj a rozširovanie ich novín a časopisov. V sekretariátoch a u popredných funkcionárov bezpečnostné orgány vykonali domové prehliadky. Na Slovensku zostala politicky činná len jediná legálna slovenská politická strana - HSLS, alebo Strana slovenskej národnej jednoty (ďalej SSNJ), do ktorej koncom roka 1938 po dlhých jednaniach vstúpila väčšia časť funkcionárov a členov Agrárnej strany, neskoršie aj členstvo SNS.

Na „dobrovoľnú“ spoluprácu s HSLS pristúpili agrármici, lidáci, národní socialisti, živnostníci, národní socialisti a fašisti. K zjednoteniu došlo v novembri 1938.⁵⁴

Okrem politických strán ľudáci rozpustili aj ich spoločenské organizácie. Nariadením vlády Slovenskej krajiny z 5. decembra 1938 č. 70 uverejnením v Úradných novinách č. 66 bol rozpustený spolok Robotnícka telocvičná jednota so sídlom v Čadci. Spolok bol vymazaný zo zoznamu spolkov a jeho majetok odovzdali do správy miestnemu veliteľovi HG v Čadci Robertovi Pauerovi.⁵⁵ Na základe vyhlášky Úradných novín Slovenskej krajiny z 5. decembra 1938 telocvičná jednota Sokol rozpustili a jej majetok odovzdali do správy HG.

⁵² EUPTÁK, Cit. 49, s. 7.

⁵³ MVSR ŠA, Cit. 51, OÚ Čadca, 199/1938

⁵⁴ www.niznanskeho.host.sk

⁵⁵ MVSR ŠA, Cit. 51, OÚ Čadca 369/1938 prez.

Telocvičnú jednotu Orol taktiež rozpustili na základe vyhlášky z 5. decembra 1938. Jeho majetok odovzdali v decembri 1938 do správy HG.⁵⁶ V ich inventári sa nachádzali: divadelné javisko, telocvičňa, náradie, nábytok, divadelné predmety a kostýmy.⁵⁷

1.2.4 Voľby do snemu Slovenskej krajiny

Prvé voľby do Slovenského snemu sa konali 18. decembra 1938. Na priebehu a výsledkoch volieb sa podpísala skutočnosť, že v slovenskej spoločnosti sa začali presadzovať autoritatívne metódy vládnutia. Politické strany, ktoré mohli tvoriť opozíciu, mali zastavenú činnosť. Vláda pri vypísaní volieb, na nedeľu 26. novembra 1938 určila na podanie kandidátskych listín len jednodňovú lehotu do 27. novembra 1938 (pondelok). Oficiálna vyhláška o vypísaní volieb vyšla v pondelok 27. novembra 1938 a v tlači vyšla 29. novembra 1938. 2. decembra 1938 vydal Krajský úrad nariadenie, ktorým mali byť rozdelené volebné miestnosti podľa národnostného princípu. (Slovák, Čech, Nemeč, Maďar, Žid)⁵⁸.

Voľby mali podobu akéhosi referenda, pretože voliči mali odpovedať len „áno“, či „nie“ na otázku či chcú „nové, slobodné Slovensko“. Voľby neboli de facto ani tajné, pretože volič musel odhodiť nepoužitú obálku do debny pred členmi komisie. Zároveň sa volebný akt konal za asistencie príslušníkov HG. Na viacerých miestach boli osobitné volebné miestnosti pre Židov a Čechov. Židia aj napriek protičeskej a protižidovskej kampani odporučili, aby volili „áno“. Voľby skončili víťazstvom jednotnej kandidátky HSLS – SSNJ, získali 1 263 678 hlasov, čo predstavovalo 97 % všetkých hlasov.

	Počet hlasov
Brodno	387
Nová Bystrica	1676
Stará Bystrica	1344
Dunajov	333
Klubina	273
Krásno Nad	
Kysucou	1582
Budatínska Lehota	308
Lieskovec Nad	518

⁵⁶ STRŇAN, Cit. 2, s. 77.

⁵⁷ MVSR ŠA, Cit. 23, OÚ KNM 6323/1943 prez.

⁵⁸ www.niznanskeho.host.sk

Kysucou	
Lodno	345
Kotrčiná Lúčka	189
Lutiše	396
Kysucké Nové Mesto	1422
Nesluša	1177
Ochodnica	763
Oškerda	94
Pažite	160
Povina	388
Radola	310
Radôstka	306
Riečnica	371
Rudina	467
Rudinská	421
Snežnica	260
Dolný Vadičov	192
Horný Vadičov	664
Vranie	200
Zborov nad Bystricou	986

Tabuľka 17

V tabuľkách číslo 18 a, 18 b, 18 c, sa uvádza počet platných hlasov, ktoré voliči odovzdali vo voľbách v decembri 1938 v okrese Kysucké Nové Mesto.⁵⁹

Do prvého slovenského snemu bolo zvolených 63 poslancov zo 100 kandidátov. Medzi zvolenými poslancami bol aj zástupca z Kysúc, učiteľ z Kysuckého Nového Mesta K. Horniš.⁶⁰

V Čadci voliči odovzdali 4007 hlasov, z tohto počtu len 14 voličov hlasovalo „*proti slovenskej vláde*“. V okrese Čadca zo 21 774 hlasov len 133 voličov hlasovalo „*proti slovenskej vláde*“.⁶¹

⁵⁹ MVS SR ŠA, Cit. 23, 12041/1938 prez.

⁶⁰ www.niznanskeho.host.sk

⁶¹ LUPŤÁK, Cit. 49, s. 12.

1.2.5 Vznik Hlinkovej gardy

Ludová strana založila v roku 1923 Rodobranu ako polovojenskú organizáciu, ktorá bola tajne vyzbrojená. V ČSR ju štátne orgány niekoľkokrát zakázali. Rodobrana bola v roku 1938 zmenená na HG, podľa vzoru nemeckých jednotiek SA.

Prvé jednotky HG - polovojenskej organizácie HSĽS sa utvárali spontánne vo viacerých mestách po júnovej manifestácii v Bratislave (5. júna 1938). Jej prvý oddiel vznikol v Trnave v auguste 1938. Združovali sa do nich radikálne zmýšľajúci prívrženci HSĽS, vrátane bývalých členov Rodobranu. Prvým veliteľom HG bol Karol Sidor.

Po rozpustení občianskych brannových a telovýchovných organizácií pripadol ich majetok HG, ktorá sa koncom roka 1938 stala jedinou legitímnou brannou organizáciou. Politická kríza začiatkom jesene 1938 a rozhodnutie chrániť autonómiu mala za následok prudký nárast jej členov. V októbri 1938 schválili jej organizačnú štruktúru. Všetky politické okresy Slovenska boli rozdelené do 40 oblastných veliteľstiev, ktoré pozostávali z veliteľa, pobočníka, dôstojníka propagandy a spravodajstva a dvoch pisárov.

Po vypuknutí vojny HG v niektorých prípadoch preberala úlohu armády. Od októbra 1944 boli vytvárané pohotovostné jednotky HG (ďalej POHG) ako plne vojenské jednotky.⁶²

Začiatkom októbra 1938 začali kaplán R. Jánoš a O. Jariabek organizovať HG po celých Kysuciach. V Kysuckom Novom Meste založili HG v októbri 1938. HG vystúpila prvýkrát na kultúrnom poli 30. októbra 1938 na oslavách Martinskej deklarácie. Celá stotina HG vystúpila v zborovej recitácii O. Jariabka „Pravda Božia zvíťazila!“ Gardisti spievali piesne „Kamaráti, na stráž!“ a „Autonómia“. Text piesní napísal O. Jariabek a hudbu zložil Tibor Kemeneš. V okrese Čadca sa stal veliteľom HG učiteľ Alojz Hunčík, R. Pauer bol miestny veliteľ HG a kaplán R. Jánoš bol duchovný správca HG.⁶³

V obci Skalité prvé oddiely HG zakladal Dominik Časnocha Mikš v októbri 1938. V januári 1939 D. Časnocha Mikš zomrel a predsedníctvo HG prevzal Junrich Jurišta. Hneď na začiatku sa objavujú ťažkosti, pretože propaganda z poľskej strany sa vyhrážala gardistom a rozširovala, že Poliaci pôjdu až po Bielu Vodu (po Váh) a preto sa do HG nezapisujú. Ale aj napriek týmto ťažkostiam sa našlo asi 100 osôb, ktorí sa stretávali a vzájomne podporovali.⁶⁴

⁶² KLIMENT, Charles – NAKLÁDAL, Břetislav: *Slovenská armáda 1939 – 1945*. Praha: Naše vojsko s.r.o., 2003. 325 s., s. 38. ISBN 80-206-0596-7

⁶³ LUPTÁK, Cit. 49, s. 8.

⁶⁴ www.eobce.sk

Pre vodcov pluku (Kysucké Nové Mesto) HG usporiadala 29. januára 1939 v dome HG vodcovskú školu pre miestnych veliteľov z celého okresu. Prítomných bolo asi 80 účastníkov. Kurz otvoril poslanec slovenského snemu K. Horniš, ktorý prehovoril o ideovom poslaní HG. Ján Letko, okresný organizačný a politický referent prehovoril o charaktere Hlinkovho gardistu a učiteľ Michal Radimák predniesol prejav o výcviku v miestnych gardách. Iní rečníci hovorili o osvetovej činnosti v HG, o hospodárskej činnosti. Pri zakončení vodcovskej školy zaspievali prítomní slovenskú hymnu „*Hej Slováci*“.⁶⁵

Denník Slováč vo februári 1939 prináša správu o činnosti HG v okrese Čadca. Okresný veliteľ A. Hunčík navštívil spolu s referentami jednotlivé obce.

Okresné veliteľstvo zriadilo v každej obci Hlinkovú školu života. „*Gardisti si zriaďujú kultúrne stánky, v ktorých budú čerpať duševnú silu, tak potrebnú pre náš národ*“. V miestnostiach umiestňovali knižnice, rádio, čítareň.⁶⁶

V polovici októbra 1938 založili v obci Raková HG v počte 53 gardistov. Jej veliteľom sa stal Štefan Honíš. Gardisti strážili mosty, prechody a cesty.⁶⁷

1.2.6 Poľské požiadavky

Po skončení prvej svetovej vojny a po rozpade Rakúsko – Uhorska v roku 1918 predložila poľská strana požiadavky, ktoré zahŕňali aj časť Kysúc. Poliari podnikali ozbrojené výpady na územie Kysúc, ktoré zastavili až miestni žandári a vojaci česko – slovenského pluku dislokovaného v Čadci. Poliari naposledy vpadli na Slovensko 12. marca 1919.

Územný spor ČSR a Poľskej republiky sa týkal okrem časti Kysúc taktiež oblastí Tešínska, Oravy a Spiša. Medzinárodné zakotvenie československých hraníc garantovali mierové zmluvy: Versailleská mierová zmluva (28.6. 1919), Trianónska mierová zmluva (4.6.1920), Saint – Germainská mierová zmluva (10.9. 1919) a neratifikovaná Sévreska zmluva z (10. 8. 1920). O hraniciach s Poľskom v Tešíne, na Orave a Spiši sa rozhodlo v Spaa.

Rada veľvyslancov 28. júla 1920 v Spaa definitívne rozhodla, že hranica medzi ČSR a Poľskom zostane nezmenená, podľa stavu z roku 1918. Poľská strana sa však svojich požiadaviek nevzdala.⁶⁸

Od roku 1935 sa začala zhoršovať medzinárodná situácia. Na začiatku roka 1935 vznikla v Čadci polovojenská výchovná organizácia Národná garda č. 50, na čele s veliteľom M. Polákom (slovenská autonómna vláda ju zrušila koncom roka

⁶⁵ Prvá vodcovská škola HG na Kysuciach. In: *Slovák*, 1939, roč. 21. č. 26. s. 2.

⁶⁶ Činnosť HG v Čadci. In: *Slovák*, 1939, roč. 21, č. 31. s. 2.

⁶⁷ www.rakova.sk

⁶⁸ PODMANICKÝ, Ján: *Za oponou kysuckých dejín*. Čadca : Vzlet, 2002. 216 s., s. 177. ISBN 80-968759-4-9

1938). V tom istom roku vznikla nariadením úradov Civilná protiletadlová ochrana na čele s veliteľom S. Lackom. Jej úlohou bola príprava obyvateľstva na ochranu proti možným útokom nepriateľských lietadiel. Do Čadce opäť prideli vojenskú posádku. V novembri 1935 prišiel do Čadce 1. prápor 41 pešieho pluku zo Žiliny, ktorý prechodne ubytovali v prízemí nepracujúcej súkennej továrne. Riešila sa otázka vybudovania kasární pre vojsko.⁶⁹

Prvé ohlasy Kysúc na pokusy o revíziu hraníc na juhu i na severe Slovenska môžeme zaznamenať už od začiatku roku 1937. Z poľskej Poznane preniklo vyhlásenie verejného rečník a že malé štáty v Európe sú zbytočné a musia zaniknúť. 24. januára 1937 usporiadali v Palárikovom dome v Čadci veľké zhromaždenie, na ktorom sa zúčastnili všetky politické strany a tvrdo sa ohradzovali proti poľským zámerom. Na zhromaždení vystúpil A. Bolgár (HSLS).

Situácia sa začala vyhrocovať začiatkom roka 1938, keď sa v poľských pohraničných obciach a mestách začali bezprostredné prípravy na zabratie Kysúc. Do obce Istebné, ležiaceho len niekoľko kilometrov severne od Skalitého, dorazilo poľské vojsko už 25. apríla 1938. Už 1. októbra 1938 musela vláda ČSR vyhovieť ultimátu Poľska o odstúpenie Tešínska, ležiaceho v susedstve Kysúc.

Poľská vláda začala vyvíjať úsilie na diplomatickom poli a v októbri 1938 predložil poľský konzul v Bratislave Kazimierz Pappéé dokument, obsahujúci územné požiadavky na okolie Čadce a niektoré ďalšie miesta na Slovensku (časti tatranských končiarov a Javoriny, Pienin a úpravy hraníc na rieke Poprad). Diplomatický tlak vyvrcholil 1. novembra 1938, kedy poľská strana adresovala ČSR oficiálnu diplomatickú nótu. Nóta obsahovala požiadavky na časť územia Kysúc, Oravy a Spiša v prospech Poľska.⁷⁰

Koncom októbra 1938 navštevovali početné deputácie J. Tisa a K. Sidora a žiadali, aby ich slovenská vláda ochránila pred anexiou. U predsedu vlády v tomto duchu intervenovali aj delegáti obcí Skalité, Čierne, mesta Čadce. Podľa Slováka z 26. októbra 1938 J. Tiso upokojoval delegáciu a žiadal ju, aby oznámila obyvateľom okolitých dedín, nech v pokoji vyčkajú ďalší priebeh udalostí. Toto stanovisko podráždilo Varšavu.

1. novembra 1938 si Česko – Slovensko a Poľsko vymenili formálne listy, na základe ktorých poverili detailným určením hraníc zmiešanú hraničnú komisiu. Komisia začala svoju činnosť v polovici novembra 1938.⁷¹ Začiatkom novembra 1938 slovenská vláda vydala zákaz premietania filmov, ktoré nezodpovedali požiadavkám nových pomerov. Šlo o sovietske, francúzske, americké a iné filmy.

⁶⁹ GERÁT, Cit. 10, s. 87.

⁷⁰ PODMANICKÝ, Cit. 70, s. 177

⁷¹ PODMANICKÝ, Cit. 70, s. 178.

V okrese Čadca bola už 2. novembra 1938 evakuovaná do Čadce četnícka stanica zo Skalitého. Službu četníci vykonávali dochádzaním z Čadce. Generálne finančné riaditeľstvo v Bratislave rozhodlo už ďalší deň o premiestnení oddelenia finančnej stráže zo Skalitého a Čierneho do Čadce. Obyvateľstvo územia v okrese Čadca, ktoré malo byť odstúpené Poľsku, žilo v neistote. Mnohí obyvatelia sa začali baliť, po železnici boli evakuované rodiny četníkov, finančnej stráže, učiteľov, železničných zamestnancov.

Na nové určenie hraničnej čiary vymenovali zmiešanú slovensko – poľskú delimitačnú komisiu. Komisia pracovala od 16. novembra do 1. decembra 1938. Podľa výsledku práce uvedenej delimitačnej komisie bola definitívne štátna hranica medzi Slovenskou krajinou a Poľskou republikou ujednaná v okrese Čadca takto:

0,5 km široký pás na juh od pôvodnej štátnej hranice od Malého Polomu po Veľký Polom, potom ide hranica na juh po osadu Podzávoz pri Čadci, ďalej na severo – východ tak, že železničná čiara Čadca – Zwardoň zostáva Poľsku a vicinálna cesta Čadca- Skalité v tom istom smere na území Slovenskej krajiny, spolu s časťami obcí Svrčinovec, Čierne a Skalité s farou, kostolom a školami.⁷² V okrese Čadca: územie od Malého Polomu 1058, v šírke asi 100 m južne železničnej trati Čadca – Jablunkov cez Dejúvku kóta 627 až ku Podzávozu cca 1200 m severne stanice Čadca pri rozchode železničných tratí Čadca – Jablunkov a Čadca Zwardoň cez Svrčinovec, Čierne a Skalité. Väčšie časti všetkých týchto obcí zostávajú aj naďalej súčasťou Slovenskej krajiny aj so zastavanou časťou územia medzi železničnou traťou a vicinálnou cestou Čadca – Skalité. Zostávajúce časti obce zostávajú až do prípadného ďalšieho rozhodnutia naďalej samostatnými obcami s obvodným notárstvom v Skalitom.⁷³

Členov slovenskej delegácie v delimitačnej komisii určila slovenská vláda na svojom zasadnutí 8. novembra 1938. Predsedom slovenskej časti komisie sa stal František Hrušovský z Kláštora pod Znievom, Za členov vláda menovala Pavola Čarnogurského, Jána Slávika, majora generálneho štábu v Bratislave Š. Jurecha, I. Krna, krajinského poslanca z Čadce M. Poláka, A. Granatiera, L. Hlaváčka.

Za predsedu poľskej časti delimitačnej komisie vymenovali B. Zaborskeho a za členov menovali: A. Kwiatkowskeho, A. Dijakiewiczza, M. Gotkiewiczza, O. Jakubowskeho, Ing. T. Majera, J. Knapíka. Komisia sa ihneď ujala svojej činnosti. Prácu delimitačnej komisie sledovalo obyvateľstvo okresu Čadca, ktoré dávalo najavo svoj odpor proti odstúpeniu časti okresu Poľsku. 18. novembra 1938 sa v Čadci zhromaždilo viac ako 10 tisíc ľudí, ktorí demonštrovali proti pripojeniu Kysúc k Poľsku. Demonštranti niesli heslá „*Nedajte nás Poliakom*“, „

⁷² MVSR ŠA, Cit. 51, 49/1939 prez.

⁷³ MVSR ŠA, Cit. 49/1939 prez.

Skalité je naše“, „ *Z Čadce nič nedáme*“ a iné. Na demonštrácií vystúpil tiež kaplán R. Jánoš a demonštrácií vystúpil aj F. Hrušovský.⁷⁴

Ten istý deň ako sa konala demonštrácia v Čadci sa stal v popoludňajších hodinách incident v kaviarni Politzer v Čadci. Občan z Rakovej ohrozoval riaditeľa poľských železníc, ktorý tam rokoval. Delimitačná komisia z bezpečnostných dôvodov odišla v sprievode četníkov rokovať do Tešína. Dopísaním protokolu o novej slovensko- poľskej hranici na čadčianskom úseku ukončila 23. novembra 1938 delimitačná komisia svoju činnosť na Kysuciach a odišla na ďalšie rokovania o novej hranici na Oravu a Spiš.

Konečná hranica medzi Česko - Slovenskom a Poľskom na Kysuciach v okrese Čadca bola oproti pôvodnému stavu posunutá o 0,5 km na juh, od Malého Polomu po Veľký Polom, ďalej na juh po osadu Podzávoz pri Čadci, ďalej na severo – severovýchode tak, že železničná čiara Čadca – Zwardoň ostala v Poľsku a vicinálna cesta Čadca – Skalité v tom istom smere na Slovensku, spolu s časťami obcí Svrčinovec, Čierne, Skalité s farou, kostolom a školami.

Poliaci sa na zabratom území ihneď o všetko postarali, zaviedli autobusové aj vlakové spojenie. Vo Svrčinovci a Skalitom otvorili poštový a telegrafný úrad, plánovali postaviť školu.

Dva dni po ukončení činnosti delimitačnej komisie na Kysuciach predložila poľská vláda prostredníctvom svojho vyslanca vláde Česko – Slovenska žiadosť, aby poľské vojská obsadili tú časť okresu Čadca, ktorá mala pripadnúť Poľsku. Vláda ČSR tejto žiadosti vyhovelá. Okresnému úradu v Čadci toto rozhodnutie oznámilo Prezídium Krajinského úradu v Bratislave fonogramom odoslaným z Bratislavy 25. novembra 1938 o 23. 40 hod.

Poľské vojská začali obsadzovať dané územie už v dopoludňajších hodinách 25. novembra 1938, teda skôr ako to bolo oznámené štátnym a vojenským orgánom. Do čadce prišiel 41. peší pluk zo Žiliny pod vedením plukovníka E. Ambroža. Poľské vojská na Kysuce postupovali z Tešínska cestou od obce Mosty na Svrčinovec, od Zwardoňa cestou a železničnou traťou do Skalitého a dolinami na Čierne z Tešínska.

Keďže vstup poľského vojska bol pôvodne dohodnutý na neskoršiu dobu, postavilo sa česko – slovenské vojsko na odpor. Veliteľ 1. práporu 41. pešieho pluku, strážiaceho úsek hraníc v priestore obce Svrčinovec, podplukovník Richard Loscher si vyžiadal súhlas veliteľa pluku E. Ambroža a veliteľa divízie z Ružomberka Marvana na rokovanie s poľskou stranou. Rokovania však skončili neúspešné. Veliteľ zborového vojska bol Wladyslaw Bartnowský. Napriek rokovaniam medzi oboma stranami začalo poľské vojsko okolo 10. hodiny postupovať. Boje prebiehali asi do 14. hodiny. Vtedy sa začalo ďalšie

⁷⁴ Lupták, Cit. 49, s. 10.

vyjednávania oboch strán. Pred 16. hodinou začal nový boj. Tento boj trval asi hodinu do ďalšieho prímeria. Po oznámení o prijatí žiadosti poľskej vlády na obsadenie odstupovaného územia obsadilo poľské vojsko celé územie. Okrem armády sa bojov zúčastnili aj príslušníci finančnej stráže a členovia Stráže obrany štátu. Na odstúpených územiach platil poľský okupačný režim až do vypuknutia druhej svetovej vojny.⁷⁵

Straty na čs. strane boli relatívne nízke, dvaja padlí (Voska a Holienok) a šiesti ranení. Poliaci mali podľa odhadu 300 padlých vojakov. Taktiež náhodne zastrelili počas bojov starca, zberajúceho v lese raždie.⁷⁶

Novovytýčenou hranicou stratil okres Čadca časti obcí Skalité, Čierne a Svrčinovec a časti katastrov obcí Čadca, Raková, Staškov, Olešná a Turzovka. Celkovo stratil okres 45 kilometrov štvorcových územia a 2 535 obyvateľov v menovaných obciach (Skalité 831, Čierne 750, Svrčinovec 954) z pôvodných 7 234 obyvateľov týchto obcí, ďalej obyvateľov málopočetnej osady Klin obce Olešná a dve rodiny z obce Čadca.

Poliaci chceli získať kratšie spojenie s Tešínskom po železničnej osi Zwardoň – Čadca – Mosty. Železnice Čadca - Zwardoň a Čadca Mosty boli zabraté Poliakmi celé, no železničná stanica v Čadci zostala celá na Slovensku. Vznikol problém a tento problém riešil Druhý dodatok.

Dodatková zápisnica č. 2 k Delimitačnej zápisnici riešila využitie vlakovkej železničnej stanice v Čadci. Tým si Poľsko zabezpečilo využitie čadčianskej železničnej stanice pre svoje potreby do doby, kým nebude vybudovaná nová poľská železničná stanica. V čadčianskej železničnej stanici boli vyhradené priestory pre poľské colné, policajné, finančné a železničné orgány. Jediným obmedzením bolo, že cestujúci nemohli vystupovať z vlaku.

Zabratím celej železnice Čadca – Zwardoň stratilo obyvateľstvo obcí, ktorých časti boli odstúpené Poľsku, dopravný prostriedok na cesty do okresného mesta, taktiež zostali bez poštového spojenia. Okresný úrad v Čadci požiadal Prezídium Krajinského úradu v Bratislave o zriadenie autobusovej dopravy v úseku Čadca – Svrčinovec – Čierne – Skalité a tiež o zriadenie poštových úradov v obciach Svrčinovec, Čierne a Skalité.

Rozkazom Veliteľstva četníckeho oddelenia v Žiline otvorili 14. decembra 1938 v Skalitom četnícka stanica, do obvodu ktorej patrili slovenské časti obcí Skalité, Čierne a Svrčinovec.

Podľa dodatkových protokolov k zápisnici o delimitácií boli dohodnuté práva slobodného pohybu peši, koňmo, kónskými a mechanickými vozmi bez zastavovania, bez povinnosti mať priepustku alebo cestovný pas v stanovených úsekoch.

⁷⁵ PODMANICKÝ, Cit. 70, s. 178.

⁷⁶ LUPTÁK, Cit. 49, s. 11.

Nepokoje vyvolávali aj ustanovenia v dodatkovom protokole k zápisnici o delimitácii zo dňa 30. novembra 1938, ktoré umožňovali Poliakom na Kysuciach využívať komunikácie, vedúce po slovenskej strane hranice. Poliaci mali právo slobodného pohybu pešo, koňmo, konskými a mechanickými vozmi, avšak bez zastavovania, bez povinnosti mať priepustku a cestovný pas.

Na komunikáciach sa udiali viaceré provokácie. Z poľskej strany to boli presuny ozbrojených zložiek po ceste. Slováci v reakcii na to cestu Svrčinovec – Čierne pre Poliakov uzavreli, čo vyvolalo sťažnosť poľského veľvyslanca (10. január 1939). Napriek jeho zákroku sa situácia zopakovala. Provokácie vyvolávali aj Slováci. V januári 1939 vybili okná na domoch poľskej pohraničnej stráže. Farár v Čiernom odmietol Poliakom prístup do kostola po tom, čo sa ho snažili získať ako poľského konfidenta. Vo februári 1939 poškodili búdku poľskej pohraničnej stráže. Okresný úrad z týchto dôvodov vydal 17. februára 1939 nariadenie o zákaze približovania sa k demarkačnej čiare. Nespokojnosť rástla. Objavili sa letáky vyzývajúce do boja proti Poliakom a poľskému vojsku.

Olej do ohňa prilialo aj ministerstvo národnej obrany, ktoré v januári 1939 povolilo presun poľských vojakov z Tešina do Zwardoňa cez Čadcu. Prítomnosť poľských vojakov v meste vyvolala nepokoj. Okres Čadca odstúpením územia stratil jednu školu, bola to nová škola vo Svrčinovci. Na tejto škole a tiež provízorne zriadených školách v Čiernom a Skalitom sa vyučovalo po poľsky. Poliaci na zabratom území plánovali zriadiť jednu farnosť, mala to byť farnosť vo Svrčinovci. Dočasnú správu uskutočňovali fary v Skalitom a Čiernom, ktoré zostali na slovenskom území. Obyvatelia odstúpených území a obyvatelia tých častí, ktoré zostali na Slovensku, spolky, organizácie sa nezmierili s odtrhnutím územia a žiadali jeho prinavrátenie k Slovensku.

Poľskom zabraté územie v roku 1938 sa k materskej krajine vrátilo po 1. septembri 1939 po tom, ako slovenská armáda s hitlerovcami vpadla do Poľska. V ďalšom období sa už hranica s Poľskom na území Kysúc nemenila.⁷⁷

1.2.7 Situácia na novej hranici s Poľskom v oblasti Kysúc

Situácia na novej hranici bola napätá a vyskytovali sa na nej udalosti buď provokačné alebo také, ktoré silne kopirovali medzinárodnú situáciu a hlavne blížiaci sa začiatok druhej svetovej vojny.

Četnícka stanica v Skalitom hlásila 3. januára 1939 veliteľstvu četníckeho oddelenia do Žiliny o pomeroch v pohraničí. V hlásení sa uvádza, že 2. januára 1939 prišla do Žywca v Poľsku na lyžiarský kurz časť horského delostreleckého pluku 21 z Bialska. Mali so sebou jednu poľnú kuchyňu. Do Wengerskej Górký (

⁷⁷ ŽILINČÍK, Ivan: *Zbratie časti Kysúc Poľskom v rokoch 1938 – 39*. Žilina : Považské múzeum Žilina, 1996. 75 s., s. 69. ISBN 80-88877-00-8

pri Žywci) prišla na lyžiarský kurz asi stotina peších strelcov podhalaňských z Bialska. Opis hlásenia obdržalo taktiež veliteľstvo pešieho pluku č. 41 Dr. Eduarda Beneša v Žiline.

V poľskom pohraničí občania rozširovali správu, že do 30. januára 1939 majú poľské vojská obsadiť Čadcu. Bolo zistené, že v Mostoch a Svrčinovci poľskí hraniční strážnici vyhľadávali byty pre poľské vojsko. Takisto sa objavila aj nezaručená správa, že poľské vojsko má prísť do pohraničia 28. januára 1939.⁷⁸ Úto správu hlásili veliteľstvu četníckeho oddelenia do Žiliny a taktiež ju okresný úrad v Čadci hlásil prezidiu krajinského úradu v Bratislave 27. januára 1939. Ďalšie udalosti v pohraničí sa udiali 14. februára 1939 v obci Svrčinovec. V tejto obci pracovala technická komisia okresného úradu v Cieszynie (Poľsko) a rekognoskovala cestu, ktorú poľské úrady plánovali postaviť v Svrčinovci od zastávky ku Zwardoňu. Na ďalší deň započali vytyčovanie. Podľa ďalšej neoverenej správy malo začiatkom marca 1939 prísť mnoho poľského pešieho vojska a poľského delostrelectva do pohraničia.⁷⁹

Vo februári 1939 boli nájdené protištátne letáky. 26. februára 1939 odovzdal František Begáň Harieník na stanici v Novej Žiline policajnému strážnikovi Františkovi Sádeckému 9 protištátnych brožúr a 11 protištátnych letákov. Brožúry a letáky našiel sprievodca vlakov Filip Šadlák z Krásna nad Kysucou v železničnom vozni na nádraží v Čadci. Letáky pochádzali pravdepodobne z Poľska. Brožúry mali nadpis „*Spoločná hranica Poľsko – Maďarská, jako naša hlavná idea štátna*“. Deväť letákov v rôznej farbe začínalo slovami: „*Hlinková garda Janošíková banda*“. Dva letáky v modrej a červenej farbe začínali slovami „*Čo to len oslavujú?*“ etáky a brožúry sa našli v Lietavskej Lúčke, jednalo sa o 15 kusov letákov a brožúr. 6 kusov brožúr s nadpisom „*Napred Poľsko! Spoločná hranica Poľsko Maďarská*“, 5 letákov s nadpisom „*Čo to len oslavujú*“. 4 letáky s nadpisom „*Hlinková garda – Janošíkova banda*“. Na nádraží v Čadci letáky ležali pohodené v búde pre brzdára pri železničnom vozni.

1.2.8 Zmeny v obecnom zastupiteľstve

Slovenská autonómna vláda 23. januára 1939 rozpustila na Slovensku KSČ, Sociálno demokratickú stranu, Deutsche sozialdemokratische Arbeiter Partei, Židovskú stranu, Zjednotenú socialistickú sionistickú stranu robotnícku. V roku 1938 činnosť týchto strán pozastavili a v januári 1939 strany rozpustili. V súvislosti s rozpustením politických strán došlo k reorganizácii obecných

⁷⁸ MVSР ŠA, Cit. 51, 54/1939 prez.

⁷⁹ MVSР ŠA, Cit. 51, 54/1939 prez.

zastupiteľstiev a úradov starostov. Reorganizovali tie samosprávne orgány, v ktorých HSLŠ nemala väčšinu.

Rozpustenie obecného zastupiteľstva v Čadci nepovažovalo obvodné notárstvo v Čadci za potrebné. Ako dôvod okrem iného tiež uvádza: „...*lebo toto zastupiteľstvo snád' ako prvé na Slovensku vzdalo hold novej Slovenskej vláde, z čoho usudzujem, že i toto zastupiteľstvo poskytuje dostatočné záruky na rýchle konsolidovanie pomerov*“.

V obciach Makov, Skalité nedošlo k rozpusteniu obecných zastupiteľstiev v roku 1938. Zodpovedali novým pomerom.

V obci Svrčinovec člen zastupiteľstva za Mičurovú stranu zodpovedal novým pomerom tak, toho ponechali v jeho funkcii.⁸⁰ Okresný SNV v Kysuckom Novom Meste po dohode s miestnym dôverníkom SNV a miestnymi činiteľmi obce Rudina požiadal 4. decembra 1938 Okresný úrad v Kysuckom Novom Meste o pozbavenie členstva členov obecného zastupiteľstva za stranu sociálnodemokratickú. Zároveň žiadal vymenovať na ich miesto: Štefana Píku povolaním roľník, Emila Veselého povolaním kováč a Ludovíta Vavra povolaním roľník, Jána Detka povolaním robotník, Františka Líšku povolaním robotník, Vincenta Michela hájnika.

19. januára 1939 v obci Rudina bol pri voľbe zvolený za obecného starostu Emil Veselý, za námestníka starostu Vincent Líška za obecných radných Ján Bača, Michal Garbier, Vincent Michel.

Okresný úrad v Kysuckom Novom Meste nariadením č. 1542/1938. prez. doplnil obecné zastupiteľstvo obce Kysucké Nové Mesto. Dopĺňali sa miesta po členoch z rozpustených politických strán komunistickej a sociálnodemokratickej. Problém bol v tom, že tieto strany mali ešte riadne zvolených náhradných členov. Bolo nutné vydať výmer o ich pozbavení náhradného členstva v obecnom zastupiteľstve, a až potom mohli prikróčiť k doplneniu obecného zastupiteľstva.

Po dohode s predsedom miestnej organizácie HSLŠ v Čadci vypracovali návrh:

Za členov obecného zastupiteľstva: Jozefa Bradáča, Michala Kassaia, Jozefa Žilinčika, Jána Krkošku, Jozefa Dejčíka. Za člena obecnej rady Antona Bajo, okresného sudcu a člena obecného zastupiteľstva v Čadci, za člena finančnej komisie Michala Kassaia.

1.2.9 „Homolov puč“

Na rozhraní dvoch dní 9. a 10. marca 1939 v noci sa na Slovensku uskutočnil vojensko – politický zásah známy ako Homolov puč. Jeho duchovným otcom bol

⁸⁰ MVSR ŠA, Cit. 51, 153/1939 prez.

minister železníc Alois Eliáš. Akcia mala podporiť úsilie o uchovanie vnútornej súdržnosti Česko – Slovenska. Na Slovensku v noci z 9. na 10. marca 1939 vyhlásili výnimočný stav. Politické pozadie zostalo utajené a verejne sa prezentoval len bansko-bystrický veliteľ VII. armádneho zboru Bedřich Homola. Prostredníctvom plagátov vyhlásil B. Homola stav obliehania a dal všetky verejné budovy obsadiť vojenskými a četníckymi jednotkami. Moc na Slovensku preberala a nastolila vojenskú diktatúru. Osoby z prostredia HSLŠ, HG, FS internovali a zosadený predseda vlády J. Tiso, odišiel na svoju faru do Bánoviec nad Bebravou. Zásah zo strany HSLŠ vykladali ako útok, zorganizovaný z centra proti autonómnemu zriadeniu na Slovensku. Okrem Turzovky, Skalitého a Čadce sa v priebehu vojenského puču na Kysuciach nič pozoruhodné neudialo. V spomínaných obciach sa HG postavila proti četníkovi, ale k nejakým vážnejším incidentom nedošlo.

1.3 Po vzniku samostatného štátu

1.3.1 Vyhlásenie samostatnosti

Na Kysuciach 14. marca 1939 vítali vznik slovenského štátu s nadšením a očakávaním.

Okresný úrad v Čadci zakázal, aby 14. marca 1939 v celom okrese podávanie piva, vína a pálených liehových nápojov mimo malinovej šťavy a sífónu. Zákaz platil v čase od vyhlásenia až do odvolania. Zákaz doručili každému hostinskému, krčmárovi, kaviarníkovi a iným oproti podpisu. Taktiež ho vyhlásili aj bubnom. V Starej Bystrici v tento deň usporiadala HSLŠ lampiónovú manifestáciu na podporu slovenskej štátnosti.⁸¹

HG v Turzovke na Kysuciach zatarasila cestu spájajúcu Slovensko s Moravou zoŕatými stromami. Toto opatrenie sa javilo ako jediné možné v snahe zadržať utečencov zo Slovenska. Medzi unikajúcimi zo Slovenska bol aj B. Homola. Šiel cez Veľkú Bytču a Veľké Rovné, obchádzajúc Čadcu. Na hraniciach narazili na zátarasy.

B. Homola sa vrátil, ale na križovatke ciest v Predmierskej opustil auto. Šiel peši cez Korňu na Moravu. Auto v ktorom sa viezla manželka pani Homolová i so šoférom prišlo nazad do Turzovky.⁸² Pani Homolovú spolu so šoférom zadržali a odvezli na oblastné veliteľstvo HG do Žiliny.⁸³

⁸¹ DUBOVICKÝ-PODMANICKÝ, Cit. 43, s. 146.

⁸² HG Turzovka v boji za slovenskú samostatnosť. In: *Gardista*, 1940, roč. 2. dvojčíslo 11-12. s. 59.

⁸³ Divízny gen. Bedřich Homola ušiel zo Slovenska. In: *Slovák*, 1939, roč. 21. č. 64. s. 2.

B. Homola sám šiel cez Beskydy, pri Frýdku narazil na prenikajúce nemecké jednotky a až vtedy pochopil prečo bol odvolaný. Pani Homolová diplomatickou cestou prepustili.

1.3.2 Situácia na hranici s Protektorátom Čechy a Morava

V dňoch 14. a 15. marca 1939 zanikol prvý spoločný štát Čechov a Slovákov, ČSR. Slováci vyhlásili samostatnosť, vznikol Slovenský štát a v Čechách Nemci zriadili Protektorát Čechy a Morava. Dva blízke národy Čechov a Slovákov oddelili ostro stráženou hranicou.

Turzovka sa po vzniku SŠ nachádzala na hranici slovensko – protektorátnej. Cez Turzovku prechádzali českí utečenci. HG stála strážila túto hranicu, kontrolovala a povoľovala prechody cez hranice. V Ústredí (časť Turzovky) zriadili tri stanovišťa stráže. Vo večerných hodinách o deň neskôr prišli do obce Turzovka nemeckí vojaci.⁸⁴

Deň po vyhlásení SŠ poverili rozkazom Ministerstva financií A. Capka, aby zriadil oddelenie finančnej stráže v obci Makov. Kancelária tohto oddelenia bola do konca marca 1939 u Karola Pavelku a potom v dome M. Kučavíkovej v Ústredí. Výkon služby v novovytvorenom hraničnom pásme až do konca apríla 1939 zabezpečovali zväčša členovia miestnej HG. Postupne do obce Makov ako členovia oddelenia finančnej stráže prišli Š. Čanecký, J. Lengvarský, J. Čmelka, V. Fremal, D. Ujváry, J. Baron a ďalší. V máji 1939 im na krátkodobú výpomoc prišlo vojenské družstvo 7. poľného pluku zo Žiliny v počte 12 mužov.

V roku 1939 začali do Protektorátu Čechy a Morava pašovať najmä veľa dobytká z dôvodu nedostatku v zásobovaní. Na celej hranici a nielen na hraničnom prechode bolo neustále rušno. Členov finančnej stráže držali v ostražitosti pašeráci, z ktorých mnohí takto zabezpečovali pre svoje rodiny základné existenčné prostriedky, ale aj robotníci zamestnaní v ostravských a iných severomoravských firmách. Hraničný režim začali narúšať v neskoršom období aj tvoriace sa partizánske jednotky.⁸⁵

V katastri obce Turzovka na samote Vrch Predmier, v turistickom hoteli Biely Kríž u Adolfa Barona bolo od 1. septembra 1939 ubytovaných 13 – 16 mužov nemeckej finančnej stráže. Ich prítomnosť bola neodôvodnená, lebo mali možnosť ubytovania a stravovania sa na strane Protektorátu, nakoľko sa tam nachádzali ešte tri voľné hotely. Nemeckí finanční strážnici boli v počte 14 – 16 mužov ubytovaní od 1. septembra 1939 aj v hoteli Bumbálka u Roberta Sieferta v katastri obce Makov. Príslušníci vykonávali službu na prechode Makov – Horní

⁸⁴ GACÍK, GAJDIČIAR, PAŠTRNÁK, Cit. 93, s. 109.

⁸⁵ GACÍK, Milan – KIRIPOLSKÝ, Milan: Makov. Makov : 1995. 123 s., s. 26

Bečva. Ich prítomnosť bola odôvodnená tým, že nemajú inú možnosť ubytovania v blízkosti výkonu služby.⁸⁶

Pri stretnutiach na chate Bumbálka sa schádzali Česi, ktorí žili ešte na Slovensku (október 1940) ako manželia, ak jeden z nich žil v Protektoráte, ale tiež aj stretnutia prebiehali aj na Masarykovej chate v obci Ostravica. Dochádzalo tam k výmene informácií.

Okresný úrad v Čadci vydával iba tzv. priepustky na územie pod nemeckým protektorátom. Tieto priepustky vystavovali za rôznym účelom, napríklad pracovným, návštevným, obchodným, vystaňovaleckým. Priepustka obsahovala fotografiu a vlastnoručný podpis jej majiteľa. Text priepustky bol slovensko – nemecký. Za vystavenie sa platil poplatok 1 Ks. Platný prechod v okrese Čadca do Protektorátu Čechy Morava sa nachádzal v obci Turzovka „na konečnej“ a v obci Makov. Majitelia priepustok mohli používať priechod v Turzovke. Priechod v obci Makov slúžil len pre turistov. Na oboch miestach zriadili colné úrady a pasové kontroly.

Z okresu Čadca pracovalo k 5.máju 1939 viac ako 500 robotníkov v Moravskej Ostrave - Vítkoviciach a v okolí. Títo robotníci sa pravidelne vracali koncom týždňa ku svojim rodinám. Viac ako 1000 mužov a žien z okresu Čadca pracovalo ako poľnohospodárski robotníci taktiež v Protektoráte.⁸⁷

S blížiacimi sa oslobodzujúcimi armádami sa zostrili aj opatrenia v ochrannom pásme. Okresný náčelník v Čadci vydal v novembri 1944 na základe rozkazu veliteľa ochranného pásma na Slovensku (Kommando der Schutzzone in der Slowakei Abt. IV/a – Einsatz T/H) opatrenie pre majiteľov lesov. S okamžitou platnosťou nariadil všetkým majiteľom lesov, ktoré hraničili s Protektorátom Čechy a Morava vyrúbať pozdĺž protektorátnej hranice stromy o šírke 200 metrov. Každý majiteľ lesa bol zodpovedný za svoj úsek.⁸⁸

1.3.3 Situácia na severnej hranici v oblasti Kysúc

Po vzniku SR sa pokoj na slovensko – poľskej hranici v oblasti Kysúc neobnovil. Naďalej prebiehali provokácie a sčasti aj demonštrácia sily zo strany Poľska. Leto 1939 sa už však nieslo v znamení očakávaného nemeckého útoku na Poľsko.

27. marca 1939 prišli do kolónie železničnej stanice v Skalitom, ktorá sa nachádzala na odstúpenom území v Poľsku dvaja dôstojníci a jeden komisár od pohraničnej stráže. Títo robili fotografické snímky. Četnícka stanica Oščadnica (okres Čadca) vo svojom hlásení z 18. apríla 1939 hlásila Okresnému úradu

⁸⁶ MVSР ŠA, Cit. 51, 607/1940 prez.

⁸⁷ MVSР ŠA, Cit. 51, 530/1939 prez.

⁸⁸ MVSР ŠA, Cit. 51, 1136/1944 prez.

v Čadci o mobilizácii do veku 45 rokov. Zmobilizované vojsko bolo ubytované vo vzdialenosti 6 km od slovenských hraníc. V hlásení je uvedené, že osoby, ktoré prekročili slovenské hranice a prihlásili sa v Poľsku, sú 14 dní pod dozorom. Po 14 dňoch sú tieto osoby pridelené k ostatným osobám, ktoré utiekli do Poľska, ktorých je vo Lwowe 1680. Vojenské osoby, ktoré sa prihlásili na poľskom území sú pridelené po dôkladnom vyšetrení k ostatným poľským vojakom.⁸⁹

V dňoch 17. a 18. apríla 1939 prišlo do obce Svrčinovec 8, do Čierneho 4, do Skalitého 8, na Zwardoň 30 a do Soly 8 vojakov k zosilneniu pohraničnej stráže. Na obchôdzky chodil jeden príslušník pohraničnej stráže a jeden vojak spoločne. Správa bola zistená pozorovaním a bola potvrdená dôverníkom V.⁹⁰ Podľa informácií dôverníka V mala byť poľská hranica silne obsadená vojskom do 28. apríla 1939.

V Poľsku v tom čase povolávali k vojenskému výcviku tých príslušníkov, ktorí vojakmi neboli. V obciach, ktoré ležia pri starej poľsko – slovenskej hranice sa nachádza vojsko, ktoré stále je posilňované novými posilami.

21. apríla 1939 prišiel do Mostov na železničnú stanicu vyšší dôstojník poľskej armády a prezeral si železničný tunel. Dôstojník prikázal murárovi, aby ihneď v jeho prítomnosti urobil vybratím kameňa do múra otvor. Robotník tak urobil 22. a 24. apríla 1939. Robotníci pracujúci na železničnej trati sa domnievali, že otvory mali slúžiť k založeniu trhavín a v prípade ústupu poľského vojska do Sliezska tunel vyhodenia do povetria.⁹¹

V apríli 1939 našli na nádraží v Čadci v nákladnom vlaku v poslednom vozni číslo 89640 protištátne letáky s nadpisom „*Celistvosť Slovenska len pod ochranou sv. Štefana. Nešťastné Slovensko, čo tá ešte čaká?*“. Vyšetrovacie orgány predpokladali, že letáky rozširoval v tomto prípade poľský železničiar. Pravdepodobne ich tlačili v Maďarsku. Pátranie po páchatelovi neprinieslo výsledok.

Protištátne letáky nachádzali v apríli 1939 hromadne aj v iných vlakoch. Predpokladali, že tieto letáky tlačili v Poľsku alebo v Maďarsku a do vlaku ich vhodili v Poľsku. 28. apríla 1939 bol nájdený leták na varínskom nádraží po prejazde rýchlika smerom k Vrútkam. Leták mal nadpis „*Hlinková garda - Jánošíkova banda*“.

Letáky s protištátnym textom našli aj v Súkennej továrni v Žiline a rozposielali ich tiež poštou po slovenských mestách.⁹²

Okresné četnícke veliteľstvo v Čadci hlásilo 12. mája 1939 okresnému úradu v Čadci, že poľské úradné osoby nie su vôbec odkázané používať hradsú na

⁸⁹ MVSР ŠA, Cit. 51, 54/1939 prez.

⁹⁰ Dobové označenie dôverníka.

⁹¹ MVSР ŠA, Cit. 51, 54/1939 prez.

⁹² MVSР ŠA, Cit. 8, 732/1939 prez.

úseku Mosty - Čadca, odkiaľ cez Svrčinovec smerom ku Zwardoňu cez obce Svrčinovec, Čierne a Skalité na strane Slovenska, nakoľko počnúc od Svrčinovca až za obec Skalité vedie vedľa krajinskej hradskej železničná trať Zwardoň - Čadca, ktorá je od 25. novembra 1938 v moci poľských úradov.

V máji 1939 nachádzali v okolí Čadce letáky, ktoré propagovali poľsko - slovensko - maďarské priateľstvo. Letáky písali poľským písacím strojom. Páchatelia vyšetrovacie orgány nevy pátrali.

V máji 1939 žandári zadržali v Oščadnici Jozefa Kalaba z Kotvrdova, okres Boskovice a Jána Rosa - Zajaca z Liptovskej Revúcej, okres Ružomberok, ktorí utiekli z väznice Okresného súdu v Žiline. Pri zadržení uviedli, že vo väznici bol s nimi aj poľský občan Freund. Freund. On ich mal organizovať, aby utiekli z väznice a vstúpili do československej légie, ktou vedie Prchala v Poľsku. Hlásenie o tejto udalosti vypracovala 12. mája 1939 četnícka stanica v Oščadnici.

Cez severnú hranicu sa pokúšali o útek zo Slovenska do Poľska občania židovskej národnosti, ale aj dobrovoľníci do československých légii. Sedem občanov židovskej národnosti 19. mája 1939 prekročilo hranicu do Poľska no nepodarilo sa ich zadržať. Zadržení udávali ako dôvod odchodu vysťahovanie sa do Palestíny. Koncom mája 1939 sa v obvode četníckej stanice Čadca pokúsil prekročiť väčší počet slovenských obyvateľov židovskej národnosti štátne hranice do Poľska. Orgány pohraničnej stráže ich zadržali a odoslali nazad do svojich rodných obcí.⁹³

Dôverník P. V. takto (označovali dôverníkov) vypovedal, že v noci z 27. mája na 28 mája 1939 o 23. hodine priviezli tri nákladné autá do Mostov asi 70 vojakov v plnej zbroji. Vojaci obsadili tunel na trati Mosty - Jablunkov.

Riaditeľstvo poľských železníc v Krakove vydalo nariadenie ma odstránenie koľajníc vo viacerých úsekoch na trati Čadca - Zwardoň. Tento rozkaz obdržal traťmajster Teodor Kopeč, zo Skalitého na obsadenom území d traťového oddielu v, ktorý s 28 robotníkmi došiel 23. augusta 1939 na trať Zwardoň - Čadca. Tam nechal vytrhať koľajnice od 1 250 km do 1 300 km a ďalej od 1 500 km do 1 550 km. Koľajnice odviezli a a uložili pri úseku 1 900 km.

Poľská strana túto prácu zdôvodnila tým, že na týchto miestach majú byť zriadené výhybky. V skutočnosti však chceli Poliaci zamedziť rýchlemu útoku, lebo materiál na zriadenie železničných výhybok nepriviezli. Vytrhávanie koľají pokračovalo až ho prerušilo zhromažďovanie občanov.

V lete 1939 sa situácia vyostrovala. Poľsko sa začalo cítiť ohrozené zo strany Nemecka a Slovensko bolo nemeckým spojencom. Poliaci vo veľkom množstve rozširovali na území okresu protištátne letáky. Podozriví z prenosu letákov boli i poľskí colní pracovníci a personál. Došlo i k diplomatickému incidentu. V Čadci

⁹³ MVSR ŠA, Cit. 51, 528/1939 prez.

na stanici sa pokúsili vykonať osobnú prehliadku žandár Jozef Šmidovič a člen HG Alojz Rydzák.

Poliaci sa snažili získať informácie o dislokácií slovenskej, prípadne nemeckej armády ale aj od detí a pastierov.

Začiatkom augusta 1939 prišli ďalšie nemecké vojenské oddiely a boli celý mesiac ubytovaní v Turzovke skoro v každom dome, najmä v centre, na Vyšnom Konci, v Predmieri, Korni a Klíne. Cesty boli preplnené a vozidlo nešťastnou náhodou smrteľne zranilo Jakuba Tkáčika.⁹⁴

Slovensko – poľská hranica predstavovala pre nemeckú armádu pomocné krídlo plánovaného útoku. Rozhodujúcu úlohu pri rozhodovaní slovenskej vlády o poskytnutí nástupného slovenského územia nemeckej armáde mali záväzky, vyplývajúce z Ochranej zmluvy a aj očakávania, že účasť vo vojne získa späť obsadené územie. Na základe nemeckej nóty z 27. augusta 1939 bola slovenská armáda podriadená veliteľovi nemeckej skupiny armád Juh Listovi. Nemecká armáda mala k dispozícii celé územie Slovenska. Nemeckí vojaci boli na severe Slovenska dislokovaní od začiatku augusta 1939. Motorizovaná divízia nemeckej armády v sile 9 – 12 000 mužov obsadila údolie Veľká Bytča – Makov, Makov – Raková, Raková – Zákopčie – Kysucké Nové Mesto a zaujala pozície na čiare Veľké Rovné - Dlhé Pole – Kysucké Nové Mesto a na čiare Veľká Bytča – Budatín – Kysucké Nové Mesto. Veliteľstvo (Oberbaustabe XX) bolo vo Veľkej Bytči, podriadené veliteľstvám v Budatíne (120/XX), Staškove (121/XX) a Turzovke (122, 123/XX). Úsekové veliteľstvá boli v Budatíne, Chlumci, Kysuckom Novom Meste, Zákopčí, Rakovej, Turzovke, Kavalkovej, Vysokej, Divine, Staškove, Veľokom Rovnom, Zemianskej Kotešovej, Hutiskom, Hliniku a Veľkej Bytči.

24. augusta 1939 slovenská strana uzavrela vzdušný priestor ako reakciu na zatarasení Jablunkovský priesmyk a podmínovanú hradsú Čadca – Mosty v úsekoch na poľskej strane.

O deň neskôr došiel do Čadce nemecký pohotovostný oddiel. Zaujal postavenie pri poľskej hranici. Veliteľom oddielu bol Ubersperger, ktorý prevzal bezpečnostné opatrenia v obci Čadca a okolie. Nemci prideliли civilnému mužstvu v obci Čierne 25. augusta 1939 2 ľahké guľomety, 10 pištolí značky Maxim a 50 ručných granátov výrobnej značky Škoda. Dodali im aj potrebné strelivo.⁹⁵ Muži z obcí Skalité a Čierne, vyzbrojení Nemcami, vyhodili do vzduchu trať Skalité-Zwardoň a 26. augusta 1939 strieľali na poľský vlak do Zwardoňa a na železničnú stanicu v Poľsku. 31. augusta 1939 vytrhali na poľskom území 600 m koľají. Provokácie sa stupňovali. Príslušníci HG a FS vykonali spoločnú akciu, pri ktorej zadržali 25 príslušníkov poľskej hraničnej stráže v Čadci a personál železničnej

⁹⁴ GACIK, GAJDIČIAR, PAŠTRNÁK, Cit. 93, s. 109.

⁹⁵ MVSR ŠA, Cit. 51, 985/1939 prez.

stanice Mosty. Obsadili železničnú trať, čím znemožnili Poliakom vyhodit' do vzduchu tunel pred Jablunkovom.

Slovenská vláda 27. augusta 1939 predložila Poľsku svoje územné požiadavky. Žiadala vrátiť oblasť zabratú v roku 1938.

Nemeckí vojaci 31. augusta 1939 odišli z obce Turzovka nadránom 1. septembra 1939 nad Turzovkou preleteli roje nemeckých lietadiel, útočiacich na Poľsko.⁹⁶

Skalický farár Peter Černo v kronike dodal: „Karta sa obrátila a Poliáci boli rozdelení medzi Nemecko a Rusko. Neboli spokojní so svojím čo mali, lakomili s na cudzie... a stratili všetko“⁹⁷

1.3.4 Prinavrátenie strateného územia v oblasti Kysúc

1. septembra 1939 vypukla druhá svetová vojna. Slovenská armáda sa pripojila k vpádu nemeckej armády do Poľska. Veľká Británia a Francúzsko zrušili svoje konzuláty v Bratislave. O piatej hodine ráno na priamy nemecký nátlak jednotky 1. pešej divízie Jánošík pod velením Antona Pulanicha prekročili poľské hranice. Obsadili Javorinu a postupovali na Nowy Targ. Aktivizovala sa poľná armáda Bernolák. Jej veliteľom bol minister národnej obrany F. Čatloš. Do operujúcich vojsk velenie slovenskej armády začlenilo 51 306 mužov v troch peších divíziách a Rýchlej skupine. Slovenské zväzky postúpili 20 – 30 km do hĺbky poľského územia. Po vstupe Červenej armády do bojov v Poľsku 17. septembra 1939 boli slovenské vojská z bojových akcií postupne stiahnuté. Do bojov proti Poľsku sa zapojili aj oddiely HG.

V novembri 1939 podpísali vyslanec Matúš Černák a minister zahraničia Joachim von Ribentrop v Berlíne zmluvu o pripojení území zabratých Poľskom v roku 1920 a 1938 (25. 11. 1938) k Slovensku.

V tejto vojne padol vojak Florián Baláž z obce Krásno nad Kysucou. V ťažení proti Poľsku dostal priestrel cez ľavú kýčelovú kosť so zlomeninou stehennej hlavičky a svojmu zraneniu podľahol v prešovskej nemocnici 12. septembra 1939. Pochovaný bol v Prešove 14. septembra 1939.⁹⁸ V zozname slovenských obetí v súvislosti s vojnou proti Poľsku je aj slobodník František Valko (1915, Čadca), peší pluk 21. Padol pri postupe 2. septembra 1939 pri Vyšnom Komárniku. Pochovaný je v rodnej obci. V ťažení zahynul aj slobodník Štefan Bielčík Čuboň z Turzovky. Padol pri napredovaní jednotky 4. septembra 1939 pri Krajnej

⁹⁶ GACÍK, GAJDIČIAR, PAŠTRNÁK, Cit. 93, s. 109.

⁹⁷ PODMANICKÝ, Cit. 70, s. 178.

⁹⁸ Galéria padlých hrdinov. In: Slovák, 1939, roč. 21. č. 261. s. 2.

Polianke, okres Stropkov a 6. septembra 1939 ho pochovali vo Vyšnom Svidníku.⁹⁹

Definitívne bola hranica určená počas prác slovensko – nemeckej rozhraničovacej komisie v priebehu rokov 1939 – 1943.

Obvodný notársky úrad v Skalitom hlásil 1. septembra 1939, že obce sú opäť spojené. Pripojenie obsadených území prinieslo aj mnohé problémy. Museli sa zísť zastupiteľstvá obcí a požiadať o pripojenie k Slovenskej republike. Termín doručenia žiadosti do Bratislavy bol 5. september 1939 do 8. 00 hodiny. Napriek tomu, že obce boli vrátené až do podpisu dohody o navrátení, nebolo možné ich príslušníkov brať ako stojacich v brannom pomere. Mnohí boli zadržaní a internovaní nemeckou armádou. Problémy boli aj v doriešení súdnych konaní. Jednalo sa o prípady, keď súd začal konať ešte pred odtrhnutím územia.

Vyskytli sa aj materiálne problémy. Obce trpeli nedostatkom cukru, petroleja, soli a mydla. Bolo potrebné upraviť cestovné poriadky, chýbali učebnice v školách.

Po znovupripojení nastala výmena poľských zlotých za slovenské koruny. Obce začlenili do okresu Čadca v Trenčianskej župe. Bývalá poľská správa ostala dlžná niektorým podnikateľom za vykonané práce a materiálne dodávky. Firmy mali možnosť do 30 dní odo dňa uverejnenia vyhlášky (2. júl 1940) podať prihlášku prostredníctvom župného úradu a požiadať o refundáciu. Slovenská vláda vydala 11. novembra 1939 nariadenie, ktorým ponechala poľských zamestnancov v služobnom pomere v úradoch (pošta, železnica). V priebehu rokov 1940 – 1942 bolo pripravených niekoľko zoznamov obyvateľov poľskej národnosti, ktorí mali byť vysťahovaní z tábora v Lučenci

1.3.5 Situácia na novej severnej hranici Slovenska v oblasti Kysúc

Okresný úrad v Čadci zmocnil v polovici októbra 1939 žandársku stanicu v Skalitom výkonom pasovej kontroly na ceste Čadca – Jablunkov, so sídlom v Svrčinovci. Žandárska stanica bola týmto výkonom poverená z dôvodu pašovania tovaru. V obsadenom Poľsku a Sliezske sa začal objavovať veľký nedostatok potravín a predmetov dennej potreby. Obyvateľstvo z obsadeného Poľska a Sliezska vo veľkom počte nakupovalo v okrese Čadca a zakúpený tovar pašovali do Poľska.¹⁰⁰

24. a 25. októbra 1940 boli v Prahe medzi zástupcami Nemeckej ríše a Slovenského štátu dohodnuté zásady, podľa ktorých bolo v teréne na nemecko – slovenských hraniciach vykonané vyznačenie hraníc. Tieto práce vykonávali tri

⁹⁹ Galéria padlých hrdinov. In: Slovák, 1939, roč. 21, č. 234, s. 2.

¹⁰⁰ MVSR ŠA, Cit. 51, 40/1939 prez.

komisie. Úsek od Veľkého Polomu (Biely kríž, obec Turzovka) až po Hodonín spracovávala Tretia komisia C.¹⁰¹

Príslušníci žandárskej stanice Čadca v októbri 1939 zadržali Jozefa Juraška, Kazimíra Kwiecinského, Felixa Nováka a Františka Gasioreka (poľskí štátni príslušníci, zajatí počas vojnového konfliktu, utiekli do Budapešti a odtiaľ sa vracali nazad do Poľska). Žandári zadržaných vypočuli, spisali hlásenie a odovzdali zadržaných posádkovému veliteľstvu v Žiline.¹⁰²

Na hlavnom nádraží v Čadci žandári zadržali v tom istom mesiaci Boleslava Kaczara a Miecyslava Freta obaja z Lodže. Obaja Poliáci boli na ceste do Poľska z utečeneckého tábora v Lučenci (Maďarsko).

10. novembra 1939 v Čadci zadržali žandári aktívnych poľských vojakov, ktorí utiekli zo zajateckého tábora z Nových Zámkov (Maďarsko). Na žandárskej stanici v Čadci boli vypočutí. Vo svojej výpovedi uviedli: „*Pri ustupovaní bývalej poľskej armády cez Ukrajinu k maďarským štátnym hraniciam dostal zbytok poľského vojska rozkaz, aby prešiel na územie Podkarpatskej Ukrajiny do Maďarska. Po prekročení maďarskej štátnej hranice bolo poľské vojsko odzbrojené a po transportoch vlakmi dopravené do zajateckých táborov v rôznych mestách v Maďarsku*“. Menovaní boli umiestnení do Nových Zámkov, odkiaľ zbehli v úmysle vrátiť sa do Poľska. Zadržaní boli odovzdaní posádkovému veliteľstvu v Žiline.

Ten istý mesiac žandári zadržali na hlavnom nádraží aj poľského vojaka Viktora Fronta, ktorý utiekol z internačného tábora z Veľkej Kaniže v Maďarsku. Podľa menovaného utekajú neustále poľskí vojaci z Maďarska, lebo túžia po domovoch. Po zadržaní bol V. Front odovzdaný posádkovému veliteľstvu v Žiline.

Na hlavnej stanici v Čadci zadržali aktívneho poľského vojaka Jozefa Ideca, ktorý utiekol z internačného tábora v Komárne (Maďarsko). Vypočuli ho a odovzdali posádkovému veliteľstvu v Žiline.¹⁰³

Úrady nariadili vypovedanie poľských kňazov z územia Slovenskej republiky v roku 1940. Vypovedaní boli v zmysle paragrafu 10, zákona číslo 5 z roku 1903 ako nepohodlní cudzinci, z dôvodu štátnej bezpečnosti.¹⁰⁴

1.3.6 Hlinkova slovenská ľudová strana.

HSĽS mala na Kysuciach dominantné postavenie medzi ostatnými politickými stranami. Svoje organizácie za prvej ČSR mala v obciach Čadca, Makov,

¹⁰¹ MVSR ŠA, Cit. 8, 471/1939 prez.

¹⁰² MVSR, Cit. 51, 1216/1939 prez.

¹⁰³ MVSR ŠA, Cit. 51, 1216/1939 prez.

¹⁰⁴ MVSR ŠA, Cit. 51, 861/1940 prez.

Horelica, Skalité, Svrčinovec, Staškov, Vysoká, Podvysoká, Makov, Olešná, Oščadnica, Kysucké Nové Mesto, Ochodnica, Krásno nad Kysucou, Stará Bystrica, Nová Bystrica, Nesluša, Kysucký Lieskovec, Zborov nad Bystricou. Činnosť HŠĽS na Kysuciach riadil obvodný sekretariát v Žiline do roku 1940.¹⁰⁵

HŠĽS v Kysuckom Novom Meste usporiadala 5. mája 1939 Štefánikove oslavy. Oslavy začali svätou omšou za účasti zástupcov úradov HŠĽS, HG, HM. Potom nasledovala pietna spomienka v hoteli Mýto, na ktorej prehovoril okresný veliteľ HG Pavel Pikana. Program bol dopĺňaný zborovým spevom.¹⁰⁶

Koncom roku 1939 prebiehala na Kysuciach akcia Zimnej pomoci, ktorú organizovala HŠĽS. V prvú nedeľu bolo vyzberaných 12 000 Ks.¹⁰⁷

V januári 1940 zasadal klub HŠĽS v Slovenskom sneme. Na zasadnutí sa rozhodovalo o organizačných otázkach a rozdeľovali jednotlivé politické okresy medzi poslancov. Politický okres Čadca a Kysucké Nové Mesto spadal do pôsobnosti poslanca Kolomana Horniša.¹⁰⁸

Vo februári 1940 sa okresná porada HŠĽS konala v Čadci v Mestskej dvorane (dvorana Mestského domu). Na porade vystúpil poslanec K. Horniš.¹⁰⁹

Na tejto porade boli zastúpené i miestne úrady a viacčlenné delegácie z miest, organizácií v okrese v počte okolo 300 osôb. Poradu otvoril predseda okresnej organizácie HŠĽS A. Bolgár. Po A. Bolgárovi prehovoril poslanec K. Horniš.

Okresné porady HŠĽS sa konali počas existencie SR skoro vo všetkých obciach. Prejednávala sa na nich aktuálna politicko spoločenská ale aj hospodárska a personálna problematika.

HŠĽS organizovala v obciach akciu pod názvom Vojnová zimná pomoc HŠĽS. Z týchto peňazí financovali dobročinné dary pre vojnu postihnuté skupiny obyvateľstva a obce. Za okres Čadca táto zbierka vyniesla sumu 157 960 Ks. Suma uvádzame za zimu 1941 – 1942.

Generálny tajomník HŠĽS A. Kočiš vymenoval začiatkom roka 1942 vedúce ženských odborov HŠĽS. Medzi inými Magdalénu Taratkovú, učiteľka z Turzovky Korne a Alžbetu Čižmárikovú, správkyňu školy v Rakovej.¹¹⁰

J. Tiso dekrétom z 12. decembra 1942 vymenoval nových predsedov okresných organizácií HŠĽS: pre okres Čadca, Rudolfa Kundu (dekan, farár Čadca) a pre okres Kysucké Nové Mesto poslanca K. Horniša.¹¹¹

¹⁰⁵ GERÁT, Cit. 3, s. 61.

¹⁰⁶ Oslavy. In: *Slovák*, 1939, roč. 22. č. 186. s. 4.

¹⁰⁷ I Kysuce a Vranov budujú. In: *Slovák*, 1939, roč. 21. č. 268. s. 4.

¹⁰⁸ Nové zadelenie okresov poslancom strany. In: *Slovák*, 1940, roč. 22. č. 17. s. 3.

¹⁰⁹ Porada. In: *Slovák*, 1940, roč. 22. č. 297. s. 3.

¹¹⁰ Menovanie vedúcich ženských, odborov HŠĽS. In: *Organizačné zvesti*, 1942, roč. 3. č. 4. s. 10.

¹¹¹ Noví predsedovia HŠĽS. In: *Gardista*, 1942, roč. 4. č. 280. s. 3.

Okresnú organizáciu v Čadci tvorili: predseda R. Kunda, podpredseda František Lipovský.

Členovia predsedníctva boli predseda R. Kunda, organizačný referent G. Remšík, kultúrny referent Pavol Sovjak, hospodársky referent F. Lipovský, sociálny referent Martin Bernát, finančný referent Ján Poláček, poslanec okresu K. Horníš a obvodný tajomník Michal Radimák.

Okresnú organizáciu v Kysuckom Novom Meste tvorili: predseda K. Horníš, organizačný referent M. Radimák, kultúrny referent Viktor Kohút, hospodársky referent Róbert Kosliar, sociálny referent Pavol Jarabica, finančný referent Alojz Starinský, poslanec okresu K. Horníš a obvodný tajomník M. Radimák.¹¹²

1.3.7 Hlinkova mládež

Hlinková mládež (ďalej HM) bola mládežníckou organizáciou ľudáckeho režimu. Združovala chlapcov a dievčatá od 6 do 20 rokov. HSLS ju založila po vyhlásení autonómie v roku 1938, keď bola pozastavená činnosť mládežníckych organizácií ostatných politických strán. Poslaním HM bolo „*vychovávať slovenskému štátu a národu oddaných vlastencov v duchu kresťanských zásad*“, vykonávať brannú výchovu a predvojenský výcvik, pomáhať pri udržiavaní verejného poriadku, pestovať telesnú výchovu a šport.

HM sa delila na oblasti (niekedy nazývané župy). V čele oblastí stáli oblastní vedúci. Oblasti delili na okresy pod vedením okresných vodcov, okresy delili na miestne jednotky, tie na stotiny a čaty. V čele stáli miestni vodcovia stotín a čiat.¹¹³

Po 6. októbri 1938 v Rakovej zakladali HM kaplán Emil Šafár a organista Ján Baják.¹¹⁴

Na prelome rokov 1939 a 1940 hlavný veliteľ HG spolu s hlavným duchovným menoval po predbežnom schválení cirkevnými vrchnosťami oblastných a okresných duchovných pre HM. V okrese Čadca menovali okresným duchovným HM J. Cisára, kaplána z Oščadnice.¹¹⁵

HM v Čadci a Rakovej spolu s HSLS a inými spolkami usporiadali 2. júna 1940 manifestáciu, spojenú s odhalením pomníka Janka Palárika, za prítomnosti ministra vnútra a zahraničia Ferdinanda Ďurčanského, hlavného duchovného HG Karola Korpera, správcu SSV Msg. Jána Postényiho a župana Trenčianskej župy Vojtecha Kállayho.¹¹⁶

¹¹² Orgány HSLS. In: *Organizačné zvesti*, 1942, roč. 3. č. 12. s. 12.

¹¹³ Zákon zo dňa 4. júla 1940 o HG a HM. In: *Nová mládež*, 1940, roč. 3. č. 16. s. 242.

¹¹⁴ www.rakova.sk

¹¹⁵ Vodcovia mládeže. In: *Nová mládež*, 1940, roč. 3. č. 15. s. 143.

¹¹⁶ Hlinková mládež. In: *Slovák*, 1940, roč. 22, č. 122. s. 2.

V obci Brodno sa konala 3. novembra 1940 slávnosť otvorenia Kultúrneho domu. Na tejto slávnosti vystúpili členovia HM. Obecenstvu predviedli národné tance, spevy, recitácie.¹¹⁷

Hlavné veliteľstvo HM v Bratislave poverilo Emila Tencera učiteľa z Vysokej nad Kysucou funkciou okresného vodcu HM v okrese Čadca.¹¹⁸

Prvé vystúpenie HM v Staškove (okres Čadca) sa konalo 22. decembra 1940, kedy usporiadali vianočnú besiedku. V programe predviedli sólové výstupy vĺčat a divadelnú hru s vianočným obsahom. Čistý zisk venovali na zakúpenie uniforiem pre miestnu HM.¹¹⁹

V mesiaci január 1941 menovali, do funkcie vodkyňa dievčat HM v Skalitom (okres Čadca) Moniku Kasabelovú.¹²⁰

V júli 1942 zložila 1. čata junákov miestnej HM v Turzovke slávnostný sľub junákov. Pri sľube boli prítomný okresný vodca HM E. Tenzer, miestny predseda HSLS Rajman, miestny veliteľ HG Jozef Súčik, Ladislav Ďatelinka, duchovný radca miestnej HM, Andrej Baligay, vládny komisár obce a obecenstvo. Vodkyňa dievčat Vincencia Rudinská v mene HM v Turzovke odovzdala kyticu ruží okresnému vodcovi HM.¹²¹

21. februára 1943 miestne veliteľstvo HM v Starej Bystrici usporiadalo pod patronátom okresného veliteľstva HM Kysucké Nové Mesto propagačné lyžiarske preteky.¹²²

Koncom apríla 1943 usporiadala HM v Turzovke veľkonočný literárny večierok. S prejavom vystúpili dp. Ján Tarábek a A. Baliga. Po prejavoch nasledovali recitačné preteky HM. Víťazi dostali diplomy podpísané vedúcimi činiteľmi HSLS a HM na obecnej úrovni.¹²³

1.3.8 Hlinkova garda

Po vzniku prvej SR čakali HG nové úlohy. Napríklad ostraha novej hranice s Protektorátom Čechy a Morava, asistencia pri transportoch Židov do koncentračných táborov. HG nahrádzala aj v niektorých prípadoch odchádzajúcich českých četníkov.

¹¹⁷ Hlinková mládež. In: *Gardista*, 1940, roč. 2, č. 63. s. 2.

¹¹⁸ MVSR ŠA, Cit. 51, 21552/1940 prez.

¹¹⁹ Zvesti. In: *Slovák*, 1941, roč. 23. č. 298. s. 6.

¹²⁰ Nové vodkyne HM. In: *Gardista*, 1941, roč. 3. č. 4. s. 2.

¹²¹ HM pracuje. In: *Gardista*, 1942, roč. 4, č. 177. s. 2.

¹²² Hlinková mládež. In: *Slovák*, 1943, roč. 25, č. 43. s. 2.

¹²³ Hlinková mládež. In: *Slovák*, 1943, roč. 25, č. 98. s. 3.

Od rozkazu č. 8 z 18. septembra 1944 sa ustálilo používanie názvu POHG . Ich úlohou mali byť strážne, poriadkové, kontrolné služby v mieste svojho pobytu.¹²⁴

O jednotkách POHG je možné hovoriť až po 9. septembri 1944, keď bol vydaný 1. rozkaz hlavného veliteľstva HG a vypracovala sa štruktúra a štatút jednotiek POHG.

Základná činnosť POHG spočívala vo vykonávaní strážnej, kontrolnej a poriadkovej služby v mieste svojej dislokácie. Základným atribútom POHG bola spolupráca s nemeckými vojenskými oddielmi, s prísnyim zákazom akcií na vlastnú päsť. POHG v Čadci velil G. Remešík.¹²⁵

Z obce Raková sa ako dobrovoľníci HG zúčastnili v Malej vojne Ľudovít Honíšek, Štefan Honíšek, Ľudovít Šotkovský, Tomáš Chnurik, Juraj Čižmárik, František Zbončák, Jána Honíšek, Štefan Árendárik, Jozef Matišák, Imrich Martiník, N. Martiník, Jozef Budoš.¹²⁶

23. marca 1939 z Turzovky odišli četníci českej národnosti. HG im urobila pred odchodom prehliadku osobných vecí. Odchodom českých četníkov sa uvoľnilo na četníckej stanici 6 miest. Zostal tam len jeden četník, Slovák Markovič. HG dodala tejto četníckej stanici 8 gardistov - poddôstojníkov.

O dva dni neskôr dodala HG v Turzovke 14 gardistov posádkovému veliteľstvu v Čadci. 1. apríla 1939 bola prevedená mobilizácia HG. Mobilizáciu nariadil 31. marca 1939 okresný veliteľ a ráno 1. apríla 1939 o 8. hodine ráno narukovalo 73 gardistov do Čadce. HG v Turzovka bola v Čadci prvá s transportom gardistov. O tri dni pohotovosť gardistov odvolali. HG usporiadala.¹²⁷

Od septembra 1939 mali gardisti za úlohu strážiť mosty v chotári obce a na hraniciach. Vypožičali si vojenské rovnošaty zo žandárskej stanice. Strážnený bol most v Predmieri. Túto službu konali až do 15. septembra 1939, keď do obce prišli slovenskí vojaci, ktorí prevzali stráženie v obci a na hraniciach.¹²⁸

V obci Horelica pri Čadci miestny veliteľ HG sa sám iniciatívne pričínil o vyzberanie zbierky na zlatý poklad Slovenského štátu. Vybrali 950 Ks a 17 obálok so zlatom a striebrom.¹²⁹

Z príkazu župného veliteľstva Hornopovažskej župy HG zvolalo okresné veliteľstvo v Čadci poradu miestnych duchovných , propagačných osvetových referentov, notárov a učiteľstva okresu Čadca za účelom prerokovania aktuálnych otázok spoločenského života. Poradu otvoril prejavom okresný veliteľ G.

¹²⁴ Pohotovostné oddiely HG. In: *Pamäť národa*, 2007, roč. 3. s. 8.

¹²⁵ KLIMENT – NAKLÁDAL, Cit. 64, s. 193.

¹²⁶ www.rakova.sk

¹²⁷ HG Turzovka v boji za samostatnosť, In: *Gardista*, 1940, roč. 2, dvojčíslo 11-12. s. 60.

¹²⁸ GACÍK, GAJDIČIAR, PAŠTRNÁK, Cit. 93, s. 109.

¹²⁹ Horelica. In: *Gardista*, 1939, roč. 1. č. 44. s. 15.

Remešík. Prítomný bol aj župný veliteľ HG a poslanec K. Horniš. Na porade vystúpil aj nový okresný náčelník Konštantín Seredai, tajomník školského inšpektorátu J. Slamka a okresný osvetový referent Anton Cíger. Po referátoch rečnil ešte obvodný tajomník HSES M. Radimák.¹³⁰

V okrese Kysucké Nové Mesto prebrala HG do svojej správy nehnuteľnosť po bývalej telovýchovnej jednote Sokol v hodnote asi 110 000 Ks. Zariadenie kinokabíny, premietacie prístroje a iné zariadenia boli v hodnote asi 40 000 Ks. Táto nehnuteľnosť bola zaťažená pôžičkami u Sporiteľne v Martine a od súkromných veriteľov.¹³¹

13. marca 1941 sa konali v Čadci oslavy druhého výročia samostatnosti pod vedením HSES za asistencie HG, HM, DP a všetkých miestnych spolkov. 13. marca 1941 sa konal v Palárikovom dome slávnostný večer s divadelným predstavením pod názvom „Zostaň s nami Pane“.

Na druhý deň nastúpili pred okresným úradom všetci uniformovaní aj neuniformovaní gardisti. Potom spoločne odišli do kostola. Po skončení svätej omše sa zúčastnení presunuli do Palárikovho domu.

Koncom marca 1941 zakončili kurz HG v Čadci. Kurzy sa konali tiež o Veľkej Bytči a Žiline. Kurzu velil okresný veliteľ HG G. Remešík. Zakončenia kurzu sa zúčastnil aj náčelník štábu HG O. Kubala.¹³²

Koncom roka 1941 a začiatkom roka 1942 prebehla zbierka HG a FS pre vojakov na fronte. V kysuckom okrese HG vybrala sumu 19 838,50 Ks. Jednotlivé obce venovali sumy: Brodno 759,50 Ks, Budatínska Lehota 232,80 Ks, Dolný Vadičov 50 Ks, Dunajov 127 Ks, Horný Vadičov 134,40 Ks, Klubina 159,80 Ks, Kotrčina Lúčka 201,50 Ks, Krásno nad Kysucou 7770 Ks, Lutiše 386,80 Ks, Nesluša 600 Ks, Nová Bystrica 1525,20 Ks, Ochodnica 1000 Ks, Oškerda 122 Ks, Pažitie 70 Ks, Povina 1114,10 Ks, Radoľa 431 Ks, Radôstka 141 Ks, Rudina 386 Ks, Rudinka 90 Ks, Rudinská 353 Ks, Snežnica 49 Ks, Stará Bystrica 769,70 Ks, Vranie 211,50 Ks, Zborov nad Bystricou 720,20 Ks.¹³³

HG vykonávala aj sociálne – osvetovú činnosť. V septembri 1942 v kine Palárikov dom sa konalo filmové predstavenie. Otvoril ho zástupca okresného veliteľa HG, zúčastnilo sa ho viac ako 300 robotníkov. Úvodnú prednášku „O istote a bezpečnosti práce počas brannej pohotovosti“ mal Ľudovít Mutňanský.

V zmysle paragrafu 119 Disciplinárneho poriadku HG boli za predsedov a ich náhradníkov Čestných disciplinárnych výborov I. stolice pri okresných veliteľstvách HG menovaní za okres Čadca predseda A. Bolgár advokát a náhradník Alexander Rajman notár. Za okres Kysucké Nové Mesto predseda

¹³⁰ Buďte ľudu vzorom! In: Slováč, 1940, roč. 22. č. 24. s. 3.

¹³¹ MVS SR ŠA, Cit. 23, 50/1941 prez.

¹³² Kurzy HG. In: *Gardista*, 1942, roč. 3. č. 70. s. 4.

¹³³ Zbierka. In: *Gardista*, 1943, roč. 4. č. 10. s. 3.

Koloman Galvánek okresný náčelník a náhradník J. Letko tajomník okresného úradu.¹³⁴

V januári 1945 náčelník HG O. Kubala vykonal v sprievode Antona Malého a Hošoffa trojdňovú inšpekciu POHG. Najskôr navštívili jednotky na južnom Slovensku, potom v Žiline a 25. januára 1945 vykonal so župným inšpektorom HG K. Hornišom inšpekcia pohotovostných oddielov na Kysuciach. Navštívil medzi inými okresného veliteľa HG v Čadci, ktorý mu referoval o pomeroch na severných Kysuciach. Navštívili tiež oddiely v Starej a Novej Bystrici. Na spiatocnej ceste sa sprievod zastavil v Kysuckom Novom Meste, kde im podal situačné hlásenie okresný veliteľ HG. O. Kubala potom odišiel do Žiliny, Veľkej Bytče, Trnavy a v nočných hodinách sa vrátil do Bratislavy.¹³⁵

1.3.9 Oficiálne udalosti v okresoch Čadca a Kysucké Nové Mesto

Prezídium ministerstva vnútra Slovenského štátu nariadilo v júni 1939 všetkým okresným náčelníkom a starostom obcí usporiadať 4. alebo 5. júla 1939 manifestáciu pod heslom „*Za tú našu slovenčinu v širom svete*“. Ďalej mali nariadené usporiadať pouličnú zbierku.¹³⁶

Začiatkom júla 1939 sa konali po celom Slovensku manifestácie „*Za tú našu slovenčinu v širom svete*“. Hlavným usporiadateľom bola Vedecká spoločnosť pre zahraničných Slovákov. Pri organizácii tiež spolupracovali miestne organizácie HSLS. V Čadci sa na manifestácii zúčastnil poslanec K. Horniš. V Kysuckom Novom Meste poslanec A. Hancko. V obci Nesluša rečnil M. Radimák.¹³⁷

V Čadci sa táto manifestácia konala 5. júla 1939 na námestí. Popoludní sa konala záhradná slávnosť v Bukovom, ktorú usporiadal spolok slovenských žien Živena, v spolupráci s MS, HG, HSLS.

V obci Vysoká nad Kysucou bola manifestácia „*Za tú našu slovenčinu v širom svete*“ usporiadaná 5. júla 1939 po svätej omši pred kostolom. S prejavom vystúpil miestny farár Imrich Kyjaček. Manifestácie sa zúčastnilo asi 300 občanov. Ďalším rečníkom bol učiteľ Július Urblík. Popoludní usporiadal vládny komisár pre pozvaných hostí „*gulášovú partiu*“ a večer zábavu v hostinci Václava Kučeru. V zbierke vyzberali 1018,75 Ks.¹³⁸

V Čadci prvé výročie Slovenského štátu prebiehalo okázalým spôsobom. Oslavy boli započaté už 10. marca 1940 slávnostným večerom, usporiadaným vo

¹³⁴ Menovanie. In: *Gardista*, 1944, roč. 5. č. 98. s. 3.

¹³⁵ Inšpekčná cesta, In: *Gardista*, 1945, roč. 6. č. 27. s. 4.

¹³⁶ MVSR ŠA, Cit. 51, 733/1939 prez.

¹³⁷ Manifestácia „*Za tú našu slovenčinu v širom svete*“. In: *Slovák*, 1939, roč. 21. č. 150. s. 3.

¹³⁸ MVSR ŠA, Cit. 51, 733/1939 prez.

veľkej dvorane Palárikovho domu. Slávnostným rečníkom bol poslanec slovenského snemu Konštantín Čulen. 13. marca 1940 prešiel mestom sprievod pred Mestský dom, kde k nastúpenej HG, DHG, HM a členom Brannej výchovy prehovoril okresný veliteľ G. Remšík. Počas osláv odhalili pamätnú dosku Š. Valkovi, čadčianskemu rodákovi, ktorý padol v boji Malej vojny v marci 1939. S prejavom vystúpili prednosta okresného úradu A. Bajo, vládny komisár mesta Čadca Ferdinand Husch.¹³⁹

Pri príležitosti osláv štátneho sviatku Notársky úrad v Čadci vydal nariadenie, v ktorom ukladá povinnosť 13. marca 1940 o piatej hodine popoludní všetky obchody zatvoriť a všetky verejné, štátne ale aj súkromné budovy vyzdobiť štátnymi vlajkami od 13. marca 12. hodiny do 15. marca 8. hodiny. Tiež nariadili výzdobu výkladov obchodov. Na deň 13. marec bol mestom naplánovaný lampiónový sprievod.

V júni 1940 slávnostne odhalili sochu J. Palárikovi. Slávnosť začala 1. júna 1940 v Palárikovej dvorane v Čadci divadelnou hrou „*Dobrodružstvo pri obžinkoch*“. Na druhý deň sa v Čadci konala manifestácia za účasti ministra vnútra a zahraničia Ferdinanda Ďurčanského, poslancov slovenského snemu K. Horniša a Karola Korpera, správcu Spolku sv. Vojtecha Postényiho a župana V. Kállaya.¹⁴⁰

Za účasti asi 2000 až 3000 ľudí sa v Skalitom konala 1. septembra 1940 na pamiatku prvého výročia prinávratenia zabratých častí obci cirkevno – národná slávnosť. Táto slávnosť bola spojená s posviackou základného kameňa Kalvárie Sedembolestnej patrónky Slovenska. S prejavom vystúpil poslanec K. Horniš, ktorý dekoroval pamätnými medailami miestne veliteľstvo HG. Za spevu piesne „*Kto za pravdu horí*“ manifestáciu ukončili.¹⁴¹

V polovici decembra 1940 prišiel prvý transport slovenských robotníkov vracajúcich s z Nemecka. Na železničnej stanici ich v mene slovenskej vlády a Úradu propagandy privítal Koloman Murgaš, za HSLS obvodný tajomník M. Radimák, za HG okresný veliteľ G. Remešík. Robotníkov privítal Červený kríž podávaním teplého čaju. Po občerstvení vystúpil s prejavom minister vnútra Alexander Mach. Robotníci sa vracali domov sláviť vianočné sviatky.¹⁴²

Do Čadce prišlo 10. júla 1941 viac ako 100 detí z celého Slovenska na pozvanie Slovenského kresťanskosociálneho odborového združenia. Túto akciu organizovali pre chudobné deti, ktoré strávili prázdninový pobyt v ozdravovni odborového združenia.¹⁴³

¹³⁹ Pochod nového Slovenska. In: *Slovák*, 1940, roč. 22. č. 72. s. 5.

¹⁴⁰ www.rakova.sk

¹⁴¹ Oslava 1. septembra v Skalitom. In: *Gardista*, 1940, roč. 2. č. 37. s. 3.

¹⁴² Slovenskí robotníci z Nemecka doma. In: *Slovák*, 1940, roč. 22. č. 301. s. 3.

¹⁴³ Prázdninová kolónia v Čadci. In: *Slovák*, 1941, roč. 23. č. 164. s. 6.

Trenčiansky župan Vojtech Kállay spolu s poslancom K. Hornišom a členom župného výboru kanonikom Štefanom Krauftmanom z Oščadnice pricestoval v auguste 1941 na návštevu kysuckých obcí. Vo Svrčinovci si prezreli stavbu kostola, v Čiernom dohotovujúci kultúrny dom. V Skalitom dokončujúcu kalváriu a výstavbu školy. Po zhodnotení priebehu stavieb v obciach si nakoniec v Kysuckom Novom Meste prezreli pozemok na ktorom mala stáť nová škola.¹⁴⁴

Výbor pre stavbu Kalvárie na pamiatku druhého výročia prinavrátania časti obci, spolu s okresnou organizáciou HSLŠ, okresným veliteľstvom HG a HM v Čadci usporiadali 31. augusta 1941 celokrajovú cirkevno – národnú manifestáciu pri príležitosti posviacky Kalvárie. Kalváriu postavili na pamiatku prinavrátania časti územia. Na jej vysviacke sa zúčastnil prezident J. Tiso, podpredsa vlády a hlavný veliteľ HG A. Mach, biskup Škrábik a iní významní hostia.¹⁴⁵

Pri príležitosti návštevy konania osláv v Skalitom a Oščadnici 31. augusta 1941 vykonalo okresné žandárske veliteľstvo v Čadci bezpečnostné opatrenia. Na deň 30. augusta 1941 od 00.00 hodiny do 12 hod vykonali raziu na železničnej stanici v Čadci, Oščadnica a Skalité.¹⁴⁶

30. augusta 1941 sa utáborili v Serafinove príslušníci HM z okolia. Večer prišiel J. Tiso so svojim tajomníkom Murínom do Oščadnice. J. Tisa očakával trenčiansky župan V. Kállay, poslanec K. Horniš iní verejní činitelia, a napriek nepriazni počasia aj početné obyvateľstvo.

Na druhý deň ráno budičkami a fanfarami HM začala oslavy. Posviacku obnoveného rímsko – katolíckeho kostola vykonal biskup Škrábik. Na vysviacke sa zúčastnili čestní hostia J. Tiso, V. Kállay, poslanci A. Hancko, Štefan Suroviak, K. Horniš. Došiel aj A. Mach so sprievodom.

Po skončení bohoslužieb sa pri kostole uskutočnila manifestácia, ktorú otvoril miestny kanonik Š. Krautman. Nasledoval prejav prezidenta. Z obce Oščadnica sa prezident a podpredsa vlády so sprievodom presunuli cez Čadcu, Čierne a Svrčinovec do Skalitého. V Skalitom ich privítal vládny komisár Časnocha. Kalváriu vysvetil biskup Škrábik. Po skončení vysviacky sa prezident so sprievodom presunul do Serafinova, kde sa konal spoločný obed. Pred odchodom zo Serafinova vykonal prezident republiky prehliadku nastúpených jednotiek HM a po nej s A. Machom odišiel do Čadce. V Čadci si prezrel detskú prázdninovú ozdravovňu. Touto návštevou prezident zakončil návštevu Kysúc.¹⁴⁷

V máji 1943 usporiadala HSLŠ v Čadci oslavy Sviatku práce. K hlavným rečníkom patrili Štefan Tiso, predseda Hlavného súdu v Bratislave.

¹⁴⁴ Stavebný ruch v kysuckej doline ožil. In: Slovák, 1941, roč. 23. č. 179. s. 4.

¹⁴⁵ Manifestácia v Skalitom. In: Slovák, 1941, roč. 23. č. 201. s. 3.

¹⁴⁶ MVSР ŠA, Cit. 51, 1079/1941 prez.

¹⁴⁷ Manifestácia v Skalitom. In: Slovák, 1941, roč. 23. č. 201. s. 3.

16. Vláda Slovenskej republiky na svojom zasadnutí 7. júna 1943 zlúčila obce Čadca a Horelica do jednej obce s názvom Čadca. Deň právnej účinnosti stanovili na 1. január 1944.¹⁴⁸ Obec Čadca sa snažila stať sa mestom. No kompetentné orgány jej žiadostiam nevyhoveli. Vláda na svojom zasadnutí 11. júla 1944 pod č. 2769)2)1944 na základe paragrafu 21. odstavec 1 zákona č. 171/1943 Sl.z. nevyhovela žiadosti obce Čadca a nepriznála jej charakter mesta.¹⁴⁹

V marci 1945 usporiadala miesta organizácia HSLS v Kysuckom Novom Meste oslavy 6. výročia slovenskej samostatnosti. Hlavný rečník bol poslanec K. Horniš. Osláv sa zúčastnili aj členovia POHG, zástupcovia úradov, vojenské pracovné jednotky.¹⁵⁰

¹⁴⁸ GERÁT, Cit. 10, s. 91.

¹⁴⁹ MVSR ŠA, Cit. 51, 51/1944

¹⁵⁰ MVSR ŠA, Cit. 8, 245/1945 prez.

2 TRAGÉDIA ŽIDOVSKÉHO OBYVATEĽSTVA

2.1 Zbavovanie Židov ľudských a občianskych práv

Prvé zmienky o židovských obyvateľoch v Čadci sa objavujú na začiatku 18. storočia.¹⁵¹ Od 19. storočia ich počet stúpa aj na Kysuciach. V meste, ale aj v okolitých dedinách obsadzujú miesta krčmárov, obchodníkov, ale pracovali aj ako lekári, advokáti, notári a sudcovia. Organizovaní boli v židovskej náboženskej obci – rabináte. Do Kysuckonovomestského rabinátu patrili obce: Kysucké Nové Mesto, Dolný Vadičov, Dunajov, Horný Vadičov, Krásno nad Kysucou, Kotř – Lúčka, Kysucký Lieskovec, Lutiše, Nesluša, Ochodnica, Oškerda, Považský Chlmec, Povina, Rosina, Rudinka, Rudinská, Zástranie a Zborov.¹⁵²

V roku 1928 za predsedníctva Alojza Rufeisena mala židovská náboženská obec schválené nové stanovy. Mala aj nový oficiálny názov Izraelitská náboženská obec Čadca. Územne k nej patrili Čadca, Svrčinovec, Čierne, Skalité, Raková, Staškov, Zákopčie, Horelica a Oščadnica.¹⁵³

Po vyhlásení autonómie v októbri 1938 nastávalo pre Židov veľmi nepriaznivé obdobie. 4. – 5. novembra 1938 autonómna vláda uskutočnila deportácie viac ako 7500 Židov zo Slovenska. Židov deportovali do južných oblastí Slovenska, ktoré od 5. – 10. novembra 1938 obsadzovalo na základe Viedenskej arbitráže Maďarsko.

Začiatok tejto akcie súvisí aj s pokynmi Krajinského úradu z 2. novembra 1938, ktorými v podstate znemožnili evakuáciu Židov z územia, ktoré malo byť odovzdané Maďarsku.

Deportácie začali 4. novembra 1938 a deportovaní Židia si so sebou smeli zobrať len 50 korún. Vo večerných hodinách 4. novembra 1938 toto nariadenie zmenili a deportovaní mali byť len Židia - cudzí štátni príslušníci, Židia bezdomovci a Židia ktorí nemajú domovské právo v obci.

Četnícke stanice a jednotky HG dostali príkaz, aby zadržali všetkých Židov bez hmotných prostriedkov vo svojich okresoch a spolu aj s rodinnými príslušníkmi ich deportovali za nové hranice. Týkalo sa to aj Židov maďarskej, nemeckej, poľskej a rumunskej štátnej príslušnosti, ktorých majetok úradne zaistili.

¹⁵¹ GERÁT, Cit. 10, s. 190

¹⁵² STRAŇAN, Cit. 2, s. 89.

¹⁵³ GERÁT, Cit. 10, s. 194.

Deportácie vykonali vo všetkých okresoch s výnimkou Kysuckého Nového Mesta. Okresný náčelník v Kysuckom Novom Meste to zdôvodnil tým, že „*na území okresu s nenachádzajú židia, ktorí by spadali pod nariadenie a že poľských židov nebudú posielat' za hranice*“.

Koncom roku 1938 nariadili akciu odsunu židov bezdomovcov a cudzincov zo Slovenska. V Čadci sa to týkalo 65 židov. Následne však došlo k zmierneniu a odsun postihol „iba“ 15 židov.¹⁵⁴ Protižidovské opatrenia boli teda realizované na Slovensku už od roku 1938.

Predsedom Židovskej náboženskej obce a neskôr okresnej odbočky Ústredne židov v Čadci bol do roku 1941 A. Politzer. Od roku 1941 za predsedu zvolili A. Steinera. Zrušenie židovských politických strán v roku 1939 a následné zrušenie ich členstva v obecnom zastupiteľstve postihlo A. Politzera, A. Steinera, Jozefa Strossa a A. Haasa. V čase po vyhlásení autonómie na Slovensku zo školstva odstránili židovských učiteľov a učiteľov českej národnosti.

Minister vnútra A. Mach Židov prehlásil za jedno z najväčších nešťastí Slovenska. Prvou, vyslovene protižidovskou právnou normou bolo vládne nariadenie číslo 36 Sl. z. z 30. marca 1939 o zákaze výroby bohoslužobných a náboženských kresťanských predmetov nekresťanmi a obchodovania s nimi.

Nasledovali vládne nariadenia, ktoré zbavovali Židov možnosti pracovať vo svojej profesii.¹⁵⁵

V zmysle vládneho nariadenia z 18. apríla 1939 číslo 63 Sl. z. o vymedzení pojmu Žid, považovali za lekárov Židov Hugo Politzer, štátny obvodný lekár v Čadci, narodený v Turzovke, Koloman Reich štátny obvodný lekár v Čadci narodený v Čadci, František Ring, praktický lekár v Turzovke, narodený v Žiline, Jozef Weisz, obvodný zubný lekár v Čadci, narodený v Ružomberku.¹⁵⁶

V okrese Kysucké Nové Mesto vykonávali lekársku prax Arpád Poláček, Dimitrij Steppa, Leontín Humecký. Všetci boli praktickí lekári.¹⁵⁷ Maximilian Schiff, praktický lekár Žid v Starej Bystrici, taktiež vykonával svoju prax lekár. Po jej nútenom skončení odišiel do Žiliny.¹⁵⁸

Okresný úrad v Čadci v septembri 1939 prikázal vyvesiť vyhlášky v obciach okresu. Prikaz adresovali všetkým obecným a obvodným notárstvám v okrese. Okresný úrad v Čadci nakázal poveriť vyvesením vyhlášok miestne veliteľstvá HG a následne podať správu u prevedení tohto príkazu. Vyhlášky mali text

¹⁵⁴ GERÁR, Cit. 10, s. 195.

¹⁵⁵ TÓTH, Dezider: *Tragédia slovenských židov*. Banská Bystrica : Datei, 1992. 200 s., s. 66. ISBN 80-85306-04-2

¹⁵⁶ MVSR ŠA, Cit. 51, 585/1939

¹⁵⁷ MVSR ŠA, Cit. 8, 129.970/II.a/1940 prez.

¹⁵⁸ MVSR ŠA, Cit. 23, 6256/1943 prez.

„ŽIDOVSKÝ PODNIK“ alebo „ŽIDOVSKÝ OBCHOD“ a umiestňovali ich na firmy patriace Židom.¹⁵⁹

Židov vylučovali z verejných služieb podľa vládneho nariadenia číslo 74/1939 Slov. zák. Obec Horelica nezamestnávala žiadného Žida a ani Žid nebol členom samosprávneho zboru alebo komisie. Obec Čadca zamestnávala dvoch Židov a jeden Žid bol členom obecného zastupiteľstva. Bedřich Fischer pracoval ako obecný zverolekár, ktorý dostal k 31. júnu 1939 výpoveď. Sára Lauferová pracovala ako pôrodná asistentka, prepustili ju k 30. júnu 1939. V samospráve pôsobil Arnold Hochfelder, ktorý 13. júla 1939 dostal výmer o vylúčení. Náhradným členom obecného zastupiteľstva sa stal Jozef Janík, železničiar vo výslužbe v Čadci. V obecných voľbách kandidoval na kandidátke HSLS.¹⁶⁰

Ministerstvo vnútra vyhláškou z 14. júla 1940 odoberalo Židom poľovné lístky a povolenie na držbu zbrane a streliva. V okrese Kysucké Nové Mesto nebol žiaden príslušník židovskej národnosti, ktorí by mal povolenie držať zbraň a strelivo alebo mal poľovný lístok.¹⁶¹

14. septembra 1940 Židom nariadili zákaz vedenia motorových vozidiel. Za týmto účelom im odoberali aj vodičské preukazy. Vodičské preukazy odoberali žandárske stanice ale aj štátne policajné útvary. Toto nariadenie sa nevzťahovalo len na Židov – lekárov, ktorí mali štátne povolenie vykonávať lekársku prax.¹⁶²

V Starej Bystrici odobrali vodičský preukaz Dávidovi Goldovi a Adolfovi Vulkánovi. V obci Vranie býval len jeden Žid, ktorý nemal vodičský preukaz. V Kysuckom Novom Meste odobrali vodičské preukazy Pavlovi Štrelingovi, Petrovi Imrichovi Poláčkovi.¹⁶³

V novembri 1940 sa konali voľby, v ktorých za predsedu židovskej náboženskej obce v Čadci zvolili Arnolda Hochfeldera, za podpredsedu Alexandera Steina. Do výboru boli zvolení Rober Kltman, Mikuláš Geiger, Alber Haas, Gabor Goldstein, Eugen Klappholz, Ladislava Lowy, Armin Langfelder, Artur Nacher, Henrik Neufeld, A. Politzer, Koloman Reich, Viliam Riesz, Max Reich, Alexander Steiner, Julius Schlussler, Marek Šlamovič, František Welwart, Henrik Weimann, Jakub Žiffer.¹⁶⁴

Na okresnom úrade v Čadci sa konala 28. februára 1941 spoločná porada zástupcov Okresného úradu, obcí, HSLS, HG. Prítomní boli Konštantín Sereday okresný náčelník, A. Bolgár predseda okresnej HSLS Čadca, G. Remešík okresný

¹⁵⁹ MVSR ŠA, Cit. 51, 155/1939 prez.

¹⁶⁰ MVSR ŠA, Cit. 51, 123/1939 prez.

¹⁶¹ MVSR ŠA, Cit. 23, 535/1941 prez.

¹⁶² MVSR ŠA, Cit. 8, 1-98/555

¹⁶³ MVSR ŠA, Cit. 51, 737/1940 prez.

¹⁶⁴ MVSR ŠA, Cit. 51, 21531/1940 prez.

veliteľ HG Čadca, Ferdinand Hirsch vládny komisár obce Čadca, Viliam Kunda notár obce Čadca.

Okresný veliteľ HG G. Remešík navrhoval na riešenie židovskej otázky v okrese Čadca tieto návrhy:

1. obmedzenie slobody Židom

K danému návrhu prijali uznesenie. Boli vydané nariadenia Okresného úradu v Čadci na základe vyhlášky ÚŠB číslo 5704/5/1941. Jednalo sa o zákaz zdržiavania sa Židov na verejných priestranstvách, zákaz zhromažďovania sa.

2. Zakázali Židom prechádzky na námestí.

K danému návrhu prijali uznesenie, ktoré Židom zakazovalo prechádzať sa na Štefánikovom námestí.

3. Zakáz vysedávania Židom na lavičkách alebo stoličkách pred ich domami a to na strane verejných ulíc a zákaz kúpania sa v letnom období v rieke Kysuca od dreveného mostu ku Rakovej.

K tomuto návrhu prijali uznesenie. Okresný úrad vydal nariadenie ohľadom tohto vysedávania židov na stoličkách a lavičkách. Židom vymedzili priestor na kúpanie sa v rieke Kysuca, a to medzi železničným mostom a mostom horelickým.

4. Určiť jeden hostinec pre navštevovanie Židov po dohode s hostinským.

Uznesenie prijali nasledovné. Prítomní zmocnili okresného veliteľa HG v Čadci a notára, aby zvolali miestnych hostinských a docielili s nimi dohodu ohľadom návrhu.

5. Urobiť v kine opatrenia tak, aby vznikli vyhradené miesta pre Židov.

6. Po dohode s odbočkou remeselníkov, obchodníkov a živ. spol. určiť definitívne zrušenie niektorých židovských obchodov a zaslať ho na Ústredný hospodársky úrad.

7. Požiadať ÚHÚ o vydanie nariadenia o vyst'ahovanie Židov z námestia a z Hlinkovej ulice.

8. Zakázať Židom, aby sa zbytočne zdržiavali na hlavnej stanici z dôvodu, že táto stanica je pohraničná a zdržuje sa tu veľa cudzincov.

9. Určiť presnú hodinu na nákup Židov na trhu v pondelok.

Uznesenie: Židom určili dobu od 10 hodiny predpoludním na nákup na trhu v pondelok. Na dodržiavanie dohliadala žandárska a obecná polícia.

10. Zakázať Židom predávať na trhu.

11. Zakázať Židom kupčiť s dobytkom na trhu.

12. HG upozorní rozhlasom, že árijci sa nemôžu stýkať so Židmi.

V záujme riadneho chodu verejného života v okrese Čadca navrhoval okresný veliteľ HG G. Remešík nasledovné:

1. Požiadať kompetentné úrady, aby vydali nariadenie ohľadom prísnej kontroly záverečnej hodiny. Tiež znemožniť hrať hazardné hry.

2. vydať zoznam „korhel'ov“.

3. Dohodnúť sa so všetkými spolkami o presnej spolupráci a to tak, že táto bude usmerňovaná HSES a HG.

4. Zákaz Židom navštevovať úrady mimo úradných hodín.¹⁶⁵

V okrese Čadca 1. marca 1941 Vyhláškou vydali zákaz pre Židov vo všetkých obciach okresu. Vyhláška obsahovala zákaz zhromažďovať sa v uliciach, verejných miestnostiach a priestranstvách, v súkromných bytoch. V zimnom období od 1. októbra do 31. marca od 20.00. hod. do 5.00. hod., a v letnom období od 1. apríla do 1. októbra od 21.00 hod. do 4.00 hod. Existovali aj

¹⁶⁵ MVSR ŠA, Cit. 51, 18/1941 prez.

výnimky, a to len pre prípad, keď šla osoba k lekárovi alebo cesty k vlakom, od vlakov všetko, ale v primeranej dobe.

V meste Čadca mali Židia zákaz prechádzania sa na Štefánikovom námestí na tzv. korze. Mali tiež zákaz sedenia na lavičkách alebo stoličkách pred domami. Za porušenie tohto zákazu bol peňažitý trest od 10 do 5000 Ks, alebo trest odňatia slobody od 12 hodín do 14 dní. Vyhlášku vydal okresný náčelník v Čadci.

Vyhláškou z 23. júna 1941, vydanou okresným úradom v Čadci vydali zákaz zhromažďovania sa Židov s okamžitou platnosťou až do odvolania. Zakázali korzovať na ulici Palárikovej a Hlinkovej po celý deň. Židia mali zákaz zdržiavať sa na regulácii rieky Kysuca a to od veľkého mostu v Čadci až smerom k Rakovej, tiež aj zdržovanie sa na týchto mostoch a zákaz kúpania sa v tomto úseku. Neáriji sa mohli kúpať len v úseku od železničného mostu až k mostu Horelickému. Ďalej mali Židia vyhláškou zakázané navštevovať všetky verejné miestnosti ako sú hostince, kaviarne a podobne. Prestúpenie tohto zákazu sa trestalo peňažitým trestom od 10 do 5000 Ks, alebo odňatím, slobody od 12. hodín do 14 dní.¹⁶⁶

Ministerstvo vnútra vydalo v júli 1941 výnos číslo 100/18.000-VI/25/1941 o prezentácii Židov, ktoré prevedú 21. júla 1941 na okresné úrady. Do prezentačnej komisie patrili okresný náčelník, okresný lekár, okresný predseda HSLS alebo DP, okresný veliteľ HG alebo FS. Okresný lekár zisťoval, či je Žid zdravý telesne a duševne a či môže vykonávať pracovnú službu.

V obci Krásno nad Kysucou nebol žiaden Žid schopný pracovnej služby. Preverovali Židov: Šalamona Brichtu ma Jozefa Adlera. V obci Ochodnica sa nachádzal len jeden Žid Karol Neumann advokát. Bez zamestnania, údajne ho živila manželka zo svojho zárobku a údajne bol ťažko chorý. Z obce Kysucké Nové Mesto, Žid Artur Salzer, ženatý s dvomi deťmi, povoláním sklenár. Výsledok prezentácie schopný. V obci Stará Bystrica za schopných uznali Židov Dávida Golda, Arpáda Golda, Adolfa Vulkána, Arpáda Vulkána, Bartolomeja Vulkána.¹⁶⁷

V auguste 1941 ÚŠB v Bratislave nariadila vykonať na trhu v Čadci policajnú kontrolu, lebo zistili, že trhovníci niektoré tovary vybaľovali až po 10. hodine, prípadne áriji nakupovali aj pre Židov, čím zasa porušovali zákaz styku so Židmi. V návaznosti na zákaz vykonávania rituálnych porážok obidvom čadčianskym „*šachtérom*“, Móricovi Heilbraunovi a Hermanovi Deutchovi zhabali príslušne náčinie. Tieto zákazy a príkazy postupne úplne vyradovali Židov z verejného života.¹⁶⁸

¹⁶⁶ MVSR ŠA, Cit. 51, 92/1941 prez.

¹⁶⁷ MVSR ŠA, Cit. 23, 572/1941 prez.

¹⁶⁸ GERÁT, Cit. 10, s. 195.

Židia nosili na svojom odevu označenie na základe vyhlášky ministerstva vnútra z 18. septembra 1941. Židia boli povinní nosiť na ľavej strane prs svojho odevu našité viditeľné židovské označenie – žltú židovskú hviezdu. Hviezda pozostávala zo súkna alebo látky žltej farby o priemere 6 cm s belasým lemovaním širokým 0,5 cm. Vyhláška nadobudla účinnosť 22. septembra 1941. Výnimku tvorili Židia do veku 6 rokov, židovskí manželia nežidov, Židia ponechaní v službách štátu, Židia ktorým udelil ÚHÚ pracovné povolenie a Židia, príslušníci štátom uznanej kresťanskej cirkvi, ak boli pokrstení pred 10. septembrom 1941.¹⁶⁹

Pri kontrole protižidovských opatrení v obci Krásno nad Kysucou prevedenej 1. až 6. novembra 1941 nezistili žiadne porušenia nariadení. Židia dodržiavali označenia hviezdou, nenavštevovali zakázané verejné priestranstvá, neporušovali spoločenské styky s árijcami atď. Takisto nebolo známe, že by Židia nakupovali potraviny pred 10. hodinou dopoludnia. U židovských rodín vykonávali domové prehliadky a takisto nezistili nijaké porušenie vtedajších predpisov a nariadení. S takým istým výsledkom skončila kontrola dodržiavania protižidovských opatrení v obci Stará Bystrica.

Vo februári 1942 bolo na okresnom úrade v Kysuckom Novom Meste za prítomnosti tajomníka okresného úradu Pavla Paulínyho, zástupcu daňového úradu v Kysuckom Novom Meste Františka Růžičku a členov poradného zboru Jozefa Lacka, Štefana Blažeka, Pavla Šurinu stanovené nájomné v židovských domoch.

Pre Františka Guttlera 300 Ks, pre Bertu Rieszovú 80 Ks, Kornel Chovanec 220 Ks, Margita Hýllová 200 Ks, Artur Salzer 80 Ks, Adolf Jochimovič 100 Ks, Robert Veselý 350 Ks, Jána Macháča 220 ks, Jozef Neufeld 20 Ks, Móric Izakovič 80 Ks, Lotta Kleinová 30 Ks, Jozef Neumann 15 Ks, Valeria Politzerová 30 Ks, Samuel Nussbaum 50 Ks. Nájomné uvádzame za dobu jeden mesiac. V ostatných prípadoch bolo nájomné ponechané tak, ako to stanovila miestna komisia v obci.¹⁷⁰

2.2 Arizácia

Jednou zo súčastí procesu vyradovania Židov z hospodárskeho a sociálneho života boli likvidácie židovských podnikov. Za prvé likvidácie možno označiť odňatie asi 500 oprávnení na hostinskú a výčapnícku činnosť nariadenie vlády č. 40/1939 Sl. z. a na asi 700 oprávnení podľa nariadenia vlády č. 169/1939 Sl. z.

¹⁶⁹ Jednotné ozačenie Židov. In: *Slovák*, 1941, roč. 23. č. 217. s. 3.

¹⁷⁰ MVSR ŠA, Cit. 23, 367/1942 prez.

V apríli 1940 prijal Slovenský snem zákon číslo 113/1940 Sl. z. o židovských podnikoch a Židoch zamestnaných v týchto podnikoch. Zákon bol známy ako prvý arizačný zákon a platil tri mesiace do septembra 1940. Na jeho základe zlikvidovali 229 židovských podnikov.¹⁷¹

Do priemyselných, remeselných a obchodných podnikov dosadzovali vládných dôverníkov a kresťania sa v nich stávali účastinármi s väčšinovým podielom. Napríklad vo firme Kysuca, úč. spol. boli štyria kresťanskí účastinári s podielom 280 účastín a štyria židovskí s 220 účastinami. V šesťčlenej správnej rade boli 4 kresťania a 2 židia.¹⁷²

V okrese Kysucké Nové Mesto netlačila žiadna tlačiareň.

V okrese Čadca tlačili dve tlačiarne. Emil Taub mal slovenskú národnosť a bol Žid. Jeho podnik zlikvidovali nariadením Župného úradu v Trenčíne zo 17. júla 1940, ktorý mu odňal živnosť a nariadil likvidáciu podniku do 3 mesiacov. V auguste 1940 E. Taub zamestnával jedného židovského učňa a jedného židovského pomocníka.¹⁷³

Ferdinand Procházka mal slovenskú národnosť, vierovyznanie rímsko katolícke. Knihtlačiarenskú živnosť vlastnil od roku 1932, predtým sa vyučil a pracoval u E. Tauba.¹⁷⁴

Výnos ministerstva vnútra augusta 1940 číslo 129.970/II.a. 1940 nariad'oval židovským združeniam zákaz prevádzkovania hostinskej a výčapníckej živnosti. V okrese Kysucké Nové Mesto sa to týkalo Jenny Langovej z Kysuckého Nového Mesta, Dávida Riesza z Riečnice, Hermana Grossa z Lutíš, Michla Adlera zo Zborova nad Bystricou, Armina Linksa z Novej Bystrice a Adolfa Vulkána zo Starej Bystrice.¹⁷⁵

16. septembra 1940 vznikol nariadením číslo 222/1940 Sl. z., ÚHÚ.

V novembri 1940 sa stal Vincent Bláha dočasným správcom v obchode so zmiešaným tovarom Salamona Grossza, Gergel' František do drevoobchodu Alexandra Steinera v Čadci a Sventka Jozef do pily a obchodu s drevom Huga Frankla v Turzovke.¹⁷⁶

Koncom novembra 1940 vláda SR vydala nariadenie číslo 303/1940 Sl. z. o židovských podnikoch, tzv. druhý arizačný zákon. Ten hovoril o likvidácii židovského podniku a o prevode podniku Žida alebo židovského združenia na nežida alebo nežidovské združenie.

¹⁷¹ www.upn.gov.sk

¹⁷² GERÁT, Cit. 10, s. 194.

¹⁷³ MVSR ŠA, Cit. 8, 41/IV/1-98/555-3382 prez.

¹⁷⁴ PAŠTRNÁK, Cit. 56, s. 35.

¹⁷⁵ MVSR ŠA, Cit. 8, 1077/F/1015

¹⁷⁶ Dočasní správcovia židovských podnikov. In: Gardista, 1940, roč. 2. č. 57. s. 4.

Likvidátorom bola úradne poverená osoba, ktorá po zložení sľubu získala oprávnenie vykonať likvidáciu podniku. Za vykonanie likvidácie likvidátorovi prináležala finančná odmena. Arizáciou sa nazýval prevod majetku Židov na Nežidov. Podniky, ktoré neboli arizované, boli likvidované. V roku 1940 vlastnili Židia na Slovensku asi 12 300 podnikov. Celkovo arizovaných bolo asi 2300 podnikov, likvidácie postihli asi 10 000 židovských podnikov.

Likvidačná lehota, týmto termínom sa označovalo časové obdobie, ktoré uplynulo od doručenia, neskôr vyhlásenia rozhodnutia o likvidácii. Počas tohto obdobia mala prebehnúť samotná likvidácia. Po uplynutí likvidačnej lehoty zaniklo živnostenské oprávnenie pôvodného majiteľa. Likvidácia bola vyhlásená v Úradných novinách.¹⁷⁷

Prijatím zákona o arizácii židovských podnikov prišli majitelia o svoj majetok. Po likvidácii židovského podniku si árijec zriadil svoj podnik.

ÚHÚ v Bratislave vydal 6. februára 1941 vyhlášku číslo 5063/III/1941 o nariadení likvidácie židovských podnikov.

Vyhláška postihla Neumana Mórica z okresu Kysucké Nové Mesto a jeho obchod s dobytkom v Starej Bystrici. Šimona Riesza z okresu Kysucké Nové Mesto a jeho obchod s dobytkom v Novej Bystrici, a tiež aj Gustáva Weschsberga z okresu Kysucké Nové Mesto, ktorý prevádzkoval obchod s dobytkom v Starej Bystrici.¹⁷⁸

V marci 1941 bol dočasným správcom u Armina Weichherza, menovaný Peter Bláha a u Maximiliána Spitzera v Čadci, holičstvo a kaderníctvo to bol Ondrej Závodský.¹⁷⁹

V okrese Kysucké Nové Mesto v marci 1941 Židia priznali majetok v celkovej hodnote 4. 597. 000 Ks. Z toho pripadal na poľnohospodársky majetok 427. 000 Ks, na podnikový majetok 869. 000 Ks a na ostatný majetok 1. 954. 000 Ks. Celý tento majetok bol zaťažený sumou 828. 000 Ks. Z vykázaného majetku pripadalo na osoby fyzické 4. 282. 000 Ks a na osoby právnické 315. 000 Ks. Z uvedeného majetku pripadá na mužov 2. 165. 000 Ks a na ženy 2. 117. 000 Ks.¹⁸⁰

Likvidované židovské podniky v Kysuckom Novom Meste (okres Kysucké Nové Mesto) A. Salzer, sklenár, Armin Braun, obchod s kožou, Cecília Braunová, obchod s textilným tovarom po trhovnícky, Ida Szusová obchod so zmiešaným tovarom. V Zborove nad Bystricou (okres Kysucké Nové Mesto) Jozef Adler obchod so zmiešaným tovarom, Jozef Adler mäsiar, v Krásne nad Kysucou (Kysucké Nové Mesto) Šalamún Brichta obchoe so zmiešaným tovarom. V Starej Bystrici (okres Kysucké Nové Mesto) Emil Reisz výroba sódovej vody, Eugen

¹⁷⁷ www.upn.gov.sk

¹⁷⁸ MVSR ŠA, Cit. 8, 1089/F/27/24

¹⁷⁹ Ďalší dočasní správcovia. In: *Gardista*, 1941, roč. 3. č. 59. s. 4.

¹⁸⁰ Okres Kysucké Nové Mesto. In: *Gardista*, 1941, roč. 3. č. 57. s. 3.

Gold obchod so zmiešaným tovarom, Leopold Gold obchod so zmiešaným tovarom, Arpád Gold obchod s hydinou, Gustáv Wechsberg obchod s dobytkom, Dávid Klein predaj pálených liehových nápojov v zatvorených fľašiach, Dávid Klein obchod so zmiešaným tovarom, Arnold Kohn mäsiar, Arnold Kohn obchod s dobytkom, Gejz Kohn obchod so zmiešaným tovarom, Herman Kohn obchod s drevom. V Novej Bystrici (okres Kysucké Nové Mesto) Šimon Riesz obchod s dobytkom, Šimon Riesz mäsiar, Móric Izakovič obchod s drevom, Armin Link obchod s drevom, Ernestína Linksová obchod so zmiešaným tovarom. V Riečnici (okres Kysucké Nové Mesto) Dávid Riesz obchod so zmiešaným tovarom.¹⁸¹

Likvidované židovské podniky v Čadci (okres Čadca): Adela Hochfelderová krajčírka, Štefánia Adlerová obchod s ručnými prácami, Frida Bergofenová veľkoobchod s pivom a vínom, Izidor Blasenstein obchod so strižným materiálom po trhovecky, I. Blasenstein obchod s vajcami, Blasenseinová kramárstvo a trhovníctvo so strižným tovarom, Jetta Blasensteinová obchod s lahôdkami, Móric Blau obchod s pivom a vínom, obchod s ovocím, Alfréd Czeizsel obchod s drevom, Jozef Deutch obchod s hospodárskymi potrebami, firma Holzmann a spol. obchod s palivom, Arnošt Foldvary obchod s drevom, Ella Folkmannová predaj pečiva, František Beck čaluníctvo, Frida Hochfelderová ručná prádelňa, Izidor Gross obchod s vajcami a maslom, Šalamún Gross obchod s vajcami a maslom, Artur Grunbaum obchod s elektropotrebami, Hermína Hochfelder krajčírka, Jozef Hochfelder obuvníctvo, Melánia Hochfelderová obchod s galantériou, Natália Hochfelderová rodená Buchlerová predaj ručných prác, Simund Lowy, obchod s drevom, Marek Šlamovič obchod s udenárskymi výrobkami, obchod s drevom, Štefánia Adlerová obchod s ovocím, Henrich Weichherz obchod s vajcami a maslom, Zlatica Steinerová krajčírka, Maximilián Polizer stavebné podnikateľstvo, Eduard Reich obchod s kožou, Július Reich garbiarstvo, obchod s kožou, Marek Reich obchod s kožou, Samuel Reich obchod s kožou, Henrietta Reichová obchod s kožou, Sidónia Reichová koželužstvo, Altman Robert obchod so zmiešaným tovarom, Július Rosenzweig obchod s galantérnym tovarom, Alojz Rufeisen obchod s drevom, Š. Scheimann predaj novín, Leopold Schnurer obchod s údeninami, Adela Siegfriedová obchod so zmiešaným tovarom, Jakub Brauner obchod so zeleninou, Leo Katz hodinár, Ignác Kraus obchod s kožami, Herman Langfelder obchod so zeleninou, Michal Langfelder obchod so železom, Ernestína Langfelder obchod so zmiešaným tovarom, Maximilián Politzer murársky majster, Michal Langfelder obchod so stavebným materiálom, Moric Schwarz holič a kaderník, Marek Ofner obuvníctvo, Paulína Schlesingerová obchod so zmiešaným tovarom, Pavel Muller obchod so zmiešaným tovarom. Zo Skalitého (okres Čadca) to boli Arpád

¹⁸¹ TÓTH, Cit. 212, s. 141.

Vogel obchod s dobytkom. Z Olešnej (okres Čadca) Alfréd Czeiszel obchod s drevom, Jozef Hochfelder obchod s hydinou, obchod so strižným tovarom, predaj liehovín, obchod s drevom. Z Turzovky (okres Čadca) Móric Frankl obchod s drevom, Margita Fridnerová veľkoobchod s cukríkmi, Vojtech Glasel obchod s drevom, vodná píla, mäsiarstvo, Jozef Hochfelder obuvníctvo, Ľudovít Hochfelder obchod s vápnom, Žigmund Schultz obchod s dobytkom, Rozália Spitzová obchod so zmiešaným tovarom, Samuel Hoffmann obchod so zmiešaným tovarom, Alexander Schauer obchod s palivom, Berta Schlesingerová obchod s cukríkmi, Schulzová Bartolomejová obchod s cukríkmi, Samuel Hoffman obchod s drevom,

Ignác Zlattner obchod so zmiešaným palivom, Margita Schulzová kaderníctvo Móric Frankl vodná parná píla, Móric Kunstler holič. Z obce Svrčinovec (okres Čadca) Koloman Muller obchod so zmiešaným tovarom, obchod s poľnohospodárskymi plodinami. Z obce Vysoká nad Kysucou (okres Čadca) Herman Hochfelder obchod s dobytkom, František Hochfelder obchod s drevom, obchod s hubami, Janka Hochfelderová obchod s hubami. Z obce Makov (okres Čadca) Hugo Hochfelder obchod s drevom, Jozefína Taussingová rodená Sternová obchod s hubami, Leopoldína Hochfelderová obchod so zmiešaným tovarom. Z obce Raková (okres Čadca) to bola Žofia Hochfelderová obchod s drevom. Z obce Zákopčie (okres Čadca) Eugen Politzer obchod s drevom, vdova Johanna Politzerová obchod s hubami. Z obce Oščadnica (okres Čadca) to bola Júlia Székelyová trhovníctvo s konfekčným tovarom. A z obce Horelica (okres Čadca) Herman Weichherz obchod s drevom.¹⁸²

Za dočasných správcov domového majetku navrhovalo 6. mája 1941 obvodné notárstvo v Krásne nad Kysucou tieto osoby.

V obci Krásno nad Kysucou navrhovali pre domový majetok Jakuba Brauna číslo domu 466 Tomáš Murčo (bol nájomcom tohto domu), Štefan Truban, železničný výhybkár, Ladislav Ševce sprievodca vlakov.

Pre domový majetok Marka Brauna číslo domu 465 to boli Štefan Tvrdý kolár, Juraj Rábik robotník, Eduard Macura robotník.

Pre domový majetok Šalamona Brichtu a spol. číslo domu 172, 173, 174 navrhovali Rudolfa Bielika murára, Ambroža Macuru hostinského, Eduarda Plánku majiteľa píly, Jozefa Baláža robotníka, Gašpara Baláža penzistu, Jána Horniša krajčira, Matúša Mičicu robotníka, Justína Baláža robotníka, Ambroža Kormaneca robotníka.

V obci Zborov nad Bystricou pre domový majetok Jozefa Adlera číslo domu 160 určili správcu Filipa Koňušika hostinského, Vincenta Janasa obchodníka,

¹⁸² www.upn.gov.sk

Štefana Nánošíka robotníka. Všetci boli nájomcovia obchodných miestností u J. Adlera.

V obci Nová Bystrica v dome židovky vdovy Ernesty Linksovej číslo domu 393 sídlili žandári v jednej časti a druhej časti bývala E. Linksová s príslušníkmi domácnosti. Za dočasného správcu 6. mája 1941 navrhoval notársky úrado v Novej Bystrici

Štefana Huláka, roľníka z Novej Bystrice

Juraja Minárika, obchodníka z Novej Bystrice

Za dočasného správcu domu číslo 72 a 73, ktorého majiteľom bol Dávid Riesz navrhovali Františka Guttlea zo Starej Bystrice, Michala Bucha, roľníka z Riečnic a Adama Poništu roľníka z Riečnice.

V obci Stará Bystrica navrhovali správcov židovských domov 9. mája 1941 správcovia pre číslo domu 192, ktorého vlastníkom bol Emil Riesz bol navrhnutý František Brízgala, František Gutler, Ignác Poništ, pre číslo domu 221, vlastníka Hermana Kohna Karol Chovanec, Viktor Králik, Anton Meliš a tiež ďalší a to nájomca. Pre dom číslo 317 vlastníka Arnolda Kohna Anton Poništ, Imrich Štens, Cyril Strangel, pre dom číslo 238, vlastníčky vdovy Alžbety Goldovej to boli August Urbánek, Silvester Bubovický, Vendel Skaličan, pre dom číslo 318 vlastníka Samuela Nussbauma to boli Ľudovít Kolembus, Kornel Sušienka, Pavel Bartek, pre dom číslo 239 vlastníka Friedy Grossovej zasa Vendel Pastírik, Juraj Faktor, Lukáč Surový, pre dom číslo 332 ktorého vlastníkom bol Eugen Gold, menovali Leopolda Halvonika, Jozef Straka, Tomáš Kubík, pre dom číslo 335 vlastníkom bol Dávid Klein zasa Valenta Pastva, Viktora Faktora, Urbana Matejčíka, pre dom číslo 416 vlastníkom bol Dávid Klein to bol Adam Podmanický, Lukáč Brehovský, Šimon Zacha a tiež osoba ktorá je nájomca, pre dom číslo 405, 406, 407 to bol Viktor Žovin, Jozef Prišč, Vendelín Kuric, pre dom číslo 234 ktorého vlastníkom bol Móric Steiner to boli Bernardín Kollárik, Jozef Pastva, Gabriel Pitel a osoba ktorá je nájomcom. Pre dom číslo 95 vlastníkom bola Anna Bacman rodená Wexbergová, to boli Ladislav Ligda, Jozef Kalina, Ignác Kristek.

V obci Lutiše v dome číslo 30 vlastník Hermann Gross to boli Imrich Kanísek, Adam Skaličan, Anton Klapica.

Správco navrhoval vládny komisár obce, miestny predseda HSLS a veliteľ HG. 13. augusta 1941 urobili dodatočné návrhy na dočasných správcov pre dom číslo 228 a 313. Pre dom 228, v ktorom sídlilo potravinové družstvo a patrili Bachnerovi Samuelovi bytom Karviná, bol navrhnutý za správcu Imrich Mendl zo Starej Bystrice.

Vládny komisár navrhoval F. Brízgal, u K. Chovaneca, A. Poništu, A. Urbáneka, L. Kolembusa, V. Pastírka, L. Hlavonika, V. Pastvu, A. Podmanického, V. Žovina, B. Kollárika, L. Ligdu.

Predsedom HŠLS to boli F. Gutler, V. Králik, I. Štens, S. Dubovický, K. Sušenka, J. Faktor, J. Straka, V. Faktor, L. Brehovský, J. Prišć, J. Pastva, J. Kalina.

Veliteľom HG boli menovaní I. Poništ, A. Meliš, C. Strnádel, V. Skaličan, P. Bartek, L. Surový, T. Kubík, U. Matejčík, Š. Zachar, V. Kuric, G. Piteľ, I. Kristek.

Pre dom číslo 312, ktorý mal v prenájme Ľudovít Gerych, a ktorý patril Adele Kohnovej navrhovali správcu Valenta Pastvu zo Starej Bystrice.¹⁸³

V Turzovke v roku 1941 prešla parná píla Mórica a Huga Franklovcov v Predmieri do rúk novej firmy Pavol Sučík, Michal Chrobák a Ján Ďurkáč. Štefan Hranec arizoval hostinec Eugena Frankla, Ján Gažík hostinec Mórica Hoffmanna. Hostinec Imricha Štetinu prepísali na Štefana Mičušíka z Dlhého Poľa a koncesia Terézie Ratkayovej na Vojtecha Rajmana.

Po vykonaní deportácií Židov do koncentračných táborov ich osobné veci štátne orgány dražili na dražbách. V okrese Kysucké Nové Mesto sa podľa vyhlášky ministerstva financií konala dražba. Dražil daňový úrad 13. októbra 1942 o 9. hodine. Predmetom dražby boli bielizeň, šatstvo, prestieradlá a posteľné prádlo. Predmety prešli na štát od deportovaných židov a židovských združení.¹⁸⁴

V okrese Čadca sa začiatkom roka 1943 vyskytlo 10 prípadov keď boli židovské hnutelnosti ukrývané a následne predávané za nízke ceny. Žid Eduard Erenthál z Čadce chcel väčšie množstvo šatstva odoslať ako mydlo. Previnilci boli potrestaní pokutou. Niektoré predmety a veci na okresnom úrade odpredávali verejnou dražbou.¹⁸⁵

2.3 Prvá vlna deportácií

9. septembra 1941 vláda SR vydala nariadenie číslo 198 o právnom postavení Židov neslávne známe ako Židovský kódex. Židovský kódex obsahoval súhrnné spracovanie právnych predpisov o spoločenskej a hospodárskej degradácii židovských občanov. Táto degradácia vyvrcholila deportáciami.

Prezidentské výnimky z diskriminačných opatrení voči Židom udeľoval prezident J. Tiso.¹⁸⁶

¹⁸³ MVSR ŠA, Cit. 23, 367/1942 prez.

¹⁸⁴ MVSR ŠA, Cit. 23, 2895/1942 prez.

¹⁸⁵ MVSR ŠA, Cit. 8, 1077/1942 prez.

¹⁸⁶ TÓTH, Cit. 212, s. 83.

SR platila nacistickému Nemecku za každého Žida osídľovací poplatok vo výške 500 RM. Deportácie v roku 1942 mali v úradnej korenšpodencií označenie Akcia Dávid.¹⁸⁷

Židov povinne označovali žltou hviezdou. Posielali ich vykonávať nútené práce do pracovných táborov. V táboroch mal každý zaradený odpracovať 28 dní. V Čadci aj v Turzovke zriadili dočasné pracovné strediská. Tieto strediská boli zlikvidované koncom roka 1941 a časť židov preradili do trvalého pracovného strediska v Žiline.¹⁸⁸

V Čadci zriadili pracovný tábor pre Židov 26. septembra 1941.¹⁸⁹

Na pracovnom stredisku v Turzovke pod dozorom HG vykonávali rôzne práce, napríklad čistenie jarku ktorý tiekol stredom dediny do mlyna. Platenú prácu Židom obstarávala odbočka Ústredne Židov v Čadci jej prednostom v tom čase bol Artúr Politzer. Turzovskí Židia pracovali vo Firme Ing. J. Kowalského v Žiline – Strážove na úprave rieky Rajčanky (Jozef Frankl, Hugo Frankl, Alexander Schauer, Robert Spitz, Milan Hochfelder, Maximilian Wechsberg, Eduard Hochfelder).

V roku 1942 sa predsedníctvo HSLS uznieslo riešiť židovskú otázku. V januári 1942 HG dostala rozkaz pozbierať všetky kožušiny od Židov, ktoré boli dané frontovým vojakom. Tiež športové potreby zaistili a odoslali do Čadce. Vo februári im zobrali textil a posteľnú bielizeň.¹⁹⁰

Podľa vyhlášky ministerstva vnútra z 30. januára 1942 mali Židia, zdržujúci sa na území SR, povinnosť ohlásiť údaje k evidenčným účelom na príslušnom obecnom, obvodnom, notárskom úrade. Príslušné úrady mali vyhotoviť súpis Židov najneskoršie do 10. marca 1942.¹⁹¹

Na základe smerníc ministerstva vnútra z 28. novembra 1941 č. VI/25-287/1941 zriadili zvláštne referáty pre židovské záležitosti s pôsobnosťou pre obvody okresov Žilina, Ilava, Púchov, Považská Bystrica, Veľká Bytča, Čadca a Kysucké Nové Mesto. Úlohou referátu bolo zostaviť a viesť zoznam Židov bývajúcich v obciach obvodu. Termín na dodanie evidenčných hárkov určili do 15. februára 1942.¹⁹²

Súpis Židov z februára 1942 v okrese Kysucké Nové Mesto Židia a príslušné orgány štátnej správy vykonali následovne.

Vdova Kubičková sa v Kysuckom Novom Meste nezdržiavala – adresa neznáma. Jozef Weinberger z Kysuckého Nového Mesta sa pýtal, či podlieha

¹⁸⁷ TÓTH, Cit. 212, s. 141.

¹⁸⁸ GERÁT, Cit. 10, s. 195.

¹⁸⁹ www.eobce.sk

¹⁹⁰ GERÁT, Cit. 10, s. 195.

¹⁹¹ Súpis Židov. In: *Gardista*, 1942, roč. 4. č. 39. s. 3.

¹⁹² MVSR ŠA, Cit. 51, 92/1942 prez.

súpisu nakoľko vlastný byt nemá. Podľa nariadenia evidenčný hárok musel vyplniť každý židovský majiteľ bytu.

K stanovenému dňu nedodal evidenčný hárok Žid Riesz z Reičnice. Dodatočne evidenčné hárkky dodali:

Adolf Joachimovič, Artúr Salcer, Lotty Weilová, Valéria Politzerová, Amália Winterová, Jenny Langová, Arpád Polláček, vdova Ida Szuszová, Hugo Fuchs, Móric Schlanger, Margit Schlanger, Jozef Weinberger, vodva Kubičková, všetci z Kysuckého Nového Mesta. Dr. Karol Neumann z obce Ochodnica a Jozef Adler zo Zborova nad Bystricou. Z obce Stará Bystrica to boli Jozef Neufeld, vdova Paula Vulkán, vdova Alžbeta Goldová, Emil Riesz, Móric Izakovič, Arnold Kohn, Samuel Nuussbaum, Herman Kohn, vdova Ernestína Linksová. Z obce Lutiše bol Heman Gross, z obce Vranie Anna Schachter a z obce Krásno nad Kysucou boli Fanny Klein, Salamon Brichta.

Okresná pobočka Ústredne Židov odoberala tieto evidenčné hárkky od jednotlivých Židov. Cena jedného háрку predstavovala 1 Ks za jeden kus. Tieto hárkky si Židia povinne kupovali za svoje peniaze. Ústredňa Židov zasielala hárkky okresnému úradu.¹⁹³

Hnutelné veci deportovaných Židov spísali a predávali na verejných dražbách.

25. februára 1942 previedli prezentáciu Židov od 16 do 45 roku.¹⁹⁴

Presne o mesiac, 25. marca 1942, z Popradu do Osvienčimu vypravili prvý transport židovských obyvateľov zo Slovenska. O dva mesiace od tohto transportu 15. mája 1942 snem SR legalizoval deportácie ústavným zákonom o vyst'ahovaní Židov. Deportácie Židov trvali do októbra 1942, kedy boli po rozsiahlych protestoch zastavené.

Občania židovskej národnosti dostávali zvoľavacie lístky podľa súpisu Židov. So sebou si mohli zobrať najnevyhnutnejšie veci maximálne do hmotnosti 25 kg. Ich ostatný majetok prepadol v prospech štátu. Daňový úrad ich predával v Turzovke na verejnej dražbe v dňoch 24. - 27. júna, 15. - 18. júla, 5. - 8. augusta 1942.

Židov najskôr sústredili v zbernom koncentračnom tábore v Žiline a odtiaľ posielali vlakmi do Poľska. V Turzovke zostalo len niekoľko Židov, z ktorých jeden mal prezidentskú výnimku.

V marci 1942 pátrala žandárska stanica v Čadci po Židovi Ladislavovi Ferberovi, ktorý sa liečil v žilinskej nemocnici, ale 7. marca 1942 po vyliečení z nemocnice ho prepustili a odcestoval na neznáme miesto.¹⁹⁵

¹⁹³ MVSR ŠA, Cit. 23, 829/1942 prez.

¹⁹⁴ STRAŇAN, Cit. 2, s. 89.

¹⁹⁵ MVSR ŠA, Cit. 8, 1089/1942

Z obce Stará Bystrica Židov sústredili 23. apríla 1942 a do zberného tábora v Žiline mohli si so sebou zobrať veci osobnej potreby do 30 kg. Odtiaľ pokračovali do koncentračného tábora v Oswienčime.

Z Turzovky 23. apríla a 4. júna 1942 odvezli Róberta Spitzu s manželkou a dieťaťom, Michala Frankla s manželkou, Eugena a Jozefa Franklovcov, Ľudovíta Hochvelderu s manželkou, dcérou a synom, Mórica Hoffmana s manželkou, Alexandra Schauera s manželkou, Vojtecha Bergera s manželkou, Vojtecha Gläsera s manželkou a synmi, Jakuba Tauba s manželkou a Ignáca Zlatnera s manželkou. Po ich odchode byty zapečatili. Ešte pred transportom spísali a zaistili u nich všetky hnutelné veci, ktoré už nesmeli predať. Tieto veci Daňový úrad predal na verejnej dražbe 24. až 27. júla, 15. až 18. júla a 5. až 8. augusta 1942.

Od júna 1942 začali hromadné deportácie. 4. júna 1942 do Čadce sústredili 188 Židov a nasledujúci deň ku nim pribudlo ďalších 10 Židov. Následne ich deportovali do strediska v Žiline. Deportáciám sa spočiatku vyhli Žida, ktorí získali prezidentskú výnimku ako potrební v regióne. Pri ďalšej nariadenej deportácii, určenej na 2. júla 1942 sa v Čadci jednalo s 9 podnikmi, ktoré zamestnávali Židov. Ani jeden z arizátorov nevydal svojich zamestnancov. Všetci vyhlásili, že ich potrebujú ako odborníkov. Všetko to bolo však iba dočasné. Židov sústredených v Žiline potom vlakmi prevážali do Poľska. Transporty už v Čadci preberali Nemci.¹⁹⁶

V júli 1942 vypukol v Oswienčime týfus. Chorým sa nedostalo lekárske ošetrovanie. V tomto období zomreli Sidónia Imerblumová a jej 10 ročný syn Ervín, Arnold Kohn a jeho manželka Hermína a 16 ročná dcéra Margita z obce Stará Bystrica. Koncom roka 1942 dokončili výstavbu krematória a proces likvidácie sa urýchlil. Vtedy zahynuli Goldovci a Wechzbergovci zo Starej Bystrice.

2.4 Druhá vlna deportácií Židov.

Po okupácii Slovenska na jeseň 1944 prezidentské výnimky pre Židov stratili akýkoľvek význam, lebo nacistické jednotky žiadne výnimky nerešpektovali. Tunajších Židov deportovali a vyvraždili podľa vlastných kritérií.¹⁹⁷

Z Čadce v tejto etape do Oswienčimu vyviezli 27 židovských obyvateľov. Väčšina z nich útrapy koncentračného tábora neprežila. Podľa sčítania obyvateľstva v roku 1921 Čadci žilo 5623 obyvateľov. Z nich sa k židovskému náboženstvu hlásilo 387 obyvateľov. Tesne pred vojnou Čadca vykazovala 396

¹⁹⁶ TÓTH, Cit. 212, s. 195.

¹⁹⁷ TÓTH, Cit. 212, s. 195.

židovských obyvateľov. Na konci roku 1944 tu evidovali len jedného obyvateľa židovskej národnosti.¹⁹⁸

Turzovka sa v roku 1944 uchádzala o kúpu nehnuteľnosti po bývalých židovských spoluobčanoch, o dom Františka Ringa, Laury Wernerovej, židovskej náboženskej obce Pod Lipami a synagógy.

3. septembra 1944 na rozkaz veliteľstva nemeckého Gestapa v Čadci mali zistiť pobyt Žida, lekárniko Vojtecha Feuermana, ktorý bol posledne zamestnaný v lekárni v Čadci. Údajne mal odísť do Žiliny ku svojej manželke Edite Feuermanovej, ktorá bývala na Orlovej ulici číslo 9. Hľadani sa v Žiline ale nenachádzali.¹⁹⁹

Po potlačení Povstania bolo:

- **vyvezených do Oswienčimu** 25. októbra 1944 – 4 osoby z Turzovky: Irena Schlezingerová, Ján Schlezinger, Mária Schultztzová, Valéria Schultztzová. Do pracovného tábora v Seredi bola odtransportovaná Irena Poláková.

- **ponechaných v pôvodnom bydlisku** boli zo zmiešaného manželstva pokrstení od narodenia 4 občania a Valéria Apfermanová (1909) ktorá bola ťažko chorá a bola umiestnená v Štátnom sirotinci v Turzovke.

- **zdržujúcich sa na neznámom mieste** – 8 osôb z Turzovky, šlo o dve rodiny, ktorým obyvatelia Turzovky poskytli úkryt. Týmto rodinám hrozilo väzenie alebo smrť.

Počas vojny vojaci zničili židovský cintorín v Turzovke. Nemeckí vojaci v ňom mali zriadenú strelnicu.

2.5 Pomoc obyvateľstva Židovským spoluobčanom

V kostoloch počas omše čítali 21. marca 1942 Pastiersky list katolíckych biskupov na Slovensku o židovskej otázke. Toto čítanie v okrese Čadca nevyvolalo žiadnu mimoriadnu odozvu. V okrese Kysucké Nové Mesto boli obyvatelia na viacerých miestach pohoršení z dôvodu prekrstenia Židov, lebo „Židia činia tak zo špekulácie alebo osobného zisku“.²⁰⁰

Arpáda Feuermana majiteľa chaty v Serafinove spolu s manželkou a dvoma deťmi odviekli do koncentračného tábora v Oswienčime. Nikto z nich sa odtiaľ nevrátil. Artúr Lichtenstern s manželkou a dcérou sa zachránili. Zachránil ich Jozef Tatarka – Gojnicek, obyvateľ osady U Čaneckých, ktorý ich ukrýval tri

¹⁹⁸ GERÁT, Cit. 10, s. 195.

¹⁹⁹ MVS SR ŠA, Cit. 8, 1015/F

²⁰⁰ MVS SR ŠA, Cit. 8, 58/I/1-287/8-2661 prez.

roky, až do konca druhej svetovej vojny. Za tento humánný čin ho vláda štátu Izrael vyznamenala čestným titulom Spravodlivý medzi národmi.²⁰¹

Židovskú obchodníčku Malvínu Dostálovú, skrývala a zachránila počas vojny rodina Cholujová U Kúrňavy.²⁰²

Rodina Hochfelderová Jozef a Helena (1889) sa ukrývali v Dlhej nad Kysucou, väčšinou u rodiny Jantošíkovej. Potraviny im posielali viaceré rodiny z Turzovky. Katarína Sadleková, dekan Karol Točík a iní. Ich syn Milan (1922) bojoval s partizánmi. Skončenia vojny sa dožili len syn a matka. Otec tragicky zahynul.

Rodina Jakubovičová – Jurecká: Rodina zmenila priezvisko z Jakubovičovej na Jureckú v roku 1943. Jurecký Vojtech (1913) bol miestnym lekárnikom. Skrýval sa s manželkou Zorou – Annou (1915) synom Petrom (1942) a so svojimi rodičmi otcom Jozefom (1884) a matkou Šarlotou – Karolínou (1885). Často menili úkryt. Významnú pomoc im poskytla rodina učiteľa Mačáka z Klína. Schovávali ich na Košariskách, kam ich prevážali vo fúre sena. V Turkove u rodiny Jarošovej, v Klokočove u rodiny Zuzany Hlubočanovej, úkryt našli aj u rodiny Chrenšťovej v o Veľkom Rovnom a priamo v centre obce u rodiny Alojza Dlhopolčeka. Po skončení vojny žili v Turzovke, neskôr sa presťahovali na východné Slovensko a odtiaľ emigrovali do Izraela.

²⁰¹ www.skality.sk

²⁰² CHOLUJ, Cit. 126, s. 18.

3 PROTIFAŠISTICKÝ ODBOJ, SNP, OSLOBODENIE

3.1 Počiatky odboja v oblasti Kysúc

Podľa autorov knihy Spoločne v boji proti fašizmu bol na Kysuciach protifašistický odboj najslabší na Slovensku. O príčinách už bola reč. Najviac slovenského obyvateľstva v oboch okresoch. Z nich drvivá väčšina katolíkov, veľký vplyv HŠĽS a katolíckej cirkvi, málopočetnosť politických strán a ich ZO, sociálna skladba, menšie počty humanitnej a technickej unteligencie, málopočetnosť robotníckej triedy, málo študentov, učňov a skautov atď. Platí to o občianskodemokratickom odboji a ešte viac o komunistickom. Za celých 5 rokov sa na Kysuciach nevytvorilo ilegálne okresné vedenie KSS ako to bolo v iných regiónoch na Slovensku. Bunky a jednotlivci ilegálnej KSS pracovali počas obdobia trvania prvej Slovenskej republiky len v Čadci, Turzovke, Kysuckom Novom Meste a v Svrčinovci. Nejaké väčšie ilegálne občianskodemokratické skupiny na Kysuciach nevznikli a nepracovali. Odboj a opozícia sa sústredili len na propagandu proti ľudáckemu režimu, tlačenie a rozširovanie ilegálnej tlače, vyvesovanie zástav a písanie hesiel.

Najväčší prínos regiónu v odboji historici zaznamenali v roku 1939 do porážky Poľska, keď cez slovensko-poľské hranice na Kysuciach prechádzali čs. vlastenci, dobrovoľníci, vojaci, letci, dôstojníci, študenti a robotníci na čs. zahraničného vojenského odboja. 1. etapa prechodov do zahraničia od 14. marca do 1. septembra 1939 sa vyznačovala prechodmi českých a slovenských občanov cez moravsko-slovenské pomedzie Javorníky a Beskydy na Kysuce a Oravu do Poľska. Prvá vlna českých utečencov smerovala cez Slovensko do Poľska, kde sa začali formovať čs. vojenské jednotky. Veľa utečencov prechádzalo cez Javorníky a Beskydy. Na severe sa záchytnými bodmi stali Čadca a Turzovka. V Púchove sa utečenci sústreďovali u evanjelického kňaza P. Škodáčka. Prichádzali väčšinou z priestoru obce Lazy pod Makytou.²⁰³ V Javorníkoch využívali Holubyho chatu v Beskydách. Na sever sa ešte prechádzalo v katastri obcí Strelné, Květné a v priestore kóty Veľký Polom cez obce Čierne a Skalité. Využívali sa aj turistické chodníky, napr. Bumbálka-Konečná-Biely Kríž až do Turzovky. V Čadci pomáhal utečencom A. Brezány, ktorý ich prevádzal cez

²⁰³ FREMAL, K., KORIM, V., MOTOŠKA, V.: Spoločne v boji proti fašizmu. Martin : Osveta, 1984, s. 72.

poľské hranice s pomocou chatára B. Mlynčára na Veľkej Rači. Tou istou činnosťou sa zaoberal aj učiteľ meštianskej školy v Čadci P. Marušiak.²⁰⁴

V Čadci odbojári zorganizovali už na jar 1939 tajný krúžok. Krúžok tvorili Ľudovít Žilinčík miestny obchodník, Jaroslav Sláma hostinský pri hlavnej stanici v Čadci, Rudolf Grochál policajný strážnik a iní. Nadväzovali spojenie s poľskými pohraničiarimi a s ich pomocou dopravovali cez hranice do Poľska dôstojníkov a vojakov čs. armády. Touto cestou previedli do Poľska poručíka letectva Vaněka. V lete 1939 pred nemecko – poľskou vojnou hostinský Ján Sláma začal spolupracovať s poľskou spravodajskou službou, pomocou ktorej potom súdny úradník v Čadci Imrich Polák podával politické a vojenské správy zahraničnému odboju. J. Sláma spolu s pani Jesenskou získavali správy o pohyboch nemeckých vojsk a dodávali ich Poliakom. J. Sláma sa stal podozrivým a dali ho pod policajný dozor. ÚŠB a HG zaist'ovala nespoľahlivých a v Ilave ich vypočúvali vyšetrovatelia. Medzi zaistenými bol aj Jozef Štross, obchodník so zeleninou. Mnohí občania počúvali taktiež rádiové správy z Londýna a z Moskvy, odkiaľ získavali informácie o priebehu bojov v druhej svetovej vojne. J. Sláma bol stále pod policajným dozorom. Na železničnej stanici v Čadci udržiaval spojenie s dvomi nemeckými železničiarimi českej a poľskej národnosti. Prevádzali sabotážnu činnosť, sypali do mazníc nemeckých vojenských vagónov piesok.²⁰⁵

V obci Turzovka začalo niekoľko jednotlivcov ilegálnu činnosť tiež v roku 1939. Štefan Čuboň, Rudolf Jašík ml., Rudolf Zimka, Ján Okuliar urobili letákovú akciu, v ktorej vyzdvihujú spoluprácu všetkých Slovanov a povinnosť bojovať proti Nemcom. Štefan Čuboň zmenil pôsobisko a vystupoval pod menom Gregor Opial. Neskôr ilegálni pracovníci rozširovali ilegálne noviny „*Hlas ľudu*“ a „*Pravda*“. Pri vydávaní, tlačení a rozširovaní novín spolupracovali Šimon Janešík, Koloman Pilz, Štefánia Dorociaková, František Cvinček, Štefan Čuboň. Mali tiež kontakty s ilegálnymi pracovníkmi z iných krajov. Vymieňali si skúsenosti a propagačný materiál.

V tomto období vznikla v Turzovke ďalšia ilegálna skupina ktorej členmi boli Pavol a Rudolf Štefánkovci, Kotyra, Gavora, Štefan Čuboň, Rudolf Řezniček, Štefan Krištofík, Štefan a Milan Štefánkovci, Milan Horský. Skupina bola napojená na R. Viktorína zo žilinských kasární a ilegálnu organizáciu v Baťovanoch, odkiaľ prinášali letáky a pokyny.

Odbojová činnosť sa rozrástla. V obci Skalité na príprave ozbrojeného vystúpenia spolupracovalo aj okresné žandárske veliteľstvo v Čadci, s Antonom

²⁰⁴ Podrobnejšie pozri FREMAL, K.: Cesty do československého zahraničného odboja. In : Zborník Stredné Slovensko č. 7 Martin : Osveta, 1988, s. 81-89.

²⁰⁵ MVSR ŠA, Cit. 51, 173/1945 prez.

Cyprichom zo Svrčinovca, riaditeľom školy v Čiernom Ignácom Jančarom, Jozefom Hnitkom z Čadce.

Obec Skalité sa stala útočiskom pre utečencov zo Sliezska, ktorí utekali pred Nemcami, ktorí ich verbovali do armády. Michal Oravec ich umiestňoval u gazdov a zabezpečoval ich zásobovanie. Utečencov bolo asi 300 a vedeli o nich žandári aj finančná stráž.²⁰⁶

V roku 1940 si členovia ilegálnej odbojovej skupiny zabezpečili písací stroj na rozširovanie tlače a letákov. V prvej polovici 1942 sa v meste uskutočnila letáková akcia. Učitelia J. Kubík a J. Hnitka vytlačili letáky s obsahom: „*Slováci nepomáhajte Nemcom. Ničte, čo im slúži. Žiadajte svojich z frontu. Nerukujte. Preč Tuku. Smrť zradcom. Na Slovensku svitá. Rus je brat.*“²⁰⁷ J. Hnitka, bývalý člen komunistickej strany sa tiež dvakrát dostal do rúk Gestapa, kde bol vypočúvaný, ale podarilo sa mu uniknúť s falošnými dokladmi.²⁰⁸

30. apríla 1940 v noci vyvesili bývalí príslušníci komunistickej strany na telefónne stĺpy pri železničnej stanici v Kysuckom Novom Meste dva protištátne plagáty. V tú istú noc vyvesili bývalí príslušníci komunistickej strany v lese zvanom Hôrky pri Kysuckom Novom Meste dve červené vlajky. Takisto v obci Povina pri cintoríne bola na strome vyvesená vlajka a červenou farbou natreli asfaltovú cestu a popísali ju komunistickými heslami. V Budatínskej Lehote na dom hostinského pripevnili plagát a takisto aj na telefónny stĺp v obci Radoľa.

Vyšetrovaním sa zistilo, že letáky a nadpisy s nátermi previedli Róbert Dadaj z obce Povina, František Čihák z obce Povina a Ondrej Kollárik z Kysuckého Nového Mesta. Všetkých zatkli a zobrali do väzby okresného súdu.

V okrese Čadca boli tiež aktívni bývalí členovia komunistickej strany. 21. mája 1940 prevolával Štefan Sága z Rudinskej v miestnosti hostinca viackrát na slávu ČSR, vláde v Prahe a v Paríži. Z tohto dôvodu ho 29. mája 1940 vzhľadom na oslavy prvého mája umiestnili do väzby okresného súdu v Žiline.

V obci Oškerda koncom júna 1940 niekto namaloval na drevenej šope vápnom heslo „*Nech žije SSSR*“ a tiež kosák a kladivo.²⁰⁹

17. júla 1941 umiestnili do zaisťovacieho tábora v Ilave občanov z okresu Kysucké Nové Mesto Vincenta Jedináka Batika a Šimona Jakubeca pre poburovanie občanov. Pred hostincom Potravinového družstva pred pätnástimi občanmi vykrikovali: „*Nech žije rudá armáda*“ a že „*postrieliajú všetkých gardistov*“.²¹⁰

²⁰⁶ MVSR ŠA, Cit. 51, 173/1945 prez.

²⁰⁷ GERÁT, Cit. 10, s. 91.

²⁰⁸ www.jasikovekysuce.sk

²⁰⁹ MVSR ŠA, Cit. 8, 38/1/1-693/1-3397 prez.

²¹⁰ MVSR ŠA, Cit. 8, 46/III/1-18/24-5609 prez.

V obvode Čadce ich rozhodili učiteľia J. Kubík (meštianska škola) a J. Hnitka (ľudová škola). Na druhý deň nasledovalo vyšetrovanie a nasledovalo zatýkanie. Medzi zatknutých patrila aj Žid E. Taub. Nasledujúcej noci niekto rozhodil letáčky pred okresný úrad preto, aby dokázali, že štátne orgány nezatkli tých pravých rozširovateľov. Zatknutých občanov prepustili.²¹¹

Čadčianska skupina ilegálnej Komunistickej strany Slovenska (ďalej KSS) v noci na 28. januára 1942 rozhodila letáky na železničnej stanici v Čadci a po ceste smerom k Horelici. Vyzývali Slovákov, aby nebojovali, keď budú povolani do vojny.²¹²

Dva druhy letáku mali nemecký text. Jeden mal nadpis „*Deutsche Manner und Frauen!*“ a druhý „*Ergebnisse von drei kamfmonaten an der sowjetisch deutschen front!*“. Lietadlá pravdepodobne stratili orientáciu a letáky zhodili omylom nad Čadcou.

V noci z 9. na 10. septembra 1942 znovu leteli angloamerické lietadlá nad okresom Čadca, no nezhadzovali žiadne letáky ani bomby. Poplach previedla len železničná stanica v Čadci, ktorá dostala správu o nálete z Nemecka.²¹³

Jednotliví ilegálni pracovníci postupne utvárali skupiny. V jednej skupine pracovali Peter Marušiak, J. Kubík, J. Hnitka, Ladislav Novotársky, František Kollárik, Bertin Kollárik, Ondrej Kubalík, Pavoil Kubišta, Gejza Macášek, Jaroslav Polák, Milan Hirsch a iní. Táto skupina prevádzala zbierky peňazí a potravín pre partizánov a bola v spojení v Žiline s Františkom Čápom. Spojku skupiny s F. Čápom robil Pavol Kubišta. Táto skupina dodávala prostredníctvom lesníka z Oščadnice Šulca, Jaroslava Poláka a Milana Hirscha potraviny a peniaze partizánskej skupine v Oščadnici.

Ďalšiu ilegálnu skupinu tvorili Ľudovít Žilincík, Alojz Červinka, Tomáš Jahodiar, Rudolf Stiksa, Pavol Hudveggy, Eugen Slámka. Do tejto skupiny prešli z prvej skupiny J. Kubík, P. Marušiak, O. Kubalík, Pavol Kubišta a iní. P. Kubišta robil spojku so Žilinou aj naďalej. Po príchode Ignáca Jančára do skupiny s ňou nadviazali styk ilegálni pracovníci z iných obcí a skupina sa stala oficiálnym odbojovým strediskom celého okresu. Z tejto skupiny sa utvoril neskôr ilegálny národný výbor. V rámci skupiny sa na meštianskej škole v Čadci vytvoril malý krúžok pracovníkov. V ňom pracovali J. Kubík, P. Marušiak, Jaromír Mach. Rozmnožovali ilegálny časopis Útok. Školník Jozef Repka pri tom vykonával strážnu službu.²¹⁴

5V lete 1943 sa v dôsledku úspechov Červenej armády stupňuje rozklad ľudáckeho režimu, armády a štátneho aparátu.

²¹¹ MVSR ŠA, Cit.51, 173/1945 prez.

²¹² GERÁT, Cit. 10, s. 92.

²¹³ MVSR ŠA, Cit. 8, 58/I/1-271/8-2661 prez.

²¹⁴ MVSR ŠA, Cit. 23, 173/1945 prez.

18. októbra 1943 popoludní urbársky hájnik Štefan Jaroš z obce Olešná videl v lese tzv. Burkovský vrch kataster obce Olešná 4 neznámych ozbrojených mužov. O deň neskôr videl povozník Ondrej Streličák z Rakovej 4 mužov, ktorí s zdržovali v lese Bahaňa a ktorí sa od neho vyzvedali, kde sú poľovníci.²¹⁵

22. novembra 1943 a 10. decembra 1943 niekto neznámy prepiloval vedenie návestidla a predzvesti na dvojkoľajnej železničnej trati Čadca – Mosty v katastri obce Svrčinovec. Toto sa udialo pri strážnych domoch a nemohla byť daná návesť „volno“ a „stoj“. Návestidlá museli obsluhovať ručne. Následkom tejto udalosti nebola zastavená alebo spomalená doprava ale iba sťažená služba strážnikov. Po páchatelovi vyhlásili pátranie. Následne železničnú trať strážili vojenské hliadky Železničného strážneho oddielu 3 Žilina zo stanovišťa Čadca a Podzávoz.

Na jar 1944 v Čadečke zostavili plán ilegálnej činnosti a zvolili revolučný národný výbor. Predsedom sa stal J.Kubík, tajomníkom Eugen Slámka, pokladníkom Ľudovít Žilincík. Partizánskym referentom pre Čadcu a okolie Pavol Hidveghy a pre Čierne Ignác Jančár.²¹⁶

Ilegálna tlačiareň v Čadci bola vo vtedajšej Hlinkovej ulici číslo 5 v pivnici domu Jozefa Hnitku. V rokoch 1944 až 1945 tu tlačili spolu s Jozefom Kubíkom na ručne tlačiarňičke ilegálne letáky pri rôznych výročiach.

3.2 Príprava na ozbrojené vystúpenie, na Povstanie

V lete 1944 sa začala na strednom Slovensku partizánska vojna. Osobitne v Turci, v Liptove a na Horehroní. Na Kysuciach sa v tomto období neuskutočnila ani jedna ozbrojená akcia. Nemci zareagovali na partizánske akcie, začali vysielat svoje vojenské jednotky na Slovensko.

Tesne pred vypuknutím SNP v obci Makov v období druhej svetovej vojny sa začali aktivizovať členovia bývalej KSČ, ktorí v spolupráci s občanmi vytvorili ilegálny revolučný výbor. (Ing. Rudolf Kubinec, Rudolf Greguš, Ján Rečičár, Milan Šurlák, Adolf Pelár).

Myšlienky slobody a boja proti totalitnému režimu šírili tiež utečenci z nemeckých koncentračných táborov. Hornatý terén Makova im poskytoval dostatok priestoru na úkryt. Nechýbali medzi nimi aj vojaci Červenej armády. Spolupracovali s nimi aj obyvatelia obce, ktorí sa neskôr stali členmi partizánskych skupín (Pavol Podešva, Miroslav Grušpíer, Štefan Carda, Tomáš Koleňák, Pavol Bernátek, Stanislav Varecha).²¹⁷

²¹⁵ MVSR ŠA, Cit. 51, 104/1943 prez.

²¹⁶ MVSR ŠA, Cit. 51, 173/1945 prez.

²¹⁷ MARÁKY, Peter-ŠELIGA, Ladislav: *Čadca a okolie*. Martin : Osveta, n. p., 1979. 264 s., s. 85.

V lete roku 1944 sa situácia vyostrovala a prípravy na ozbrojený odpor vrcholili. Odporcovia Ľudáckeho režimu vytvárali ilegálne Revolučné národné výbory (ďalej RNV), pre utečencov v lesoch vytvárali záchytné strediská. V týchto strediskách sa nachádzali sovietski vojaci, ktorí utekali zo zajateckých táborov v Nemecku a v Poľsku.

V Turzovke vytvorili ilegálny RNV, ktorého predsedom sa stal Ján Dorociak – Podlipan, podpredsedom Štefan Čuboň, tajomníkom František Cvinček, pokladníkom Jozef Tudík, členovia boli Šimon Janešík, Štefan Dorociak, MuDr. Adolf Staneček, František Janiš, František Tunák, Štefan Štefanka a Jozef Hanzel.

Z iniciatívy čadčianskej ilegálnej skupiny sa vytvorilo záchytné stredisko pod Veľkou Račou, kde sa do vzniku Povstania podarilo sústrediť asi 100 utečencov. Zásobovanie mala na starosti čadčianska skupina.²¹⁸

V roku 1944 sovietskych utečencov z koncentračných táborov na Kysuciach pribúdalo. V lete 1944 sa v obci Olešná ukrývali piati. Záchytný tábor vytvorili v obci Rudinská potom bol premiestnený v spolupráci s lesníkom Matejom Sulcom a Jánom Pavlíkom do obce Oščadnica. V čase Povstania sa počet utečencov pohyboval okolo sto. Bola z nich vytvorená jednotka Vasiľ.²¹⁹

V lete 1944 sa konala na povale domu Ľudovíta Žilinčika, schôdzka kde sa dostavili aj zástupcovia z okresu. Jašík zo Staškova, Š. Čuboň z Turzovky. Boli prerokované prípravy povstania. V tom čase sa nachádzala v Čadci v meštianskej škole záchytná vojenská stanica pre ukrajinských utečencov, ktorí utekali pred postupujúcou Červenou armádou.²²⁰

7. júla 1944 v predpoludňajších hodinách preleteli zväzy angloamerických lietadiel, ponad okres Čadca smerom južným od nemeckých hraníc a smerovali nad okres Veľká Bytča. Prelet lietadiel hlásila žandárska stanica Čadca, Turzovka, Vysoká nad Kysucou a Staškov. Bol hlásený iba prelet bez akejkoľvek inej činnosti. Žandárska stanica Čadca našla jeden zhodený leták. Žandárska stanica Vysoká nad Kysucou na hranici svojho obvodu a Veľkého Rovného našla taktiež jeden leták. O mesiac neskôr 1944 preletel nad obcou Skalité (okres Čadca) väčší, počet nepriateľských lietadiel anglického alebo amerického pôvodu. Lietadlá preleteli smerom od Žiliny a leteli na sever, do Nemecka. Na troch miestach zhodili tri prázdne benzínové nádrže.

Toho istého dňa preletelo nad územím Staškov (okres Čadca) asi veľký počet angloamerických lietadiel smerom od juhu na sever do Nemecka. Lietadlá preleteli bez činnosti. Napoludnie preleteli nad obcou Olešná (okres Čadca) asi 30 angloamerických lietadiel vo výške asi 3500 až 4000 metrov.²²¹

²¹⁸ MARÁKY-ŠELIGA, Cit. 286, s. 92.

²¹⁹ www.snp.sk

²²⁰ MVSR ŠA, Cit. 51, 173/1945 prez.

²²¹ MVSR ŠA, Cit. 51, 676/1944 prez.

V roku 1944 pred Povstaním v obci Podvysoká Štefan Čuboň, Rudolf Jašík, a J.Hnitka urobili zbierku na zbrane. Jozef Hroš na ňu venoval 10.000 Ks, Ján Hroš 500 Ks, Anton Cisárik 5000 Ks, František Janiš 1000 Ks a Dr. Staneček obväzy.²²²

V auguste 1944 nadviazali Š. Čuboň, Rudolf Štefanka, Rudolf Jašík a J. Hnitka kontakt s poručíkom Viktorínom a poručíkom Lukáčom zo žilinskej posádky. V noci 28. augusta 1944 boli na nákladnom aute zo Žiliny privezené ďalšie zbrane a ukryli ich u Štefana Štefanku.

3.3 Povstanie na Kysuciach

29. augusta 1944 sa začalo SNP. Na Veliteľstvo pozemného vojska v Banskej Bystrici ráno telefonoval povstalecký veliteľ žilinskej posádky Jozef Dobrovodský, že Nemci v Hornom Hričove vykladajú vojenský transport.

F. Čatloš rozhlasom oznámil príchod nemeckých jednotiek na Slovensko a J. Golian vydal rozkaz : „ *Heslo, Začnite s vystáňovaním! platí od 20. 00 hod. dnešného dňa.*“.

Prápor pod velením Teodora Šlajcharta (veliteľ povstaleckého práporu žilinskej posádky) dostal úlohu obsadiť údolie rieky Kysuce severne od Brodna a prehradiť smer Čadca – Žilina, odkiaľ sa k Žiline blížili jednotky nemeckej skupiny plukovníka Juncka, prípadne podporiť predsunutú jednotku roty Česlu v priestore Čadce.²²³

Hlavným zámerom nemeckých okupačných vojsk v priestore Žiliny na začiatku SNP bolo ovládnuť a získať kontrolu nad železničnou traťou Košice – Bohumín. Zvolili si tri hlavné smery útokov: Bohumín – Čadca – Žilina, Považská Bystrica – Bytča- Žilina, Považská Bystrica – Domaniža – Rajec.²²⁴

Nemci si dali za cieľ zlikvidovať povstalcov v priestore Žilina – Martin – Ružombero. Nemci vyslali jednotky o sile dvoch plukov. Boli to skupiny von Ohlena a von Juncka. Skupina von Ohlena mala v pláne zaútočiť na Žilinu z priestoru Považská Bystrica – Kotešová – Dolný Hričov. Druhá skupina vyrazila z priestoru Lieskovec - Krásno – Čadca s úmyslom obsadiť Ružomberok.²²⁵

29. augusta 1944 sa v okrese Kysucké Nové Mesto v sídle okresu objavila vojenská hliadka na motorovej trojkolke. Hliadka zdravila slovenských vojakov

²²² MVSR ŠA, Cit. 51, 154/1945 prez.

²²³ Žilina v Slovenskom národnom povstaní. In: *Žilinský večerník*, 2007, roč. 17. č. 27. s. 5.

²²⁴ Nástup žilinskej posádky do Povstania. In: *Vojenská história*, 1999, č. 1. s. 86.

²²⁵ KLIMENT-NAKLÁDAL, Cit. 64, s. 111.

od odvodnej komisie zdvihnutou päšťou a oznamovala im, že v Žiline je strel'ba proti Nemcom a že vojenské sklady rozdávaajú zbrane civilným občanom, aby šli bojovať proti Nemcom. Tieto správy prinášali aj robotníci vracajúci sa zo Žiliny. Niektorí občania odchádzali do Žiliny po zbrane. Po okrese hliadkovali ozbrojené vojenské jednotky. Žandári sa snažili udržiavať poriadok, aby nedošlo k strel'be a rabovaniu.

29. augusta 1944 odcestovali do Žiliny J. Hnitka a Pavol Hidveggy. V Turzovke očakávali zásielku zbraní. Do Čadce sa dostavili partizáni z Oščadnice. Bola vytvorená čata a velenie prevzal nadporučík v zálohe J. Hnitka. Zajali nemeckých vojakov železničného veliteľstva. Slovenskí žandári sa pridali k Povstaniu. Miestni Nemci boli ihneď zaistení.

V tú istú noc povstalci obsadili úsek železnice medzi obcou Brodno a Kysucké Nové Mesto.²²⁶ 29. augusta 1944 v odpoľudňajších hodinách došli na do Čadce povstalci a rozdávali zbrane. V Čadci prepadli budovu Nemeckého poľného žandárstva a jednu osobu usmrtili.²²⁷

Partizánsky oddiel z I. partizánskej brigády M. R. Štefánika sa v počte 28 mužov večer 29. augusta 1944 pred blížiacimi sa Nemcami stiahol do hôr smerom k Turzovke. V horách sa k oddielu pridala tiež čadčianska skupina v počte 11 mužov. Oddiel sa skladal z 39 mužov. Členmi tohto oddielu boli Ján Dorociak, R. Štefanka, Š. Čuboň, R. Jašík, Jozef Hnitka, M. Štefanka, M. Hochfelder, P. Štefanka.

29. augusta 1944 povstalci prepadli žandársku stanicu vo Vysokej nad Kysucou.²²⁸ K hlavným organizátorom Povstania v obci Skalité patrili M. Oravec.²²⁹

Väčšie sily sústredili Nemci v Turzovke a na slovensko – moravskom pohraničí, aby zabránili rozšíreniu povstania na Moravu. Nemci svoje vojenské jednotky rozmiestnili vo Vsetíne, Veľkých Karloviciach, Rožňove, Frenštáte.²³⁰

Prvý a hlavný úder nemeckých jednotiek smeroval na Žilinu. Už 29. augusta 1944 zaujali nemecké jednotky južné svahy Beskýd v oblasti Jablunkov – Mosty. O 3.00 hodine ráno 30. augusta 1944 prekročili nemecké okupačné jednotky slovenské hranice a postupovali do oblasti Čadce. Žilinu obsadilo okupačné vojsko 30. augusta 1944 vo večerných hodinách.²³¹

Ráno 30. augusta 1944 začala nemecká armáda obsadzovať Čadcu. Povstalci ustupovali pred Nemcami smerom do Žiliny, alebo cez hory do Strečna. Pred

²²⁶ MVSĽ ŠA, Cit. 8, 644/VEC/275/31 prez.

²²⁷ MVSĽ ŠA, Cit. 8, 46/III/1-18/24-5609 prez.

²²⁸ GERÁT, Cit. 10, s. 92.

²²⁹ MVSĽ ŠA, Cit. 51, 198/1945

²³⁰ MVSĽ ŠA, Cit. 51, 298/1945

²³¹ www.zilinskývečerník.sk

Nemcami utekajúci 18. ročný mladík František Kormanec v Krásne nad Kysucou bol zastrelený. Pavol Jozefík takisto utekal pred nemeckým vojskom, nezostal stáť, no ten strelnému zraneniu nepodľahol. Na výzvu notárskeho úradu sa obyvateľstvo vrátilo domov z polí a hôr. Nemeckí vojaci postupovali smerom na Žilinu. 31. augusta 1944 prišlo do sídla okresu 120 nemeckých žandárov. Obyvatelia odovzdávali zbrane.²³²

Okresný úrad v Čadci vyzval 31. augusta 1944 všetkých občanov, aby zachovali kľud a poriadok. Tí, ktorí opustili domovy, sa mali vrátiť. Na tých, čo sa vrátili, sa vzťahovala všeobecná amnestia prezidenta J. Tisa. V zmysle stanného práva sa občania mohli mimo domu zdržiavať od rána 6.00 hod do večera 19.00 hod.²³³

Povstalci ustupovali do Žiliny. Medzi nimi aj I. Polák, J.Hnitka, J.Polák, M. Hirsch, P. Mrušiak, František Zákopčan, František Zakopčan, Ján Lorek, Ján Stenclák. V horách zostali Ladislav Novotársky, Rudolf Stiksa, Daniel Konečný, bratia Kollárovci, Pavol Valášek, Ondrej Kubalík, Dušan Viest, Alexander Adamica.

V Čadci prebiehalo zatýkanie. Nemci zatkli Bohuškava Smutníka, Rudolfa Grochála, Gustáva Tvrdeho, Gejzu Adamicu, Milana Šurláka, Jozefa Moravca, Jozefa Palucha, Michala Kupku. Tiež zatkli všetkých Židov, ktorí zostali v Čadci a neukryli sa A. Haasa s manželkou, Ľudovíta Reicha, Jozefa Weisza s manželkou a dcérkou aj s otcom. Jozefa Braunera, Ernu Žilinčikovu manželka E. Žilinčika bola tiež zatknutá hoci bola prekrstená. Alexander Steiner s manželkou. B. Smutníka ako občan Protektorátu Čechy a Morava po krátkom súde a a mučení zastrelili. Ostatných odviezli do koncentračného tábora v Osvienčime.²³⁴

Po obsadení Čadce Nemcami povstalci ustupovali z Turzovky do hôr smerom na Semeteš. Niektorí povstalci zostali v horách a iní sa vrátili do dediny, kde pracovali v ilegalite. Hlavným iniciátorom odbojovej práce sa stal František Cvinček. K jeho spolupracovníkom patrili Šimon Janešík, Anton Komoráš, Jozef Tudík, František Janiš, Staneček a iní. Krycia značka všetkých bola Karl a každý člen mal aj svoje číslo.

Nemeckí vojaci bez vážneho odporu obsadili Kysuce, a po obsadení Žiliny ponechali menšie okupačné posádky v Čadci a Kysuckom Novom Meste.²³⁵

²³² MVSR ŠA, Cit. 8, 55/V/1-43/48-3312 prez.

²³³ MVSR ŠA, Cit. 51, 219/1944 prez.

²³⁴ MVSR ŠA, Cit. 51, 298/1945 prez.

²³⁵ MVSR ŠA, Cit. 51, 173/1945 prez.

3.4 Odboj na Kysuciach od jesene 1944 do konca druhej svetovej vojny

V partizánskej vojne v horách na jeseň a v zime 1944/1945 na Kysuciach pôsobili početné partizánske jednotky, odiely a brigády. Na Kysuciach a v priestore Čadca-Turzovka bojoval partizánsky oddiel Za vlasť (Za rodinu) pod velením M. J. Saveljeva. V Beskydách a Javorníkoch pôsobil oddiel Rodina (Vlasť) A. A. Garnického, ktorý kontroloval údolie rieky Kysuca a svojou bojovou činnosťou zasahoval na Moravu. V okolí Makova sa nachádzal oddiel Sloboda pod velením kpt. Čočujeva. Zo severnej strany Moravy na slovenské územie podnikali bojové akcie jednotky z partizánskej brigády Jána Žižku z trocnova – npor. J. Ušiak a po jeho smrti mjr. D.B. Murzin. Južná časť Javorníkov bola pod kontrolou 1., 2. a 3. oddielu z II. Stalinovej brigády a oddielu kpt. Niščimenka-Bel'avského. Na severozápadné Slovensko prišli v apríli 1945 aj partizánsky zväzok Suvorov (D.M. Rezuto, V. I. Klovov) a Slovenská národná brigáda pod velením K.K. Popova – prechod brigády na Moravu.

V prvých septembrových dňoch organizovali niektoré partizánske skupiny diverzné akcie. Mínske družstvá skupiny Vpred pod vedením Morského, Tichonova a iných robili prepadové akcie pri Kysuckom Novom Meste, Krásne nad Kysucou, Makove. Skupina Vpred bola zložená z 8 ľudí. Popri skupine Vpred tu pôsobila aj skupina Igor a skupina Signál. Všetky spomínané jednotky prešli na Oravu.

3. septembra 1944 prepadli partizáni stanicu v Makove, kde sa prestrelky zúčastnilo i Gestapo.²³⁶ Na ďalší deň v obci Nesluša partizáni prepadli žandársku stanicu a žandárov odzbrojili.²³⁷ V obci Vysoká nad Kysucou vznikol partizánsky oddiel Za vlasť, ktorému veliteľil Rus Pavol Belonga. Oddiel v oblasti pôsobil od septembra 1944 až do mája 1945.²³⁸

Vojenské veliteľstvo nemeckej brannej moci v Čadci vyzvalo začiatkom septembra 1944 všetkých obyvateľov okresu, aby odovzdali zbrane a ďalekohľady. Zbrane bolo nutné odovzdať do 6. septembra 1944 do 12. hodiny na príslušnej žandárskej stanici alebo obecnom úrade. U koho by zbrane našli po tomto termíne, potrestali by ich podľa stanného práva.²³⁹

Od 7. septembra 1944 civilné obyvateľstvo na príkaz miestneho veliteľa nemeckej brannej moci v Čadci sa muselo povinne zúčastniť na kopaní zákopov

²³⁶ GERÁT, Cit. 10, s. 92.

²³⁷ MVSR ŠA, Cit. 8, 38/1/1-693/1-3397 prez.

²³⁸ MVSR ŠA, Cit. 51, 111/1945 prez.

²³⁹ MVSR ŠA, Cit. 51, 218/1944 prez.

pri Svrčinovci a v Čiernom. Týchto prác sa zúčastňovali občania od 16 do 60 rokov. Na základe nariadenia ministerstva vnútra musela obec svojím robotníkom pracujúcim na týchto prácach vyplatiť mzdu.

V tento deň Nemci odzbrojili príslušníkov žandárskej stanice Turzovka (okres Čadca) Tiboar Fodora a Michala Tereka, Augustína Mihalka a Pavola Čupku – Závodného. Nemci ich odviezli do Tešína (toho času súčasť Nemeckej ríše), kde ich internovali až do 28. septembra 1944. Na žandárskej stanici ponechali Jozefa Mitáša, aby strážil stanicu.

O deň neskôr 8. septembra popoludní povstalci odzbrojili žandársku stanicu v Novej Bystrici. Povstalci na druhý deň v sile asi 30 mužov znova vnikli do žandárskej stanice, poškodili telefón a odišli na obvodný notársky úrad, kde pod terorom a hrozbou zastrelenia si vynútili na Alexandrovi Martincovi vydanie obecných peňazí. A. Martinec im vydal 4 020 Ks.

9. septembra 1944 večer partizáni navštívili Notársky úrad v Novej Bystrici. Z pokladne zobrali 4020 Ks. Zanechali potvrdenie, že suma, že sumu zhabali na účel partizánskej akcie. Skupinu tvorilo 15 ozbrojencov a pod vedením muža ruskej národnosti, ostatní boli Slováci.

O deň neskôr povstalci vnikli do žandárskej stanice v obci Stará Bystrica, odzbrojili žandárov a takisto odzbrojili aj finančnú stráž. Keď boli Nemci informovaní o odzbrojení žandárov v Starej a Novej Bystrici vyslali tam o pár dní neskôr svoje vojsko. Internovali všetkých žandárov do Hornej Rycerky (Poľsko).

V tento deň tiež v katastri obce Krásno nad Kysucou partizáni vyhodili dva vlaky. Usmrtený bol brzdár Agustín Bulva z Čadce. Na kopanie zákopov nasadili medzi Čadcou a Svrčinovcom 3000 obyvateľov. 11. septembra 1944 večer nastal výbuch v katastri obce Krásno nad Kysucou pri prechode nákladného vlaku. Usmrtený bol vlakvedúci Pavol Šurman zo Svrčinovca. Povstalci a hlavne pseudopovstalci neprepadávali len úrady ale aj hostince, obchody, farské úrady, ale aj domy zámožnejších občanov. Vynucovali si peniaze, potraviny, liehoviny.

V obci Riečnica niekoľkokrát prepadli starostu obce a hostinského Františka Guttlera. Spôsobili mu škodu 40 000 Ks. V obci Riečnica vyrabovali aj nadlesného Bedřicha Rosenauera. Škodu odhadli na 100 000 Ks. Na rímsko katolíckom farárovi Matejovi Zbojovi si zasa nečakaní návštevníci vynútili stravu a zobrali mu potraviny v hodnote 6000 Ks. Organista František Vítek utrpel škodu 2000 Ks. Na živote ohrozovali aj riaditeľa školy Jozefa Zboju. Pseudopovstalci v obci Riečnica zapríčinili škodu tiež Antnovi Garelovi a to sumou 15 000 Ks.²⁴⁰

V obci Nová Bystrica utrpel Jozef Škorvaga starosta obce, ktorý vlastnil aj hostinec škodu pod hrozbou zastrelenia 10 000 Ks. Prepadnutí bol tiež farár Jozef Dvonč, ktorý utrpel škodu 15000 Ks. Hostinsky Ján Hanidžár mal škodu na

²⁴⁰ MVSR ŠA, Cit. 8, 886/A/66/10 prez.

tovare 2000 Ks. Rabujúci pseudopartizáni videli, že im nikto nekladie odpor, tak boli čoraz odvážnejší. V obci Stará Bystrica prišli na Poštový úrad a terorom si vynútili 1900 Ks. Na notárskom úrade zasa sumu 500 Ks.²⁴¹ Partizáni sa zmocnili peňazí v Starej a Novej Bystrici, určených na podporu rodín, ktoré mali svojich príbuzných na vojne. Medzi početnými partizánskymi skupinami, ktoré mali za cieľ bojovať proti okupantom, sa našli aj pseudopartizánske jednotky. Zvlášť na severozápadnom Slovensku sa rozšírili tieto skupiny a vyvíjali takú činnosť, ktorú rozhodne nemožno označiť za protifašistickú. Okrádali civilné obyvateľstvo a neraz i vraždili nevinných ľudí. Vražda Starobystričana Gallusa Mešťánka 2. októbra 1944 je smutným príkladom. Pred tým ale došlo k rabovaniu jeho majetku vo výške 60 000 Ks.²⁴² Partizáni v obci Zborov nad Bystricou prepadli starostu obce Jána Jendrišáka a predsedu miestnej organizácie HSLS Ľudovíta Stasinku, ktorých vyrabovali. J. Jendrišák a L. Stasinka utiekli do Žiliny, lebo sa dopočuli, že majú byť odvlčení. V októbri prišla skupinka partizánov neznámej národnosti k hostinskému Ľudovítovi Hoštiakovi v Novej Bystrici – Vychylovke a odcudzili mu liehoviny a peniaze. Škoda dosiahla výšku 30 000 Ks. V obci Riečnica zasa vnikli do Potravinového družstva a zobrali potraviny a liehoviny.

Partizáni sa usadili v lesoch v katastri obce Nesluša a Rudinská a vo večerných hodinách sa objavovali v osadách, kde prepádali obyvateľov. Napríklad prepadli obchodníka Petra Korbaša a ten utrpel škodu 12 417 Ks. V obci Nesluša asi 40 členná skupina partizánov ozbrojená automatickými zbraňami, granátmi a guľometom prepadla obchodníka Štefana Špiriaka ktorého olúpili o sumu 15 000 Ks. Vdove Márii Valiaškovej zhabali konfekčný tovar v hodnote 23 700 Ks. V Potravinovom družstve v obci Riečnica partizáni zobrali tovar v hodnote 2335 Ks.

26. novembra 1944 vo večerných hodinách v obci Nesluša v osade Kantorov partizáni prepadli Pavla Vangorika a olúpili ho o potraviny, šatstvo a peňažnú hotovosť. P. Vangorik utrpel škodu 3500 Ks. Ďalšia skupina partizánov v ten istý deň a v tej istej obci navštívila obchodníka Mateja Grešáka. Zobrali mu tovar v hodnote 3000 Ks. Na samote Ondruškovci partizáni „navštívili“ občana Ján Ploštica, ktorý touto návštevou utrpel škodu 1200 Ks. V obci Nesluša sa objavili partizáni začiatkom novembra u obchodníka Štefana Špiriaka, ktorého okradli o hotovosť 1500 Ks. Nútili ho pod vyhrážkou zastrelenia, aby im vydal 150 000 Ks. Keď ich nemal pri sebe, tak ho nútili, aby si ich šiel požičať od známych. Nakoniec od svojej požiadavky partizáni ustúpili. Medzi partizánmi - lupičmi bol ľudmi spoznaný Rudolf Mlich Šagala, obyvateľ Rudinskej.²⁴³ Ozbrojenci tiež vnikli do domu roľníka Jána Ráčeka v Zákopčí a olúpili ho o všetku obuv

²⁴¹ MVS SR ŠA, Cit. 8, 55/V/1-43/48-3312 prez.

²⁴² MVS SR ŠA, Cit. 8, 68/IV/1-85/4-1944 prez.

²⁴³ MVS SR ŠA, Cit. 8, 68/IV/1-85/4-1944 prez.

a oblečenie, čím mu spôsobili škodu 15 000 Ks. Obyvateľstvo obce Zákopčie muselo znášať okrádanie pseudopartizánmi. Žandárske stanice nezvládali ochranu obyvateľstva z dôvodu nízkeho stavu žandárov a slabej výzbroje.

Takisto aj partizáni v obvode okresu Čadca prepadávali obyvateľstvo, najviac v čase v noci zo soboty na nedeľu alebo z nedele na pondelok. Túto partizánsku činnosť tlmilo nemecké vojsko, ktoré bolo ubytované v obci Makov v sile 120 vojakov a v obci Vysoká nad Kysucou v sile asi 60 vojakov. Vojaci v obci Makov a v obci Vysoká nad Kysucou robili denne výpady do lesov a do osád na samotách. Pri tom výpade 21. decembra 1944 v obci Vysoká nad Kysucou na samote Predná Šatina v byte Jána Galuščáka zastrelil ruského partizána Petro Petroviča Bielohova.²⁴⁴ Traja ozbrojenci tiež navštívili obchodníka Štefana Cipára z Vysokej nad Kysucou v osade Semeteš, ktorého donútili, aby im vydal 500 Ks. Tento im 500 Ks vydal pod hrozbou zastrelenia. Okrem peňazí mu zobrali aj 3 litre slivovice v hodnote 340 Ks.

31. decembra 1944 pred polnocou prepadli 3 neznámi ozbrojenci obchodníka s rozličným tovarom Jána Helienka z obce Vysoká nad Kysucou osada Vrch Rieka, ktorému z obchodu ukradli 1 liter slivovice a cukríky. Všetko v hodnote 210 Ks.

Na Nový rok navštívili 5 partizáni hájnika Jána Mudrika v Rakovej (okres Čadca) a zobrali mu 150 Ks v hotovosti a pečivo. Najskôr predstierali, že sú nemeckí vojaci, až po chvíľke sa priznali, že sú partizáni. Pseudopartizáni aj naďalej prepadávali obyvateľov. Posádky nemeckých a ukrajinských vojakov robili aj naďalej výpady do lesov, osád a na samoty.²⁴⁵ 4. januára 1945 prišli do obce Vysoká nad Kysucou do osady Šatina k domu Jána Hazuchu a Jána Galuštiaka ozbrojení muži, ktorí obkolesili dom. Majiteľov domu prinútili otvoriť a vypýtali si petrolej, ktorým dom pooblievali. V dome potom Jána Hazuchu a Jána Galuštiaka zastrelili a dom zapálili.

V obci Vysoká nad Kysucou zobrali šiesti ozbrojenci občanovi Jánovi Chrbíkovi domáce klobásy, batoh, čižmy, všetko v hodnote 3000 Ks. V tejto obci tiež prepadli rím. kat. faru, kde ozbrojenci ukradli nezistené množstvo peňazí, ktoré Cirkev vybrala od veriacich za dodanie kalendárov na rok 1945.

Partizáni od 29. augusta 1944 do 31. decembra 1944 v okrese Kysucké Nové Mesto spôsobili svojou činnosťou škodu na verejnom a súkromnom majetku podľa odhadu úradov v tom čase okolo 9 000 000 Ks. Do tejto sumy boli zahrnuté aj majetkové straty na železnici.

Keďže „návštevy“ partizánov u občanov sa množili, veliteľstvo ukrajinských esesákov pod nemeckým vedením urobilo voči týmto partizánom rôzne akcie.²⁴⁶

²⁴⁴ MVSР ŠA, 75/IV/1-86/4-917 prez.

²⁴⁵ MVSР ŠA, Cit. 8, 75/IV/1-86/4-917 prez.

²⁴⁶ MVSР ŠA, Cit. 8, 68/IV/1-85/4-1944 prez.

Po zintenzívnení nemeckých hliadok partizáni prestali prepadať občanov. Takéto výčiny partizánov neboli v odbornej literatúre do roku 1989 spracované a už vôbec sa o nich nepísalo. Keďže na Kysuciach ich bolo najviac autor práce pokladal za vhodné vymenovať väčšinu z nich, aby si čitateľ urobil názor aj o takejto stránke partizánskej vojny an Slovensku.

V septembri a októbri 1944 začala na území Kysúc operovať partizánska jednotka M. J. Savel'jeva. Jej jadro sa utvorilo v priestore Veľký Polom, kde v septembri 1944 vysadili 16 členný výsadok. V Makove tomuto oddielu robili spojku Pavol Podešva a Milan Šurlák, majiteľ hostinca ich zásoboval potravinami. K odboju sa pridali aj príslušníci finančnej stráže, najmä Michal Lipčák.²⁴⁷

Počas októbra jeho stav vzrástol asi na 70 ľudí a presunul sa na kopanice v Dlhom Poli, kde sa dostal do obklúčenia, neskôr ho Nemci počas protipovstaleckých bojov rozbili. Niektorí partizáni sa ukryli v hájovni a zvyšok prešiel do Nesluškých vrchov. Hájovňu nemeckí vojaci prepadli a partizánov zajali. Do konca októbra stav jednotky vzrástol asi na 60 ľudí a delil sa na niekoľko mínerských skupín. Tieto skupiny podnikali diverzné akcie na úsekoch Čadca – Žilina – Bytča a Púchov – Vsetín.

V oblasti Turzovky a Makovských hôr operovala tiež skupina V. oddiel pod velením J. Dorociaka. Tento oddiel uskutočnil niekoľko prepádov žandárskych staníc a pohraničnej stráže, zúčastnil sa bojov na strane II. Štefánikovej brigády v boji o Rajeckú dolinu. Po smrti J. Dorociaka Nemci oddiel prepadli na jeho základni na Bačovisku. Zvyšky oddielu potom splynula so skupinou Za vlasť.²⁴⁸

Na Kysuckej vrchovine pôsobila partizánska skupina na čele s policajným strážmajstrom Hulínom. Vo výzbroji mala tri guľomety, pušky a granáty. Skupina nadviazala spojenie s Alexejom Orlovom, ktorý operoval v priestore Čadca – Stará Bystrica. Neskôr po stretnutiach s Nemcami sa Hulínová skupina rozpadla. Partizánska jednotka Hulín – Orlov, ktorá operovala v Kysuckej vrchovine, uskutočnila v noci 16. septembra 1944 diverznú akciu. Zničila telefónne spojenie v dĺžke 6 kilometrov medzi obcami Zborov a Stará Bystrica, pričom v Klubine vyhodila most.

Nemci na odvetu uskutočnili z Čadce tresnú výpravu, vypálili obchod Gašpara Strnádra z Radôstky a jeho samého popravili pred vlastným domom. Skupina 15 mužov povstalcov na čele s veliteľom Šteinerom zničila železničný drevený most úzkokoľajky v osade Slezáková, poliala ho petrolejom a podpálila.²⁴⁹

V polovici septembra došlo na ceste Čadca - Turzovka k prepadu transportu nemeckých vojenských áut a odzbrojenej finančnej strážnice v Turzovke –

²⁴⁷ www.snp.sk

²⁴⁸ www.snp.sk

²⁴⁹ www.snp.sk

Predmieri. V tomto čase na trať Žilina – Čadca položili v katastri obce Krásno nad Kysucou výbušninu, ktorá po prechode nákladného vlaku vybuchla.²⁵⁰

S územím Makova je spojená aj činnosť I. československej partizánskej brigády Jána Žižku z Trocnova. Brigáda prevádzala svoje bojové operácie v priestore obce Štiavnik, Veľké Karlovice a Makov – Trojačka. Brigáde velil Ján Ušiak a po jeho smrti D. B. Murzin. Tieto akcie súviseli s rozkazom Ukrajinského štábu partizánskeho hnutia v Kyjeve prebiť sa na Moravu a za pomoci obyvateľov tam uskutočňovať partizánsku činnosť. Brigáda sa prebila na Moravu 29. septembra 1944 v sedle vrchu Pindulu.²⁵¹

Na 25. septembra 1944 na rozkaz Popova vyrazila celá skupina o sile asi 85 mužov do Kunerádu, kde operovala až do 10. októbra 1944. Veliteľ V. oddielu J. Dorociak po schválení K. K. Popova dal rozkaz prebiť sa nazad do Kysuckých hôr.²⁵²

V obci Klubina partizáni petrolejom poliali most medzi Klubinou a Starou Bystricou a zapálili ho. Potom podpálili ďalšie tri mosty.

Pred odchodom nemeckého poľného žandárstva zo sídla okresu položili nálož na štátnu cestu pri obci Kysucký Lieskovec. Poškodené bolo len telefónne vedenie. V ten istý deň večer partizáni taktiež prepadli strážnika na elektrickej pile Filipa Ondrášika. Na pile umiestnili nálož, od jej výbuchu sa zapálila celá pila. Partizáni spustili strelbu aj na nemeckú stráž, ktorá strážila železničný most cez rieku Kysucu.

Situácia bola po odchode nemeckej polície zo sídla okresu kritická. Stále dochádzalo k prepadom a lúpeniu, a to zo strany pseudopovstalcov. Trpelo tým civilné obyvateľstvo. Žandári mali opoti prepadovým skupinám slabú vyzbroj. Od Nemcov v Žiline žiadali zbrane na ochranu osobnej a majetkovej slobody. Začiatkom októbra 1944 ozbrojili 30 mužov v Kysuckom Novom Meste. Muži strážili obec v noci proti prepadu.²⁵³

Najviac partizánov sa zdržiavalo v oblasti Bystrickej doliny, kde mali i svoje sídla. Zdržiavalo sa tu okolo 150 partizánov z oddielov Morského, Tichonova, Hulína, Šteinerja, ktoré podnikali prepadové akcie na žandárske stanice v Starej i Novej Bystrici. Podnikali tiež diverzné akcie v Bystrickej doline, zničili most v Klubine a železničný most cez rieku Bystricu pri Krásne nad Kysucou.²⁵⁴

5. októbra 1944 do sídla okresu Čadce prišli ukrajinskí dobrovoľníci zo 14. SS Galície bojujúci na nemeckej strane v sile jedného pluku. Pluk rozmiestnili do jednotlivých obcí. Obyvateľstvo v nich videlo ochrancov svojej majetkovej

²⁵⁰ MVSR ŠA, Cit. 8, 55/V/1-43/48-3312 prez.

²⁵¹ www.snp.sk

²⁵² GERÁT, Cit. 10, s. 96

²⁵³ MVSR ŠA, Cit. 8, 55/V/1-43/48-3312 prez.

²⁵⁴ www.snp.sk

a osobnej slobody. Prítomné nemecké jednotky robili v noci výpady za partizánmi.²⁵⁵

K oživeniu odboja na rozhraní katastrov obcí Makov a Bíla dochádza až po začiatkom októbra 1944, keď bola vysadená 8 členná skupina na čele s A. J. Niščimenkom, ktorý používal krycie meno Beljavskij. Skupina sa rozšírila a prijala meno I. Slovenský partizánsky oddiel Beľavského. Oddiel na slovensko – moravskom pomedzí pôsobil a do konca vojny. Z obce Makov padli počas bojov v Povstaní Pavol Bilík, Stanislav Varecha, Peter Janeka, Napoleón Rusnák.

Piaty oddiel pod vedením Popova vykonával svoju činnosť aj v októbri 1944. Skupina 5 mužov pod vedením Františka Kračalu prepadla nemecké auto na úseku Turzovka Baraňa. 17. októbra 1944 prepadol V. oddiel nemecké jednotky. V. Prestrelka trvala dve hodiny. V. oddiel bol bez strát Nemci stratili 4 vojakov a veliteľa.²⁵⁶

Nemecké jednotky pri úteku zastrelili obchodníka Gašpara Strnádela, u ktorého sa nachádzali štyria parašutisti. O život tiež prišiel pri prestrelke Jozef Lukáč z Novej Bystrice – Vychylovky, ktorý nútene viezol na voze partizánov. Partizána prenasledovali ukrajinskí dobrovoľníci, prílušníci 14. SS Galície.²⁵⁷ Koncom októbra V. oddiel prepadol nemecké gestapo v Zákopčí. Skupinu viedol Rudolf Štefanka. Poškodili nemecké vojenské auto a dvaja gestapáci zranení. Nemecké vojsko koncom októbra 1944 V. oddiel prepadlo a rozprášilo.²⁵⁸

Po obsadení Čadce vydalo nemecké velenie zákaz nočného vychádzania a rozkaz odovzdať zbrane. Gestapo zatýkalo povstalcov, ktorí nestíhali ujsť. Povstalci, ktorí odišli do priestoru Zákopčia, vytvorili partizánsku skupinu B. Kollárika, ktorá operovala na východných svahoch Javorníkov.

V októbri začali Nemci odpovedať na partizánsku výzvu aj v Starej Bystrici. Do obce Stará Bystrica prišla skupina nemeckých vojakov a ukrajinských dobrovoľníkov 14. SS Galície, ktorí sa ubytovali v dome Viktora Podmanického. Podieľali sa na stavbe opevnení a protitankových zátarasov v Zborove nad Bystricou a Krásne nad Kysucou. V druhej polovici októbra obsadil Kysucké Nové Mesto 29. peší pluk nemeckej divízie, ktorý podnikal trestné výpravy.

V. oddiel prepadol nemecké Gestapo v obci Makov. R. Štefanka viedol 10 mužov.²⁵⁹ Tento oddiel prepadol aj nemeckú automobilovú kolónu, na úseku cesty Veľké Rovné - Turzovka. Rudolf Řezníček viedol akciu 15 mužov.²⁶⁰ 30. októbra 1944 v raňajších hodinách sa partizáni pokúsili prepadnúť, ale neúspešne

²⁵⁵ MVSR ŠA, Cit. 8, 68/IV/1-85/4-1944 prez.

²⁵⁶ GERÁT, Cit. 10, s. 98.

²⁵⁷ MVSR ŠA, Cit. 8, 68/IV/1-85/4 – 1944 prez.

²⁵⁸ GERÁT, Cit. 10, s. 98.

²⁵⁹ GERÁT, Cit. 10, s. 92.

²⁶⁰ ARCHÍV MÚZEA SNP v Banskej Bystrici, Fond IV, Prírastkové číslo A76/75

menšiu nemeckú vojenskú jednotku usadenú v obci Povina, v letohrádku veľkostatkára Gejzu Csákyho. O deň neskôr v osade Veľký Potok rozprášili skupinu partizánov, ktorej velil ruský major. Nemecké jednotky ukoristili vojenský materiál rôzneho druhu, dva povozy a 6 koni. Jedeného partizána ruskej národnosti zajali.²⁶¹ O deň po tejto udalosti založili partizáni na železničnej trati v katastri obce Budatín výbušninu. Pri výbuchu bol poškodený rušeň.

V 15. novembra 1944 ráno nastal výbuch na trati Žilina – Čadca v katastri obce Dunajov, následkom výbuchu sa vykoľajil rušeň. O deň neskôr partizáni v počte 16 mužov v obci Horný Vadičov prišli do rímskokatolíckej ľudovej školy. V škole zobrali viac máp a dvom učiteľkám zobrali potraviny.

V priestore Makov – Turzovka operoval oddiel Sloboda, velil mu Nikolaj Čočujev a jeho zástupcom Filip Malík z Olešnej. Oddiel uskutočnil v novembri dva prepady nemeckých vojakov v katastri obce Makov.

30. novembra 1944 bol piaty oddiel zlikvidovaný a rozdelený na menšie skupiny, ktoré sa pridávali k iným oddielom Za vlasť, Kanalenko a ku kapitánovi špiónážnej služby Červenej armády, Belavskému.²⁶²

V 13. decembra 1944 o 6.00 hodine ráno osadu obkľúčilo 300 nemeckých vojakov. Osada bola vypálená. Ľudia z dediny urobili pre postihnutých občanov zbierku v kostole, vyzberali 4000 Ks.

Dva dni po tejto udalosti prešlo cez samotu Klín, obec Turzovka asi 100 ozbrojencov. Ozbrojenci umiestnili výbušninu na parný stroj v pile Ladislava Cisárika v Turzovke. Výbuch spôsobil požiar na zariadení a budovách v hodnote 250 000 Ks.

18. decembra 1944 nemeckí vojaci zastrelili v obci Oščadnica na samote Magura dvoch partizáni. Totožnosť jedného zistili, išlo o Alexeva Fedotieva Grigorova narodeného 20. mája 1918 v Rostovskej oblasti Czimplanská stanica. Meno druhého sa nepodarilo zistiť.

Nemci venovali pozornosť ústupovej ceste z hornej Oravy smerom na Bystrickú dolinu – Krásno nad Kysucou – Čadca. Hlavná obranná línia sa tiahla údolím rieky Kysuca. Opevňovacie práce započali koncom roku 1944 v priestore južných svahov Beskyd a to v smere Rača – Vyšné a Nižné Blato – Senkov – Skríželné – Lutiše az k severným svahom Malej Fatry.²⁶³

26. decembra 1944 výbucho míny usmrtil Jána Šimeka 23 ročného občana z Makova – Trebule číslo domu 73. Mínu položili neznámi partizáni na samote „U Mrišov“ v chotári obce Petrovice (okres Veľká Bytča) Táto mína bola určená pre nemeckých vojakov.²⁶⁴

²⁶¹ MVSR ŠA, Cit. 8, 68/IV/1-85/4-1944 prez.

²⁶² ARCHÍV MÚZEA SNP v Banskej Bystrici, Fond IV, Prírastkové číslo A 76/75

²⁶³ www.snp.sk

²⁶⁴ MVSR ŠA, Cit. 8, 75/IV/1-86/4-917 prez.

V boji proti partizánom v obci Nesluša v osade Šindelná 27. decembra 1944 padol príslušník nemeckej brannej moci Dimytrij Sitschkaryk narodený 7. decembra 1925 v Melnici. Pochovali ho na obecnom cintoríne v obci Nesluša 29. decembra 1944.²⁶⁵ V tento deň keď v Nesluši pochovávali príslušníka nemeckej brannej moci, nemeckí vojaci zastrelili v obci Makov partizána, ktorý mal pri sebe doklady na meno Karol Svoboda s miestom narodenia Brno.

Druhé obranné pásmo začali budovať v januári 1945 na úseku Rača – Vaňov vrch. V priestore obcí Zborov nad Bystricou a Krásno nad Kysucou vybudovali protitankové zátaras. Hlboký protitankový zákop zosilnený železobetónovými prekážkami sa tiahol cez obec Krásno nad Kysucou, kde nemecké velenie počítalo s časovo dlhšou obranou. Pracovnú povinnosť na kopaní zákopov a budovaní opevnení mali muži od 15 do 60 rokov. Hodinová mzda bola zvýšená z 5 Ks na 10 Ks.

Pomer obyvateľstva v okrese Kysucké Nové Mesto k nemeckým vojakom sa oproti minulosti v januári 1945 zhoršil. Príčina bola, keď pri odchode ukrajinského vojska 14. SS Galície došlo k rekvirácií koní, vozov, postrojov a neboli vydané potvrdenky. Ukrajinskí vojaci 14. SS Galície taktiež brali občanom potraviny. Po odchode ukrajinských vojakov prišlo nemecké vojsko, ktoré sa nasťahovalo do obytných domov občanov. Nemci taktiež brali obyvateľstvu drevo na kúrenie, seno, potraviny. Vyskytol sa aj prípad, keď nemeckí vojaci zobrali občanovi kravu aj s jalovicou.

Minister národnej obrany Štefan Hašík vydal vyhlášku, ktorým nariadil nástup brancov odvodového ročníka 1944 na 5. marca 1945. Branci z okresov Čadca a Kysucké Nové Mesto nastupovali do posádky Trenčín.²⁶⁶

Dňa 13. marca 1945 o 23.25 hodiny vybuchla na železničnej stanici v Čadci na výhybkách výbušnina. Výbušnina vytrhla 78 cm koľajnice a poškodila nemecký rušeň.²⁶⁷ Partizánmi z jednotky Za vlasť o dva dni neskôr zneškodnili príslušníka Gestapa v Čadci, Golfa Kurta v jeho pracovni. Na akcii sa okrem iných zúčastnili aj kysuckí partizáni Tomáš Dimek, Imrich Barčák, Ján Čuboň. Oddiel Sloboda v tento deň v obci Nesluša odzbrojil 60 maďarských vojakov a v apríli zasa oddiel POHG.

Začiatkom marca 1945 odhalilo Gestapo spravodajskú sieť Belavského, ale spojka Belavského oddielu Duchlebný včas varoval štáb na Dibálke, ktorý sa ukryl. Skupina sa potom presunula do priestoru Turzovka – Staškov, kde sa zdržiavala na Bednárskej. V priestore Makov – Turzovka oddiel Sloboda pod

²⁶⁵ MVSR ŠA, Cit. 23, 3763/1944 prez.

²⁶⁶ Nástup brancov. In: Slováč, 1945, roč. 10. č. 54.

²⁶⁷ MVSR ŠA, Cit. 8, 75/IV/1-86/4-917 prez.

vedením Čučajeva podnikal prepadové akcie žandárskych staníc a diverzné akcie na cestách.²⁶⁸

Najväčším partizánskym útvarom v oblasti Kysúc bola partizánska jednotka Za vlasť, ktorá operovala od januára 1945 v priestore Makov – Čadca, Žilina – Považská Bystrica. Spočiatku pozostávala z ôsmich Rusov, dvoch Slovákov, jedného Čecha, ktorí boli vysadení 21. januára 1945 neďaleko Makova. Po zoskoku sa presunula do osady Semeteš, kde sa im podarilo nadviazať prostredníctvom náčelníka štábu Rudolfa Jánošíka spojenie s miestnymi antifašistami. Jednotke velil A. A. Garnickij. Do skupiny prišlo 15 Kysučanov na čele s Jánom Čuboňom a jednotka sa naďalej rozrastala. Do marca 1945 sa oddiel rozrástol na 250 ľudí a začiatkom apríla 1945 mal už 450 ľudí. Vo februári sa oddiel rozdelil na tri skupiny, ktoré mali za úlohu uskutočňovať diverzné akcie.

Istým oslabením partizánskeho hnutia v tejto oblasti bolo odvolanie partizánskych skupín Vpred i zvyšky 6 – teho pluku do iných oblastí Slovenska. Toto umožnilo nemeckým vojakom, vlasovcom a POHG vykonávať trestné výpravy proti miestnemu obyvateľstvu. Trestný oddiel vlasovcov a oddiel POHG zastrelil občana Strnadla v obci Radôstka a zapálili jeho dom, v ktorom sa predtým ukrývali partizáni.²⁶⁹

V apríli 1945 sa približoval front, z tohto dôvodu prišiel do Starej Bystrice nemecký štáb. V obci rozostavili kanónovú batériu. Veliteľa štábu ubytovali vo farskej budove. Vojaci bývali v obytnom dome Alojza Prievozníka. Hneď v prvý večer zistili úmyselné poškodenie telefónneho vedenia. Sabotážna akcia sa uskutočnila aj na druhý, aj tretí deň. Veliteľ štábu vydal rozkaz popraviť 20 občanov Starej Bystrice pre výstrahu. Popravu mala vykonať špeciálna jednotka z Poľska. Poprava sa neuskutočnila z dôvodu bojových akcií. Špeciálna jednotka musela zaujať palebné postavenie v zákopoch pri Rajnohe.

Civilných občanov zastrelili vlasovci 20. apríla 1945 ako odvetu za vybuchnutú mínu. Mínu položili partizáni priamo uprostred osady Semeteš. Jej výbuch usmrtil jedného vlasovca. Osadu Semeteš ako odplatu vlasovci vypálili. Zastrelení boli títo občania: Alojz Kmecík, 31 ročný, Ernest Bojda, 38 ročný, Emil Džavík, 19 ročný, František Džavík, 25 ročný, Anton Bojda, 18 ročný, Jozef Skýpala, 51 ročný, Jozef Džavík, 38 ročný, Adam Pipík, 38 ročný, Ján Pipík, 18 ročný, Milan Pipík, 20 ročný, Jozef Bančák, 38 ročný, Jozef Pipík, 35 ročný, Jozef Gumančík, 29 ročný, Ján Bobčík st., 43 ročný, Viliam Gávor, 16 ročný, Edmund Gávor, 18 ročný, Jozef Cipko, 16 ročný, Štefan Kadúch, 28 ročný, Jozef Kadúch, 33 ročný. Upálili Jána Hazuchu, 44 ročného a Jána Galuščáka, 42 ročného.²⁷⁰ Štefana Cipára smrteľne nezranili, tak túto akciu prežil a zachránil sa.

²⁶⁸ www.snp.sk

²⁶⁹ www.snp.sk

²⁷⁰ MVSR ŠA, Cit. 51, 111/1945 prez.

3.5 Koniec druhej svetovej vojny na Kysuciach

V marci 1945 sa k obci Skalité priblížila Červená armáda. Hlavný smer postupu Červenej armády sa obci vyhol a smeroval cez Veľkú Raču do Bystrickej doliny. Obete na životoch následkom bojov boli u občanov následovné Ignác Husár, Zuzana Švancárová . Tabačárová, Rudolf Švancár, Ondrej Štrkáč, Karol Zoň a Adam Stenclák. V obci pochovali aj 2 sovietskych vojakov a 16 nemeckých vojakov. V máji padla na chotárnej hranici s Čiernym sovietska dôstojníčka. Vojaci Červenej armády do obce vstúpili dopoludnia okolo 10.00 hodiny 30. apríla 1945.²⁷¹

6. apríla 1945 oslobodili strelecké jednotky 159. pevnostnej brigády Červenej armády pod vedením Vinogradova obce Harvelka, Riečnica a Nová Bystrica. Z taktických dôvodov už nepokračovali. Bojové pole sa prenieslo na rozhranie obcí Stará a Nová Bystrica. Nemci nasadili do boja jednu pešiu divíziu na úseku Rača - Stará Bystrica – Lutiše a druhú, maďarskú divíziu v priestore Belá – Lutiše.

Po dobytí Terchovej 9. apríla 1945 zaútočili sovietske jednotky na líniu Radôstka, Lutiše, Horný a Dolný Vadičov a Kysucké Nové Mesto. Nemci do tohto priestoru prisunuli 16. maďarskú pešiu divíziu. 22. apríla bola obec Lutiše oslobodená.²⁷²

Obec Stará Bystrica oslobodila Červená armáda o štyri dni neskôr a počas bojov stratila 800 vojakov a dôstojníkov. Oslobodzovacie akcie trvali asi tri týždne.

Po dobytí obce Stará Bystrica bol celý nemecký obranný systém v Bystrickej doline rozvrátený. Sovietske jednotky mali otvorenú cestu na Čadcu. Za tri dni prenikli ku križovatke v Krásne nad Kysucou. Paralelne s východným útokom 159. pešej brigády útočil z juhovýchodu 17. gardový strelecký zbor pod vedením Medvedeva.

O tri dni neskôr bola oslobodená obec Radôstka a 30. apríla 1945 ráno o 6.30 hodine prebrodili vojská 17. gardového streleckého zboru rieku Kysucu.²⁷³

V ostravskej operácii 4. ukrajinského frontu Sovietskej armády bol zaradený i oravsko – kysucký smer, v rámci ktorého bojovala 18. sovietska armáda A. I. Gastiloviča. Vojenské jednotky tejto armády 30. apríla 1945 dobyli Kysucké Nové Mesto, odkiaľ postupovali do Nesluše a na Kýčerku. Do Kysuckého Nového Mesta 30. apríla 1945 o 6.30 hodine ráno prišli z Vadičovskej doliny vojská Červenej armády a postupovali na západ do Nesluše, Rudinskej

²⁷¹ CHOLUJ, Cit. 126, s. 19.

²⁷² PODMANICKÝ, Cit. 70, s. 183.

²⁷³ PODMANICKÝ, Cit. 70, s. 184.

a Ochodnice. Nemci pri ústupe vyhodili most Radoľa – Kysucké Nové Mesto (oblúkový). Most nahradili drevenou konštrukciou. Na nej zasiahli vojaka Červenej armády. Z obyvateľov padol v strážnom domku severne od mesta Vojtech Leuter. Celkovo padli 4 vojaci Červenej armády a 24 nemeckých vojakov.

Po prechode frontu preberali moc nové povojnové orgány štátnej správy. Prvý povojnový vlak na trati Žilina - Čadca prišiel do Kysuckého Nového Mesta 9. júna 1945.²⁷⁴ Po oslobodení Čadce postupovali sovietske vojská ďalej a 2. mája 1945 oslobodili Turzovku.²⁷⁵

Celý prvý majový deň ustupovali cez obec Turzovka od Čadce jednotky nemeckej armády a maďarskej pešej divízie smerom na Moravu. Obyvatelia Turzovky sa schovávali v pivniciach a úkrytoch. Obec držali Nemci s tromi mínometmi, umiestnenými na Vršku. Hlavné nemecké vojská opustili Turzovku 2. mája 1945 ráno o 4. hodine. O 5.30 hodine do Turzovky prišli sovietske vojská. Správy Turzovky sa ujal 3. mája 1945 národný výbor, ktorého predsedom sa stal František Cvinček.

Makov a Klokočov boli poslednými obcami regiónu Kysúc i Slovenska, oslobodenými Sovietskou armádou. Stalo sa tak 3. mája 1945, keď do obce vstúpili vojská 18. armády II. ukrajinského frontu, ktorým velil Gastilovič. 5. mája 1945 vojsko z obce odišlo a Makov vypadli z bojového pásma.

V máji 1945 obyvatelia obce Raková a Zákopčie našli v lese veľkostatku zvanom „Zeležoz“ v chotári obce Raková vo vzdialenosti asi 300 metrov od hlavnej cesty idúcej z Rakovej do Zákopčia 5 spoločných hromadných hrobov. Vyšetovaním sa zistilo, že páchatelia sem priviezli svoje obete na autách koncom marca 1945 z Čadce a na tomto mieste ich zavraždili.²⁷⁶

Za postupujúcou Červenou armádou nasledovali oddiely sovietskej tajnej polície NKVD. Tieto oddiely okrem iných nezákonných praktík vykonávali aj deportácie občanov ČSR. Deportácie občanov boli akciou veľkého rozsahu. Deportácie civilného obyvateľstva naplánovali a schválili ich na najvyšších sovietskych miestach. Občanov deportovali do Sovietskeho zväzu a zadržovali na rôzne miesta, napríklad do baní v Donbase, na Kaukaz, na Sibír a za polárny kruh. K deportáciám dochádzalo aj z dôvodu získania pracovnej sily ale aj ako akt odplaty. K internovaniu došlo dvomi spôsobmi a to hromadne, kde získali celú skupinu ľudí napríklad pod zámienkou budovania opevňovacích prác alebo individuálne, a to zatýkaním priamo v domoch alebo predvolávaním na

²⁷⁴ SRAŇAN, Cit. 2, s. 90.

²⁷⁵ PODMANICKÝ, Cit. 70, s. 184.

²⁷⁶ MVSR ŠA, Cit. 51, 141/1945

výsluch.²⁷⁷ Medzi deportovanými bol aj roľník Štefan Papík z Turzovky, narodený v roku 1899.

M. Radimák takisto deportovaný pravdepodobne zomrel v Noril'sku v západnej Sibíri v roku 1947. K deportovaným patrili z kysuckej oblasti tiež Jozef Maťašovský, Jozef Fridrich, Jozef Kišša, Rudolf Čadecký, Alojz Ďuriš, Adam Pitel, Rudolf Pitel, N. Janík, N. Kriváček, N. Škorvaga. S nimi deportovali aj asi 50 nemeckých a maďarských vojakov zajatých, vo Vadičovskej doline.²⁷⁸

²⁷⁷ POLIŠENSKÁ, Milada: *Čechoslováci v Gulagu a Československá diplomacie 1945-1953*. Bratislava : Ústav pamäti národa, 2006. s. 254. ISBN 80-7277-315-1

²⁷⁸ POLIŠENSKÁ, Cit. 366, s. 265.

ZÁVER

Cieľom rigorózneho práce bolo pokúsiť sa prostredníctvom dostupných prameňov zrekonštruovať udalosti z rokov 1938 - 1945, ktoré sa odohrali na Kysuciach. Na základe tejto rekonštrukcie možno konštatovať, že obyvateľstvo nie vždy oddane podporovalo vládnu režim. Aj keď sa na jeho začiatku podpora javila ako silnejšia, ale postupom času táto podpora upadala. Roky 1938 – 1945 priniesli Kysučanom mnohé zmeny. Najskôr Poliaci zabrali časť Kysúc, neskôr vznikla ostro strážená hranica s Protektorátom Čechy a Morava a nakoniec to bolo prinavrátanie strateného územia. Každá táto zmena bola akosi jednou minietapou v živote každého občana Kysúc.

V tých rokoch židovské obyvateľstvo bolo vystavené ponižovaniu, postupnému zbavovaniu práv a majetku. Toto bezprávie vyvrcholilo deportáciami do nacistických vyhladzovacích táborov. Majoritné obyvateľstvo bolo zasa vystavené lákadlám kariéry a zisku hmotných statkov. Kto ako obstál je predmetom hodnotenia. Jedna skupina obyvateľstva spolupracovala na zbadačovaní svojich spoluobčanov, no na druhej strane treba vyzdvihnúť aj skupinu obyvateľov, ktorí rasovo prenasledovaným spoluobčanom pomáhali. Pri tejto pomoci riskovali svoje životy a životy svojich blízkych.

Odpor proti režimu časom naberal na intenzite. Odbojové prúdy na Kysuciach navzájom spolupracovali a spolu s partizánmi a povstalcami realizovali ozbrojené vystúpenie proti režimu. Povstanie bolo najvýznamnejšou udalosťou v sledovanom období, aj keď región Kysúc zachytilo len čiastočne v podobe partizánskej vojny vyle nepriateľa. Počas Povstania pôsobili okrem partizánov a povstalcov aj pseudopartizáni, ktorí okrádali firmy a úrady, ale predovšetkým občanov. Niektorých aj zavraždili. Najviac pseudopartizánov bolo práve na Kysuciach. O nich sa do roku 1989 oficiálne nepísalo. Mlčalo sa aj o tom, ako obyvatelia zo strachu žiadali nemecké vojsko o svoju ochranu. Práve výčiny pseudopartizánov poškodzovali dobré meno tých, ktorí bojovali za slobodu a demokraciu a riskovali za tieto ideály svoje životy. Tiež do roku 1989 sa nepísalo ani provokáciách partizánov, o ich často nedomyslených akciách voči Nemcom, ktoré mali katastrofálny dosah na nevinné civilné obyvateľstvo. V dôsledku toho dochádzalo k zbytočným obetiam na životoch. Takouto provokáciou bolo napr. polozenie míny na cestu v obci Veľké Rovné v osade Semeteš. Položenie míny uprostred dediny malo za následok vraždenie nevinných civilistov. Na jar v roku 1945 prebiehali boje v oblasti Kysúc. Postupujúca oslobodzujúca armáda postupne zbavovala Kysuce a ich obyvateľstvo z dosahuzbojových operácií a ich dôsledkov. Kysuce boli teda slobodné, ale ako posledný región na Slovensku.

Avšak zo slobodných Kysúc sa začali do gulagov v ZSSR strácať ľudia. Začala sa týmto už nová kapitola dejín Kysúc, história boľševického totalitného režimu.

Za prínos predkladanej rigorózne práce považujeme skutočnosť, že bola vypracovaná nielen na základe doterajšej odbornej literatúry, ale tiež na základe výskumu archívnych materiálov a dokumentov, ktoré pomohli zdôrazniť všetky špecifiká politicko-spoločenského vývoja na Kysuciach v rokoch 1938 – 1945. A nie je ich málo. Predkladaná práca o nich hovorí, dokumentuje ich a približuje čitateľovi.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Použitá literatúra:

- BARTLOVÁ, Alena-LETZ, Róbert, MULÍK, Peter: Slovenská ľudová strana v dejinách 1905 – 1945. Martin : Alfa print, s. r. o., 2006. 273 s., s. 27. ISBN 80-7090-827-0
- DUBOVICKÝ, Oskár-PODMANICKÝ, Ján: Stará Bystrica a okolie. Bratislava : Print – Servis, 1998. 430 s., s. 153. ISBN 80-88755-81-6
- GACÍK, Milan-GAJDIČIAR, Ivan-PAŠTRNÁK, Ladislav: 1598 Turzovka 1998. Bratislava : Spoločnosť 7 PLUS s. r. o., 1998. 236 s., S. 108. ISBN 80-967969-6-
- GACÍK, Milan-KIRIPOLSKÝ, Milan: Makov. Makov : 1995. 123 s., s. 26
- GERÁT, Rudolf: Kysuce a Kysučania. Čadca : Kysucké múzeum, 1994. 280 s., s. 56. ISBN 80-967171-1-1
- GERÁT, Rudolf – ŠČÚRIOVÁ, Mária-VELIČKA, Jaroslav: Čadca, monografia mesta. Čadca : MAGMA, 2003. 124 s., s. 5. ISBN 80-968917-15
- CHOLUJ, Dominik: Skalité. Skalité : TYPO s. r. o., 1998. 53 s., s. 19.
- JABLONICKÝ, Jozef: Povstanie bez legiend. Bratislava : Vydavateľstvo Obzor, 1990. 360 s., s. 125. ISBN 80-215-0077-81
- KEVEVEŠ, Ján: SNP a Turiec. Martin : Vydavateľstvo Osveta, s. p. 1985. 440 s., s. 77. ISBN 70-050-85
- KLIMENT, Charles-NAKLÁDAL, Břetislav: Slovenská armáda 1939-1945. Praha : Naše vojsko s. r. o.. 2003. 325 s., s. 38. ISBN 80-206-0596-7
- Lexikón obcí Slovenska. Bratislava : Štatistický úrad, 1942. 137 s., s. 15.
- ĽUPTÁK, Ľudovít: Čadca v boji o samostatnosť Slovenského štátu. Martin : Matica Slovenská, 1939. 12 s., s. 5.
- MARAKY, Peter-ŠELIGA, Ladislav: Čadca a okolie. Martin : Osveta, n. p., 1979. 264 s., s. 85.
- PAŠTRNÁK, Ladislav: Tlač na Kysuciach, Kysuce v tlači. Čadca : Kysucké múzeum v Čadci, 1990. 135 s., s. 171. ISBN 80-900401-4-4
- PODMANICKÝ, Ján: Za oponou kysuckých dejín. Čadca : Vzlet, 2002. 216 s., s. 177. ISBN 80-968759-4-9
- POLIŠENSKÁ, Milada: Čechoslováci v Gulagu a Československá diplomacie 1945 – 1953. Bratislava : Ustav pamäti národa, 2006. 364 s., s. 254. ISBN 80-7277-315-1

- STRAŇAN, Milan: Kysucké Nové Mesto. Žilina : RUN, 1998. 125 s., s. 120. ISBN 80-967962-1-6
- Štatistický lexikón obcí v republike Československej. Praha : Ministerstvo vnútra a Štatistický úrad, 1936. 185., s. 165.
- ŠVÁBIK, Jaroslav: Dolné Kysuce. Rudinka : Obecný úrad, 1998. 56 s., s. ISBN 80-968048-0-4
- TÓTH, Dezider: Tragédia slovenských Židov. Banská Bystrica : Dateo, 1992. 200 s., s. 66. ISBN 80-85306-04-2
- Územie a obyvateľstvo Slovenskej republiky. Bratislava :Štátny štatistický úrad, 1939. 82 s., s.9.
- ŽILINČÍK, Ivan: Zabratie časti Kysúc Poľskom v rokoch 1938-39. Žilina : Považské múzeum Žilina, 1996. 75 s., s. 69. ISBN 80-88877-00-8

Použité periodiká:

- Buďte ľudu vzorom! In: *Slovák*, 1940, roč. 2. č. 24. s. 3.
- Činnosť HG v Čadci. In: *Slovák*, 1939, roč. 21, č. 31. s. 2.
- Divízny gen. Bedřich Homola ušiel zo Slovenska. In: *Slovák*, 1939, roč. 21. č. 64. s. 2.
- Dočasní správcovia židovských podnikov. In: *Gardista*, 1940, roč. 2. č. 57. s. 4.
- Galéria padlých hrdinov. In: *Slovák*, 1939, roč. 21. č. 261. s. 2.
- Galéria padlých hrdinov. In: *Slovák*, 1939, roč. 21. č. 234. s. 2.
- Horelica. In: *Gardista*, 1939, roč. 1. č. 44. s. 15.
- HG Turzovka v boji za slovenskú samostatnosť. In: *Gardista*, 1940, roč. 2. dvojčíslo 11. – 12. s. 59.
- HG Turzovka v boji za samostatnosť, In: *Gardista*, 1940, roč. 2, dvojčíslo 11. – 12. s. 60.
- Hlinková mládež. In: *Gardista*, 1940, roč. 2, č. 63. s. 2.
- Hlinková mládež. In: *Slovák*, 1940, roč. 22, č. 122. s. 2.
- HM pracuje. In: *Gardista*, 1942, roč. 4, č. 177. s. 2.
- Hlinková mládež. In: *Slovák*, 1943, roč. 25, č. 43. s. 2.
- I Kysuce a Vranov budujú. In: *Slovák*, 1939, roč. 21. č. 268. s. 4.
- Inšpekčná cesta. In: *Gardista*, 1945, roč. 6. č. 27. s. 4.
- Jednotné označenie Židov. In: *Slovák*, 1941, roč. 23. č. 217. s. 3.
- Kurzy HG. In: *Gardista*, 1942, roč. 3. č. 70. s. 4.
- Manifestácia. In: *Slovák*, 1938, roč. 20. č. 120. s. 2.
- Manifestácia v Skalitom. In: *Slovák*, 1941, roč. 23. č. 201. s. 3
- Manifestácia „Za tú našu slovenčinu v širom svete“. In: *Slovák*, 1939, roč. 21. č. 150. s. 3.
- Menovanie funkcionárov. In: *Gardista*, 1945, roč. 6. č. 98. s. 3.
- Menovanie vedúcich ženských odborov HSLS. In: *Organizačné zvesti*, 1942, roč. 3. č. 4. s. 10.
- Nástup brancov. In: *Slovák*, 1945, roč. 10. č. 54
- Nástup žilinskej posádky do Povstania. In: *Vojenská história*, S., 1999, č. 1.
- Noví predsedovia HSLS. In: *Gardista*, 1942, roč. 4. č. 280. s. 3.
- Nové vodkyne HM. In: *Gardista*, 1941, roč. 3. č. 4. s. 2.
- Nové zadelenie okresov poslancom strany. In: *Slovák*, 1940, roč. 22. č. 17. s. 3.

Obvodný súd. In: *Organizačné zvesti*, 1943, roč. 4. č. 1. s. 15.

Okres Kysucké Nové Mesto. In: *Gardista*, 1941, roč. 3. č. 57. s. 3.

Orgány HSLS. In: *Organizačné zvesti*, 1942, roč. 3. č. 12. s. 12.

Oslavy. In: *Slovák*, 1939, roč. 21. č. 268. s. 4.

Oslava 1. septembra v Skalitom. In: *Gardista*, 1940, roč. 2. č. 37. s. 3.

Osvetová činnosť. In: *Gardista*, 1944, roč. 5. č. 154. s. 3.

Pohotovostné oddiely HG, In: *Pamäť národa*, 2007, roč. 3. s. 6.

Pohotovostné oddiely HG, In: *Pamäť národa*, 2007, roč. 3. s. 8.

Pochod nového Slovenska. In: *Slovák*, 1940, roč. 22. č. 72. s. 5.

Porada. In: *Slovák*, 1940, roč. 22. č. 297. s. 3.

Prázdninová kolónia v Čadci. In: *Slovák*, 1941, roč. 23. č. 164. s. 6.

Prvá vodcovská škola HG na Kysuciach. In: *Slovák*, 1939, roč. 21. č. 26. s. 2.

Sčítanie. In: *Slovák*, 1940, roč. 23. č. 286. s. 3.

Slovenskí robotníci z Nemecka doma. In: *Slovák*, 1940, roč. 22. č. 301. s. 3.

Slovenskí župani vymenovaní. In: *Slovák*, 1939, roč. 21. č. 259. s. 3.

Smútočné spomienky. In: *Slovák*, 1938, roč. 20. č. 187, s. 2.

Stavebný ruch v kysuckej doline ožil. In: *Slovák*, 1941, roč. 23. č. 179. s. 4.

Súpis Židov. In: *Gardista*, 1942, roč. 4. č. 39. s. 3.

Starostovia za HSLS. In: *Slovák*, 1938, roč. 20. č. 171, s. 2.

Turzovka. In: *Slovák*, 1938, roč. 20. č. 136, s. 3.

V Čadci. In: *Gardista*, 1940, roč. 2. č. 34. s. 4.

Verejné zhromaždenie. In: *Slovák*, 1938, roč. 20. č. 126. s. 2.

Verejné zhromaždenie. In: *Slovák*, 1938, roč. 20. č. 119. s. 3.

Vodcovia mládeže. In: *Nová mládež*, 1940, roč. 3. č. 15. s. 143.

Výsledky v obciach. In: *Slovák*, roč. 20. č. 136. s. 2.

Výsledky v obciach. In: *Slovák*, 1938, roč. 20. č. 165, s. 2.

Výsledky v obciach. In: *Slovák*, roč. 20. č. 138. s. 2.

Zákon zo dňa 4. júla 1940 o HG a HM. In: *Nová mládež*, 1940, roč. 3. č. 16. s. 242.

Zbierka. In: *Gardista*, 1944, roč. 5. č. 10. s. 3.

Z našej činnosti, *Slovák*, 1941, roč. 22. č. 51. s. 2.

Zvesti. In: *Slovák*, 1941, roč. 23. č. 298. s. 6.

Život na Kysuciach, *Slovák*, 1941, roč. 23. č. 48. s.

Žilina v Slovenskom národnom povstaní. In: *Žilinský večerník*, 2007, roč. 17. č. 27. s. 5.

Archívne pramene:

Ministerstvo vnútra SR, Štátny oblastný archív Bytča, Fond Trenčianska župa II., Župný úrad v Trenčíne,

Ministerstvo vnútra SR, Štátny oblastný archív Bytča, pobočka Čadca, Fond Okresného úradu Kysucké Nové Mesto

Ministerstvo vnútra SR, Štátny oblastný archív Bytča, pobočka Liptovský Mikuláš, Fond Okresný úrad v Liptovskom Mikuláši

Ministerstvo vnútra SR, Štátny oblastný archív Bytča, pobočka Čadca, Fond Okresného úradu Čadca

Archív Múzea SNP v Banskej Bystrici, Fond IV.

Internet:

www.niznanskeho.host.sk

www.eobce.sk

www.rakova.sk

www.zhola.com/bedrichhomola

www.upn.gv.sk

www.skalité.sk

www.jasikovekysuce.sk

www.snp.sk

www.zilinskývecerník.sk

Spomienky:

Osobná komunikácia: pani si neželá zverejniť svoje meno. Apríl 2008.

21 zastrelených z osady Semeteš

1	JOZEF	BANČÁK	* 28. 5. 1906, robotník, ženatý, 3 deti
2	JÁN	BOBČÍK	* 16. 5. 1901, obchodník, ženatý, 4 deti
3	JÁN	BOBČÍK ml.	* 29. 9. 1919, obchodník, ženatý, 1 dieťa
4	ANTON	BOJDA	* 20. 9. 1926, robotník, slobodný
5	ERNEŠT	BOJDA	* 2. 4. 1907, robotník, ženatý, 2 deti
6	ALOJZ	BREZINA	* 3. 12. 1919 v Rovnom, robotník, ženatý, 1 dieťa
7	JOZEF	CIPKO	* 10. 12. 1928, robotník, slobodný
8	EMIL	DŽAVÍK	* 27. 9. 1925, obchodný pomocník, slobodný
9	FRANTIŠEK	DŽAVÍK	* 20. 2. 1920, robotník, slobodný
10	JOZEF	DŽAVÍK	* 17. 10. 1906, klampiar, ženatý, 3 deti
11	EDMUND	GÁVOR	* 27. 2. 1927, robotník, slobodný
12	VILIAM	GÁVOR	* 2. 7. 1928, robotník, slobodný
13	JOZEF	GUMANČÍK	* 5. 5. 1915, robotník, ženatý, 3 deti
14	JOZEF	KADUCH	* 28. 9. 1911, robotník, slobodný
15	ŠTEFAN	KADUCH	* 20. 8. 1916, robotník, slobodný
16	ALOJZ	KMECÍK	* 1. 11. 1913 v Rovnom, čašník, slobodný
17	ADAM	PIPIK	* 10. 11. 1906, ženatý, 1 dieťa
18	JÁN	PIPIK	* 5. 11. 1926, stolársky tovariš, slobodný
19	JOZEF	PIPIK	* 28. 8. 1909, robotník, ženatý, 1 dieťa
20	MILAN	PIPIK	* 5. 3. 1925, robotník, slobodný
21	JOZEF	SKÝPALA	* 2. 4. 1894 v Dolnej Bečve, robotník, ženatý, 3 deti

Klub muzeálnej a galerijnej spoločnosti v Bytči
Autorsky a redakčne spracovali:
PhDr. Martin Gácik
Ing. Juraj Híkl

Občianske združenie GALZA
PhDr. Martin Gácik
Jozef Lulák

Povolil Okresný úrad v Bytči, dňa 12. 12. 2000 pod číslom OÚ 01/2000.
Vytlačené bez apretácie. Vydané roku 2022